

ІРЕН
РОЗДОБУДЬКО

Одного разу...

НЕПРАВИЛЬНА КНИГА

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

ІРЕН
РОЗДОБУДЬКО

Одного разу...

НЕПРАВИЛЬНА КНИГА

Ірен Роздобудько

Одного разу...

Передмова

Нестерпна легкість буття Ірен Роздобудько

Найближчі друзі називають її Роздобудею, а комп'ютер весь час виправляє її прізвище на РОЗДОБУДЬМО. Вона ненавидить снобістські бутики й може дозволити собі одягатися на якомусь дешевому базарчику на Троєщині (Київ) або в Куала-Лумпурі (Малайзія). Часом вона з'являється на літературних тусівках у дуже крилатому чорному капелюсі, купленому після страшених вагань у Варшаві на вул. Маршалковській.

Років десять тому Ірен Роздобудько, а йдеться саме про неї, влаштувала всіх. Суворі літературні метри поблажливо усміхалися до неї, плескали по плечу й бурмотіли: «Так-так, я переглядав (переглядала) твій детективчик. Ну що ж, цілком пристойно. Не гірше, як у Марініної...»

Але мила й абсолютно передбачувана початківка раптом почала нахабно виламуватися з цієї детективної ніші й писати нестримно, шалено й дуже багато! Вона майстерно закручувала сюжет і раптом серед любовно-детективних пригод читач натрапляв на дуже пронизливі, часом жорсткі та жорстокі речі. І написано це було з таким болем, щирістю й відвертістю, що хотілося захистити цю невідому жінку з дивовижним ім'ям і ще дивовижнішим прізвищем: ІРЕН РОЗДОБУДЬКО.

Літературні метри спершу здивувалися, а потім обурилися. Їхні закиди нагадували вигуки добропорядних комах, адресовані сердешній Дюймовочці: «У неї навіть немає вусиків! У неї навіть є талія!!!»

Але відсутність вусиків, необхідних кожній пристойній українській прозайці (Вона не пише про злягання на загідженому підвіконні обпльованого під'їзду! Вона не описує у конкретних подробицях геть усі органи партнерів і навіть не вживає такого любого кожній фемінізованій та гендернутій українській літераторці слова, як проміскуїтет!!!), – чомусь це не заважає ІР збирати повні зали читачів,

які цитують напам'ять уривки з її романів і просять пояснити, що означає картина Клімта, яка висить у готельному номері її героїні.

Вона дуже хвилюється на цих зустрічах із читачами й чесно намагається пояснити, чому почала писати, чому пише саме про це і саме так. Часом у неї зривається голос і тоді ті, хто зібрався, бояться, що вона, як тендітний метелик, може обпалити крильця й упасти в полум'я свічки.

Я дуже не хочу аналізувати книжки Ірен – це все одно, що стерти блискучий різнобарвний пилоч із крилець метелика, який після цього не зможе літати. Натомість, думаючи про Іренчині книжки, я згадую, що сказав один дуже гарний письменник, і мені здається, що він сказав це саме про неї: «Для того щоб стати письменником, треба мати наївність і безпосередність, а головне – особливий талант, надчутливість до всього, що відбувається навколо тебе».

А ще треба сприймати життя оголеними нервами, і божевільно, щоденно працювати. І тоді поступово зітреться грань між реальним і вигаданим, тоді у сні почнуть приходити герої ще не написаних романів, тоді з'явиться нестерпна легкість буття. Та нестерпна легкість, якою просякнуті всі романи непередбачуваної письменниці, яка не боїться бути щирою і не вкладається в прокрустову люльку суч-укр-літпроцесу.

*Леся ВОРОНИНА,
письменниця*

Творчість крізь призму душі та серця...

*Я хочу, щоб люди змінювалися всередині!
Ірен Роздобудько*

Однією з найяскравіших сторінок сучасної літератури є творчість Ірен Роздобудько: української письменниці й журналістки, майстрині сценарної фільмографії та переможниці багатьох літературних конкурсів. У її творчому доробку поетичні збірки: «Штрих на чорній цераті», «Ангели на дротах»; дитячі твори: «Пригоди на невідомому острові», «Свист крізь дірку в зубах», «Ірен Роздобудько про Блеза

Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур та Чарлі Чапліна», «Коли оживають ляльки»; художня проза: «Пастка для жарптиці», «Ранковий прибиральник», «Шості двері», «Гудзик», «Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних для життя», «Зів'ялі квіти викидають», «Останній діамант міледі», «Амулет Паскаля», «Оленіум», «Ескорт у смерть», «Дві хвилини правди», «Все, що я хотіла сьогодні», «Гра в пацьорки», «Перейти темряву», «Мандрівки без сенсу і моралі», «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю», «Зроби це ніжно», «ЛСД. Ліцей слухняних дружин»...

Цей чималий перелік художніх творів, безсумнівно, говорить про багатогранність таланту письменниці й засвідчує неабиякий її мистецький внесок до скарбниці сучасної української літератури. Ірен Роздобудько пише про людей і для людей, тому кожна книга авторки наскрізь пронизана життєвим сенсом та мораллю. Її твори – це своєрідний колаж, оригінальне поєднання цікавих тематичних ракурсів та різних жанрово-стильових характеристик, символічних образів та глибоких підтекстів.

*Наталія ГАЛУШКА,
аспірантка кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

Одного разу...

Друга спроба

Ця книжка багато років тому починалася так:

«...все набридло. Від усього – нудить. І так, що легше назвати те, від чого відчуваєш хоч якийсь кайф, ніж перераховувати всіляку гидоту. І навіть у втіхах неможливо визначити пріоритет.

Спадає на думку ранній віршик Володимира Цибулька:

Все херня, казали тато,
Тільки бджоли – вещь!
Але якщо розібратися,
То й бджоли – херня...»

Це був час... наплічників, маршруток і потягів – років десять (ба, більше!) тому. Щасливого, майже «космічного», перебування наодинці з собою. І все дійсно здавалося несуттєвим. І бджоли також.

Тепер я б розпочала цю книжку інакше.

І, звісно ж, прибрала б із неї слово «херня». Адже одного разу, коли вона вже гуляла по читачах, одна поважна жінка звинуватила мене в надмірному вживанні ненормативної лексики. Але, як сказав герой одного комедійного фільму, коли тобі на ногу падає цеглина, ти навряд чи станеш підшукувати слово для вигуку. Хоча чому б і ні? Я думаю, що можна було б подякувати Богу, що вона, ця цеглина, не впала на ногу якій-небудь бабці чи дитині. Краще – мені. І це теж із розряду того, що я називаю ПЕРЕФОРМУЛЮВАННЯМ.

Тепер, після 2006-го року, коли ця книжка була написана, я хочу переформулювати і її.

Тому що, перечитавши, подумала, що вона надто егоцентрична і подекуди – надто зухвала. Тому що зрозуміла: писати щось «про себе» набагато складніше, ніж затулятися «ліричним героєм», котрий може говорити, думати й діяти як заманеться, а така спроба означає межувати з самогубством...

Тому що життя, як це не дивно, не зупинилося і пішло далі – і, можна навіть сказати, покотилося – у той бік і на той берег, про який я навіть гадки не мала.

Тому що точно знаю: те «переформулювання» віджило свій термін у тому вигляді, у якому існувало. Життя написало свої додатки, внесло купу коректив – часом таких дивовижних, що я знову і знову впевнююсь (і намагаюсь запевнити в цьому інших!), що дива існують. Варто лише вірити в них. Але вірити – по-справжньому, а не заради тимчасового перебування в юності з її романтичними настроями. А вірити «по-справжньому» – неабиякий подвиг, як на мене. Це означає, що ти ні в чому не зрадив себе й лишаєшся таким, яким прийшов у світ. Тому я залишила тут деякі «щоденникові» пасажі, котрі аж ніяк не можна «впустити необробленими» до художнього твору. Лишаю їх ще й тому, що всі ми, тією чи іншою мірою, є свідками часу. Але кожний – свого. «Мій час» був таким, яким я зупиняла його на сторінках різних нотатників. Можливо, комусь він здасться дивним, а проте для деяких моїх ровесників він був саме таким...

Кажуть, що люди мають змінюватися – з віком, з обставинами. Я в цьому зовсім не впевнена. Може змінюватись лише світ і час, а ти просто мусиш приймати ці зміни, залишаючись собою. У п'ятнадцяти-чи двадцятирічному віці, коли всі почуття були гострішими. І нема на що нарікати. Хоча часом дуже кортить.

Але нічого не можна почати «з другої спроби». Нічого, крім... книжки.

Скористаюся цієї нагодою.

Переформулювання

Так часом буває: все набридло. Від усього – нудить. Навіть у втіхах неможливо визначити пріоритет. Хіба що можна, як радять психологи, переформулювати проблему й усвідомити, що те, від чого нудить, і є задоволення.

Так от, нині (впевнена, на десятій сторінці це минеться) мене нудить від усього.

Від дзвінка будильника, заведеного на шосту ранку, що награв мелодію з «Пер Гюнта».

Від необхідності одягатися.

(Написавши це, я вже відчуваю неабиякий прогрес: люблю рано прокидатися і в напівсонному стані клацати електрочайником, щоб випити каву на балконі перед вікном саме о шостій годині ранку, коли вулиці порожні і ти бачиш кожне дерево – чорне на рожевому тлі сходу сонця.)

Стояти на автобусній зупинці, задалегідь знаючи, що на Московському мосту (так зветься міст через Дніпро, який я щоранку мушу здолати), як завжди, буде корок.

Стояти в черзі за жетонами на метро «Петрівка».

Стояти на 481 маршрутку на Контрактовій площі...

Стояти, долати півторагодинну (а часом і двоогодинну!) дорогу на роботу і навіть не уявляти, що це шосте за життя в столиці помешкання, яке вважаєш своїм і останнім, і маленька однокімнатна квартирка в кінці Троєщини – лише невелика зупинка на три роки. Зупинка перед тим, як сісти в інший потяг.

Як дивно: ніколи не знаєш, що станеться з тобою після того, як щось у своєму житті ти визначиш, як останнє чи остаточне.

Продовжую...

Отже, стояти, мерзнути або помирати від спеки й думати: «Господи, як приємно рухатись!»

А ще кілька років тому, до того, як прийняла рішення усамітнитись на цьому благословенному кінці світу, виходячи з хати, я несподівано побачила кожен травинку, вкриту памороззю! Тобто під моїми ногами виявилася не просто земля з якоюсь рослинністю, а... переплетіння кровоносних судин, як на картинах Івана Марчука, де кожна судина-травинка мала свій особливий відтінок і свою неповторну звивину. Відбувалося якесь незабгаженне загострення зору, а коли під ногами шурхотіло листя, у голові лунала ціла симфонія. Отже, і загострення слуху.

Так буває лише тоді, коли ти приймаєш правильне рішення або заново починаєш життя і нічого не боїшся. Тоді виникають цей зір і цей слух. А все, що дратує, переформулюється на краще або кумедне.

...Сьогодні в маршрутці прямо переді мною сидів дядько, який усю дорогу колупався у вухах, а потім підносив пальці до очей і уважно розглядав те, що звідти викопав. Від цього, звісно, мене теж нудило, доки я подумала: а якщо цей дядько – представник якого-небудь втаємниченого клану, члени якого здатні вирощувати у себе у вухах діаманти? При чому, цей процес продукування не постійний, а як пологи. Тобто продукування діамантів може відбутися несподівано й у будь-якому місці. І саме зараз дядька «приперло» і «процес пішов».

Отже, дядько розглядав плоди своєї праці, кондуктор дав мені «щасливий квиток» і наказав з'їсти його. Це був жарт, але він повторив його шість разів. Та ще й так наполегливо, що інші пасажери уважно спостерігали за мною всю дорогу: з'їм чи ні? А я собі їхала, дивилася у вікно і думала про те, що мені два тижні тому запропонували написати «мемуари»...

Ця пропозиція заскочила мене зненацька.

Але я все ж таки почала думати: а з чого б можна було розпочати таке писання? І зробила одне відкриття: якщо не знаєш, з чого почати розповідь, починай її зі словосполучення: «Одного разу...» – а далі піде само собою. Відверто кажучи, я ніколи ще не користувалася ним, адже завжди знала, що буде на початку, а що – в кінці. А все завдяки міфічним «маленьким друзям», моїм «зеленим чоловічкам», що як ідеї та герої живуть у голові та неодмінно хочуть проклюнутись на цей світ.

Я не хочу прокльовуватись – я в ньому вже існую.

І нарешті «одного разу» зрозуміла, що надійшов час щось у цьому існуванні систематизувати. Хоча б для себе.

І спробувати зберегти при цьому левову частку іронії, а краще – самоіронії, інакше не варто і братися до діла.

А розпочати так, ніби це продовження якогось речення. Ніби пишеш «між іншим», так, як би говорила на кухні, готуючи борщ або мої улюблені ліниві голубці. Так, ніби говорила до порожнечі сто років, а на сто перший – хтось таки увімкнув диктофона.

Ну от могли б бути такі варіанти...

Про театр «Ромен», циган і два відра цегли

...одного разу бабця Ленки Ройтвер сказала: «А куди ти вступатимеш, коли закінчиш школу?» (Ми якраз стояли посеред Ленчиної квартири, у якій ішов ремонт, а її бабця збирала у відра штукатурку й биту цеглу.)

– До театру «Ромен»! – впевнено сказала я.

– А хіба ти циганка? – здивувалася бабця. (Взагалі, вона була не дуже схожа на бабцю – маленька, але моторна, губи в неї завжди яскравіли помадою морквяного кольору!)

Я не вмiла брехати, але мені дуже кортіло бути циганкою, а головне – довести це Ленці.

– Так. У мене дідусь був циганом, – збрехала я і додала: – Я вмiю трусити плечима!

– От і молодець! – сказала бабця. – Тоді бери ці відра – допоможеш винести їх за будинок, до балки! Бачиш, скільки тут у нас роботи.

Я взяла до рук два величезні «дорослі» відра, по вінця навантажені битою цеглою.

Ох! Бабця і Ленка йшли за мною до самої балки. Вони несли целофан. Відверто кажучи, якби їх не було поруч, я б вивалила ті відра десь ближче.

Ми йшли, і бабця розпитувала мене про мої плани – чи знаю я циганську мову, чи вмiю танцювати, і які іспити складають, щоб вступити до циганського театру. Мені було сім років, і я несла відра. Я думала, що маю доперти їх до самого пункту призначення. А ще мені здавалося, що в руках у бабці і в Ленки – по рушниці. Щойно зупинюсь – розстріл. Бабця всю дорогу нахвалявала мене.

А потім сталося диво. Щойно я поставила відра на землю, як обидві мої руки самі собою злетіли вгору! Так, ніби були підхоплені якимись невидимими янголами. Руки були легкі і зовсім невагомі! Вони ніяк не хотіли повертатися до свого звичного стану. Бабця і Ленка із подивом дивилися на мене, а мої руки – літали! Якби в мене був більший хист до точних наук, я б зробила якесь відкриття, наче Архімед, який вскочив у ванну з водою і зробив висновок про те, що... От зі мною тоді трапилось щось подібне. Моя теорема звучала так: якщо ти несеш вагу, яка в чотири рази перевищує вагу твого тіла, скинувши її, ти можеш злетіти в повітря.

Потім я багато разів проробляла цей експеримент, але, на жаль, не могла відірватися від землі – літали лише руки. Варто було б спробувати навантажити на себе якусь плиту – тоді б точно злетіла.

Але, дякувати Богу, від цих експериментів мене відірвали нові, а потім – найновіші...

Табори

Літні піонерські табори – найбільший жах усього мого свідомого дитинства.

Адже там довелося проводити майже всі літні канікули, починаючи з третього класу. Не знаю, кому це могло подобатись.

Ці обов'язкові вранішні «лінійки», ходіння «строєм» і «по парах», галасливі ігри на свіжому повітрі, спортивні змагання і хорові співи. Ця жахлива «Зірниця», де за тобою женуться старші та зривають погони, що означає, що ти – вбитий.

Компенсація за всі ці страждання була одна – кіно вечорами або танці. А ще – нічні пригоди, коли вожаті-наглядачі засинали чи пиячили десь поза межами табору, а юні піонери, накинувши білі простирадла, ходили лякати молодших або мазати їх, сонних, зубною пастою...

Попри це, ті, хто в них не побував, тепер заздрісно слухають історії про те, як там жилося-булося юним «табірникам», кинутим напризволяще в дорослий світ.

Адже світ таборів дійсно був дорослим, з усіма законами і боротьбою «на виживання». Щоправда, батьки про це не здогадувались...

Звісно, про «Артек» не йдеться. А переглядаючи якісь оптимістичні фільми про це дитяче царство, куди потрапляють лише виховані та свідомі діти, я завжди думала, що нізащо не хочу туди!

Принаймні в простих «робітничих» таборах ми не ходили в пілотках і «білому верху, чорному низі» увесь час і не так запекло марширували, і не жили в високих будинках, що гули, мов вулики. І не «віддавали салют» кожному зустрічному.

Це були табори посеред лісу, поблизу сіл, куди можна було потайки вибратися під час денного сну крізь дірку в паркані, щоби купити цукерок (у молодших класах) чи... пляшку вина (у старших).

Наймооторошніший жах з усіх жахів поставав перед тобою в перші ж пару годин перебування на «розподільчому стадіоні», куди галасливу юрму дітлахів різного віку і статі вивантажували з десятка автобусів. І ти сидиш на своїй допотопній валізі, підписаній твоїм прізвищем (щоби не загубилася серед інших).

Жах полягав у тому, що ти міг не знайти собі пару. Адже найголовнішим, найважливішим і навіть життєво необхідним було саме це.

Знайти пару!

Будь-яку.

Навіть завалюю.

Якесь дівчисько в окулярах чи огрядне, у веснянках по всьому тілі. Одне слово – таку собі, непоказну, немодну.

Тих, хто в коротких джинсових спідничках, струнких і довгокосих, тих, хто голосно сміється і з півоберта роздає стусани хлопцям, що так і в'ються довкола – таких розбирали одразу. Або навіть ще краще – такі одразу збивалися у великі веселі зграї, у яких все одно розбивалися на пари.

«Дівчинко, будемо з тобою дружити?» – і ти вже захищений, не самотній, тобі є з ким стати спиною до спини, щоби оборонятися від інших.

Я завжди «гальмувала» у виборі.

І мене ніхто не обирав.

Поки я прискіпливо роздивлялася довкола, інші, підкоряючись незбагненному «броунівському руху», вже стояли в парах і весело переповідали анекдоти. І одразу тримали «кругову оборону»: чужим до нас – зась!

До речі, не знаю, як було у вас, але цей феномен я спостерігала впродовж усіх своїх «табірних» років. Ніби перед тобою щільно зімкнувся своїми сталевими обладунками ряд тевтонських лицарів, що їх обов'язково має бути в «парній кількості». А «непарного» – геть, адже він завжди може розколоти компанію.

У відчаї я завжди хапалася за «завалюю» дівчинку, не розуміючи, що в її переляканих очах так само була «завалюю». Ми поєднувалися на ґрунті взаємної зневаги і жалю про те, що ані мені, ані їй не дісталася в подружки о-о-о-он та висока чорнявка, довкола якої вирує справжнє життя.

Другим жахом перших годин перебування в таборі був розподіл по загонах.

За роками народження.

Жах полягав у тому, що тебе могли позбавити і цієї «завалюю» пари, якщо вона була старшою чи молодшою хоча б на рік.

Доки дочекаєшся свого прізвища з вуст старшої вожатої – такої собі дорослої тітки в червоній пілотці зі свистком на шиї, – тримаєш пальці міцно стиснутими в кулак.

Аж нігті впиваються в долоню: такий собі магічний знак того, що твоє внутрішнє напруження допоможе потрапити до царства небесного, а вожатій – зробити правильний вибір. Якщо ж його не буде – всю зміну «шестеритимеш» у семикласників. Чергуватимеш по палаті щоденно, митимеш підлогу, а ввечері всім чухатимеш спину чи будеш кукурікати до відбою, стоячи на одній нозі. Годі й казати про те, що всі твої посилки «з міста» від бабусі будуть з'їдатися не тобою. І охайно загорнуті пиріжки, і цукерки, і яблука...

І ніхто цього не помічатиме, адже «старшаки» – хитрі: щойно помітять вожату, як гладять тебе по голові й беруть за руку, як повноправного члена товариства.

– От молодці, – хвалить вожата, – молодших треба захищати!

І йде собі на якусь «планьорку» чи «летучку».

Відлітає у свій вожатський вирій. Навіть не обернеться.

А ти вже згинаєшся під дружніми руками-ногами, котрі щедро роздають «копняки», «пенделя» та «свічки».

От і молишся на тому розподільчому стадіоні, щоби не потрапити до семикласників...

...одного разу мені зовсім не поталанило: вільне місце виявилось лише в найстаршому загоні.

У палаті було дванадцять ліжок.

Найкрутіші з дівчат (зізнаюсь, що молодші називали їх зовсім нечемно – «кобилами») займали місця біля вікна або біля дверей. Найгіршими вважалися ліжка, що стояли посередині: всі ходять довкола тебе, а яка тумбочка тобі належить – права чи ліва – взагалі незрозуміло.

Мені не належало ніякої. Адже надати тумбочку «малявці» вважалося зайвою розкішшю. Весь свій скарб – блокнот, ручку і два яблука – я сховала під подушку.

І сіла, склавши руки на колінах, в очікуванні тортур і катувань. Але нічого такого не сталося!

Навпаки.

У мене одразу влилося стільки нових знань і словечок, що я почала занотовувати їх у блокнот, який, до речі, згодився мені потім як

посібник у спілкуванні на багато років наперед.

Я дізналася, що таке «шмурдяк» і як «крутити дінамо». Як треба відповідати, коли до тебе залицяється (або навпаки – ображає) хлопець.

Дрібним почерком я занотовувала «табірну феню», котра потім, у школі надавала всі можливі переваги перед однокласниками.

«Відвали!» – записувала я дитячим почерком з правильним нахилом вправо, ставила тире і розшифровувала: «говориться тоді, коли до тебе хтось чіпляється з пропозицією, котра тобі не подобається». «Не жени байдую!» – «у випадку, коли чуєш брехню», «Не сци!» – «заспокоєння від страху», «Стули пельку!» – «прохання замовкнути».

Таких нотатників під кінець зміни у мене назбиралось аж три! Бабуся, яка надсилала мені їх, дуже раділа, адже я запевняла її, що пишу казки й оповідання.

Життя з «кобилами» окрило мене й виявилось цікавішим, ніж гратися в «піонербол» із ровесниками. Особливо після того, як мене – єдину з палати – «спіткало романтичне кохання».

Мене дуже дивувало, що всі мої наставниці щовечора після відбою шепотілися лише про любов. Обговорювали хлопців, вожатих, рахували, хто та скільки разів на кого поглянув та хто кого і як саме притиснув на «медляку» («Медляк, – записала я собі в нотатник, – повільний танець на дискотеці»).

Мене до цих шепотінь не приймали. Казали: «Помідор, затули вуха!»

Ну, так, вони називали мене «помідором» за те, що мої щоки завжди були червоними. Друга прозивалка була взагалі ганебною...

Зараз розповім.

Справа в тому, що бабуся до табору пошила мені «модну сукню», крій якої побачила в якомусь прибалтійському журналі.

Сукня була широка від самої горловини. Коли під неї потрапляв вітерець, вона роздувалася знизу, мов вітрила. До пори, до часу я вважала, що це – найкрасивіша сукня в світі. Але старшокласниці одразу охрестили мене «вагітний тарган».

Отже, Помідор і Вагітний Тарган не мав права брати участі в нічних задушевних розмовах, а мусив затуляти вуха подушкою або вдавати глибокий дитячий сон.

Попри це вуха мої (а також – нотатник з ручкою!) завжди були напоготові. Адже то були шалені любовні історії, багато з яких я потім побачила в фільмі про «Анжеліку, маркізу ангелів» (що, зізнаюсь, дуже мене розчарувало).

Героєм зітхань і мрій майже всіх табірних дівчат був хлопець із паралельного загону на прізвисько Барс.

Власне, він був героєм усіх дівочих палат – від малої до великої.

Він ходив у модних штанах-кльош, підперезаних широким білим паском, і в блакитній сорочці, розстебнутій до пупа.

І ні на кого не звертав уваги. Все в ньому говорило про те, що сюди, до цього жалюгідного «Орльонка» (так називався наш табір), він потрапив випадково і що він глибоко зневажає і навіть «чхає з високого дуба» (тобто, записала я в своєму нотатнику, «ставиться байдуже») на все це жалюгідне жаб'яче збіговисько, що горлає пісні під баян одноокого дядька Василя Степановича.

Ну і потім – Барс... Ох... Барс – це щось таке хиже, самотне, романтичне. Аж подих перехоплює.

Барс – і тільки так! Ні Сашко, ні Дмитро, ні Валера. Ніхто не знав, як його звати насправді. І від того подих перехоплювало ще більше.

Барс – це той, хто живе на маківці засніженої гори і виходить на полювання вночі, коли всі піонери-«ленінці» сплять глибоким дитячим сном.

«Я б півжиття віддала, щоби Барс... – так починався шепіт у нашій палаті після відбою і тут же лунало суворе нагадування: – Помідор – вуха!!»

Я робила вигляд, що затуляюсь подушкою, але думала так само: що віддала б півжиття...

І уявіть собі, що...

...**одного разу**... на танцях... під шалений космічний «медляк» у виконанні групи «Зодіак»... цей самий Барс... у джинсах із білим паском... у сорочці, крізь яку світився засмаглий живіт...

Цей самий Барс, за увагу якого все дівоче населення табору «Орльонка» беззастережно віддавало «півжиття»...

Цей нічний звір, що спустився з маківки засніженої Кіліманджаро... Ох...

Одне слово, Барс підійшов до Вагітного Таргана з питанням, чи танцює той Тарган, чи так собі, «груши околачує».

Вагітний Тарган, перетворившись на перестиглого Помідора, повідомив захриплим голосом, що... І судомно подумки зашарудів сторінками списаного нотатника у пошуках підходящої для ситуації фрази або словечка.

У палаючій голові виникло лише одне.

І я промовила його так, як промовляла свої найромантичніші меседжі, лежачи на сіні чи шовкових простирадлах, сама Анжеліка-маркіза-ангелів.

– Відвали... – сказала я.

...Увесь вечір, котрий тривав так довго, що в мене зааніміли руки від того, що плечі Барса були надто високо, ми протанцювали під здивованими поглядами старших подруг. А коли лунав запальний «Боні М», Барс казав: «Плювати!» – і ми залишалися виконувати «медляк». І мої наставниці – я це бачила! – неприємно і шукали свої ж очі в себе на лобі та вручну встановлювали їх на призначене місце.

Але факт не припиняв бути фактом: з усього табору Барс обрав Вагітного Таргана.

Якщо бути відвертою, навтішавшись такою перемогою в очах старших колежанок, вже на третьому танці я добряче занудьгувала, крутила головою на всі боки, намагаючись відліпитися від його приставучого погляду.

Після танців, до сурми, яка мала віщувати відбій, нам дозволялося пройти до своїх хатинок-палат «врізнобій», тобто не шикуватися в стрій.

Барс вів мене за руку до самих сходів. Його рука була тепла й волога, з неї дуже хотілося вирватися на волю...

А за нами, мов спантеличене стадо, брели старшокласниці. Барс зупинився на порозі – і вони тихою пришишкою зграєю пройшли повз нас, обдаючи мою «вагітну сукню» гарячим вітром подихів.

– Погуляємо завтра? – смиренно запитав Барс.

Якщо чесно, мені дуже кортіло вже «по-чесному» повторити єдине, що підходило до мого настрою: «Відвали!»

Але я стримано кивнула і побігла до палати, міркуючи, що тепер зі мною буде.

У темній палаті на мене вже чатували дівчата.

І нарешті я взяла участь у нічних шепотіннях, як повноправний член товариства.

Мені більше не казали «затули вуха», не називали помідором. Майже всю ніч до мене шанобливо зверталися:

– А він тобі – що?

– А ти ж йому?

– А він?

І я всоте переповідала, як він вів мене в танці, що говорив і як тримав за талію...

І дівчата мрійливо зітхали. Їм більше не було за що віддавати півжиття.

І пропонували «на завтра» зробити мені на голові справжню «бабетту» або «начос», позичити помаду і дати нафарбувати вії тушшю «Ленінград», у яку треба плювати, щоб вона стала рідкою і змішувати з пудрою, щоб вії вийшли довшими. Одне слово, суцільна маячня...

...Потім всю зміну цей Барс труїв моє безхмарне дитяче життя своєю увагою. І сто разів на день чув цілковито безсоромне: «Відвали!» Я навіть благально додавала: «Будь ласка!», хоча такого звороту не було в нашому табірному «новоязі».

І ховалася за майстернями, де мої ровесники з молодших загонів ганяли м'яча чи малювали чортиків на піску...

Право розмовляти з Шекспіром

...одного разу у Львові ми з Оксанкою Ватуляк пішли до «Ням-Ням».

Була похмура погода, від якої ми шаленіли, бо це, за словами Оксанки, – справжня львівська погода. Перед тим вона водила мене на службу в собор святого Михайла. Я була в джинсах, Оксанка – так само (я певна, у Києві на нас одразу посипалися б розлючені бабусі). Чому я роблю такий стрибок? Не знаю. Я не хочу вибудовувати ніяких сюжетних ліній.

З певного часу я зрозуміла одну просту, але дивовижну та чудову річ. Точніше, я її відкрила для багатьох інших, хто ще лякається самих себе й не може наважитися говорити вголос: раптом ляпнеш щось не те, а вночі гризтимеш подушку від сорому? Так от.

Це дуже проста річ. Така проста і, можливо, зухвала, що я навіть чую, як хтось (тут варто зауважити, що я зовсім не уявляю, хто це може бути – чи не той дядько, що колупався у вусі в маршрутці), скаже: «Якась божевільна ця жінка! За кого вона себе має?!»

Цю річ я умовно назвала – «право розмовляти з Шекспіром». Звісно, Шекспіра я поставила сюди цілком довільно, бо його можна замінити будь-яким іншим генієм, головне – мати це право. Виникає запитання: хто його надасть? Ще простіше: його НІХТО не надає. Воно має бути всередині. Як нирка чи ще якийсь важливий орган. Уявіть, якщо всередині тебе є таке право, наскільки повновартісним ти себе відчуваєш! І як живеш!

Звісно, і це правило можна переформулювати – від того воно не стане гіршим: якщо ти берешся писати... м-м-м... скажімо, сценарій (до речі, у цьому правилі можна замінити слово «сценарій» на будь-яке інше – залежно від сфери твоєї діяльності) – пиши його так, ніби пишеш для Фелліні (прізвище так само замінюється, але незмінним залишається одне – це має бути ПРІЗВИЩЕ, важливе для тебе!). Звісно, що замість «для Фелліні» може вийти «для Васі Пупкіна», але головне, що ти сам для себе ставиш цю високу планку. І колись обов'язково її перестрибнеш. Принаймні намагатимешся.

Із чого формувалися ці правила? Відмотаємо плівку на сто років назад, у рік 1979-й. Так. Ось я лежу на дивані, їм піонерську страву «Смерть шлунка»: батон зі згущеним молоком (звісно, жирію) і читаю казку про дівчинку Ассоль. І замість того, аби стежити за колізією незвичайного кохання, «перетравлюю» (разом із булкою) такі незначні слова, котрі промовила дівчинка до сто-другорядного персонажа – старого вугляра: «Коли ти кладеш до кошика вугілля – думай про те, що він (кошик)... зацвіте!»

Це майже те саме, що мати право говорити до Шекспіра: вірити.

Таке переформулювання...

...так от ми з Оксанкою Ватуляк пішли до «Ням-Ням». Там привітний господар, який, проходячи повз столик, завжди каже: «Телятину вибирав сам!» або «Чи добре нарізані овочі?», або «Чи не надто міцна кава?»

Падав дощ. У нас було мокре волосся. Ми замовили величезні порції (вони тут завжди величезні) відбивних із овочами. До мого потяга лишалося дві години. Я, як стара бабця, сотий раз переповідала

Оксанці історію про те, як у Єрусалимі побачила ікону Божої Матері, про яку писала задовго до того, як її побачила.

Та Божа Мати зображена із кинджалом, що стирчить із лівої груді. Він намальований там не як символ, а цілком реалістично. Звісно, писала я не про ікону, а про те, що людина має жити «із ножом у серці», щоби завжди відчувати біль і співчуття до болю іншої людини – тоді вона ніколи духовно не помре. Але тоді я не знала, що десь там, за тисячі кілометрів, у Храмі Гробу Господнього, є зображення жінки, з лівої груді якої стирчить кинджал. А хто може відчувати співчуття і біль так, як Вона?

– Я про це тобі вже говорила? – схаменулася я.

– Не має значення. Я готова слухати про це сто разів, – сказала Оксанка.

Мені стало соромно: невже я здатна безкінечно співати одну й ту саму пісню, заплющивши очі від насолоди? І я «змінила платівку» на зовсім іншу. І розповіла про блузу за п'ятнадцять мільйонів...

Блуза за п'ятнадцять мільйонів

...буває, що ти живеш так, ніби похмуро бредеш повз ятки з ганчір'ям. Не зауважуючи, що в них продають. А варто придивитися – і розумієш, що на першому прилавку лежить не куплена тобою тканина на «пурпурові вітрила» (тобі 11–12), у другому – темні пляшки з «чорнилом» «Золота осінь» (15), у третьому... леза, мотузки, пігулки – одне слово, все, що тебе так цікавило, коли світ набрид остаточно (17).

Далі йдуть ятки з більш привабливими та спокусливими речами – скажімо, квитками на літак в один кінець. А ще далі ти вже бачиш «ширвжиток» з лейблом «мейд ін Чайна». Далі йти нікуди, і ти повертаєшся назад. Але прилавок із «пурпуровим шовком» давно зник у тумані...

– А я тобі розповідала, як гендлювала на базарі? – запитала я в Оксанки, коли ми перепочивали перед тим, як вдруге атакувати велетенські відбивні. Здається, про це я ще нікому не розповідала й сама забула, бо це був лише початок тих химерних яток життя.

...якось мама принесла додому три жахливі шифонові блузки – синю, зелену й червону. Блузки були із величезними фальбанками, що

спадали на груди. Дуже негарні – «прощавай, молодість!». Їх треба було продати.

Я накупила блискіток (тільки зараз дізналася, що вони називаються «паетки») і всю ніч пришивала блискітки на край фальбанки. А вранці поїхала на «Текстильник» – так називався найдавший район у Донецьку, де мешкала моя колишня колега по заводській радіогазеті. Тепер вона торгувала на ринку зеленою цибулею, адже був травень і... кінець голодних 80-х. Цибулю вона перекупувала в якогось цигана.

Ринок був стихійним, тому футболки, труси й зубна паста лежали поруч із огірками та жувальними гумками. Ніякої системи! Я з кофтинками прилаштувалася поруч.

– За скільки ти хочеш це продати? – запитала Тетяна (її звали Тетяною).

Відверто кажучи, мені легше було провалитися крізь землю, ніж пропонувати свої блузочки розпашілим тітонькам.

– Ну, не знаю... – промимрила я. – Мільйонів за п'ятнадцять... (саме так, це були «мільйони»!) – і сховалася за ящики з цибулею.

– Дурна! – знизала плечима Тетяна. – Хто ж купить, якщо ти будеш отак сидіти? Вчися, доки я жива!

І вона голосно закричала: «Блузки від Кардена! Ручна робота!»

Я тицьнулася лобом у ящик з цибулею і майже знепритомніла. Дивно, але до нас почали підходити жіночки.

– Від Кардена? Скільки? – запитала одна у Тетяни.

Але та витягнула мене з-за ящика і сказала:

– Ось хазяйка, у неї й питайте.

– П'ятнадцять... – пробурмотіла я.

Жінка почала ритися в гаманці. У мене очі полізли на лоба. Жінка дістала гроші й кинула кофтинку до кошика. Варто було б загорнути її хоч у газету, подумала я. А ще подумала, що це дуже, ну просто дуже негарна блузка. На інші дві покупців так і не знайшлося.

– Це смішно? – запитала я в Оксанки й побачила, що їй зовсім не смішно. Про «мільйони» вона через свій юний вік чула вперше.

Але найсмішнішим виявилось те, що, повертаючись додому, на зароблені гроші я купила собі в сусідньому кіоску на тролейбусній зупинці... майже таку саму блузку. Такий тоді був «шопінг»...

Сон про зламаний ліфт у невідомому будинку

...ось уже кілька років мені сниться один сон: я підіймаюсь ліфтом у напівзруйнованому старовинному будинку.

І сам ліфт дуже старий, його підлога – мов решето.

Він рипить і ось-ось має розвалитися – просто розпастися під ногами! Крізь діри в стелі та підлозі я бачу напівзотлілі канати й іржаві коліщатка – увесь цей доісторичний, хисткий механізм. Ліфт підіймає мене кудись угору, але я точно знаю: один мій рух – і я зірвуся вниз разом із цією допотопною труною. Я бачу, як пропливають повз мене сходові майданчики – захарашені й порожні, усі двері зачинено. Освітлення – теракотове, як на старих чи стилізованих під старовину плівках. Я боюся дихати, я думаю про порожнечу піді мною, про підвал, куди зірветься ліфт, про пацюків, котрі розчавляться під ним, про павутиння, темряву і хвилі задушливого пилу, під якими я загину.

Я могла б зазирнути до книги із назвою «Сонник» – колись мені таку подарували. Але була впевнена, що не варто... Ви можете це зробити хоч зараз, якщо у вас під рукою є така книга, або Інтернет. Тільки не кажіть про що цей сон мені. Добре?

У цьому ліфті – вдруге, втретє чи вдесьте – я завжди сама. Мені треба їхати. Куди? Де знаходиться цей будинок?

Підлога піді мною хитається. Коли стає зовсім нестерпно, я прокидаюсь. І думаю, що це був сон.

Але чому в ньому – завжди один і той самий будинок, один і той самий ліфт?

Я певна, що цей будинок існує. Я хотіла б розшукати його, прокататися там у ліфті – вгору і назад. Потім вийти і сказати: «Ги-ги-ги! Нічого страшного!»

Взагалі, сміятися – то найкращі ліки від усього.

Коли я була маленька, ми любили повторювати одну приказку – її треба було проказувати, коли, наприклад, упадеш на очах у всіх і розіб'єш коліно. А ще краще, коли тебе лупцює пацан зі старшої групи, а ти посміхаєшся і голосно вигукуєш (мовою оригіналу):

Нічево не больна —
Курачка давольна!

Дуже діє на підсвідомість. Моя курочка завжди була «давольна», бо я так її виховала. Хоча це не дуже гарний рецепт, скажімо, у подружньому житті. Я колись із подивом помітила, що багато курочок невдоволено квокчуть за будь-яких обставин і стоять на дверях, поставивши руки в боки. І завжди виграють.

А до чого тут ліфт?

І їжджу в ньому багато років, його підлога хитається піді мною, погрожує ось-ось розвалитися, і я полечу в липке павутиння, у підвал до пацюків, під завали старих дощок – у темну безвість. Я це знаю. Але все одно, щоночі заходжу до хисткої кабіни й натискаю кнопку останнього поверху. І – нехай буде, як буде...

Буде, як буде

...я вступала на факультет журналістики з кількох причин: по-перше, я непогано писала шкільні твори, захоплювалася літературою і писала вірші, а по-друге...

Справа в тім, що я ходила до театральної студії та певний час міркувала, як у часи Марії Заньковецької: «Або – на сцену, або – до очерету головою!» (Власне, з приводу багатьох інших речей я й нині думаю так само.) Але пізніше, у класі восьмому, поглянувши на себе в люстерко критичним поглядом, вирішила, що у «великі актриси» мені не пробитися, а «маленькою» бути не цікаво. До того ж мої родичі по батьковій лінії – дядько, тітонька та сестра – журналісти. Такі міркування і визначили мій вибір.

Але заважало одне. У мене була страшенно низька, як нині кажуть психологи, самооцінка. Настільки низька, що ближче до закінчення школи мій дідусь обійшов усі ПТУ (професійно-технічні училища) міста Донецька, щоб дізнатися, куди можна прилаштувати онуку.

Попри всі райдужні сподівання рідних, що я піду в будівельне ПТУ і стану добрим малярем-штукатуром, я поїхала до Києва, здала документи на журфак і на вступних іспитах несподівано набрала досить пристойні бали. Тільки зараз можу зізнатися, що, пишучи твір на вільну тему, «втюхала» туди цитати з власних віршів, підписуючи їх першими-ліпшими прізвищами, котрі спадали на думку. Власне, так само я робила і в школі. Але ніхто з учителів мене на цьому не спіймав. Щиро прошу мені вибачити!

За той час, поки навчалася на заочному відділенні, встигла зробити чимало: купила велосипед, зрозуміла, що більше ніколи не хочу виходити заміж, і народила чудову донечку з великими рожевими щічками. У перервах між годуваннями займалася безліччю інших справ – пішла до «університету робітничих кореспондентів» (був такий), бігала до літературної студії і рік у рік опановувала купу бічних професій. І ніде надовго не затримувалась.

Ех, знати б, якою марудною писаниною це все обернеться пізніше, коли для якихось справ треба заповнювати документи із переліком усіх професій, року вступу на посаду і звільнення з неї!

Отже, працювала телетайпісткою, диктором заводської радіогазети, шпрыхталмейстером у цирку, взимку підробляла Снігуронькою, була кіномеханіком у відеосалоні та старшим методистом у кінотеатрі, пару місяців спробувала попрацювати в ресторані – офіціанткою в залі й на кухні молодшим помічником кухаря. Яюсь цілу добу (!) пропрацювала на посаді голови Товариства книголюбів і кілька днів (більше не витримала) вела гурток юного журналіста в Палаці піонерів. Чому так відбувалося? Гадаю, мене терзав дух авантюриництва й до кісток пропікав страх від газетних рядків, якими майоріли шпальти газет: «Сорок років на одному місці пропрацював почесний робітник нашого заводу, започаткувавши цілу династію: двадцять років трудиться в цьому ж цеху його син. Сюди ж прийшов і онук нашого почесного ветерана». Яюсь прочитавши таке, я подумала: це ж мишоловка!

Багато речей, які іншим видавалися важливими і правильними, були для мене зовсім нецікаві. Я не збиралася започатковувати сорокарічну династію або робити кар'єру, йдучи тими самими сходами.

Я постійно думала про якісь глобальні речі, що жодним чином не пов'язані з «ударним трудом» – наприклад, про тимчасовість і марність людського існування чи про влаштування Всесвіту. Про те, що неодмінно треба щось робити, але невідомо що...

І тому...

...одного разу я зібрала дві валізи з дитячими речами й переїхала до Києва. Це міг бути й не Київ, а будь-яке інше місто, містечко, селище, село, край світу, задзеркалля, чорна діра, Сибір, заслання.

Байдуже... Зі свого Донецька я втекла із трирічною донькою під пахвою і двома валізами, у яких найціннішими були домашні капці – символ хатнього затишку. Лише як символ, адже дому в столиці не передбачалося. Була орендована квартира на короткий, невизначений термін.

Приблизно півтора року пішло на те, аби офіційно оформити все, що підлягало офіційному оформленню: новий шлюб, прописку, дитячий садок. Обкласти себе купою довідок, щоб підтвердити своє існування на новому місці.

За цей час я встигла намалювати купу картинок, написати книжку сумних віршів, пожити чотири місяці в селі (більше діватися не було куди – квартира «закінчилася») із батьками та бабусею чоловіка, яких я любила (і завжди любитиму – Царство їм Небесне!) і які любили мене. Побачити, як живуть-виживають селяни – в щоденних праведних трудах і неправедних хворобах, зимовому холоді, коли лягаєш у ліжку, одягаючи на себе кілька светрів, і літніх клопотах, коли день розпочинається о п'ятій годині ранку. Як одна пора року змінює іншу – не в рядках добре написаної книжки, а реально: вчора в садку ще висіли яблука, а зранку чорні дерева вкриває сніг. Ніби хтось рукою по ньому провів...

Потім я повернулася до Києва й почала влаштовуватися на роботу.

Ну от, нарешті дійшла до того, про що й хотіла розповісти в цьому розділі!

Доведеться почати його наново...

У м'ясорубці

...те, чого я не прагнула – справжня журналістська робота, – почалася для мене із газетярської м'ясорубки.

Можливо, зараз я пишу не дуже цікаві речі, й тим, хто не цікавиться журналістикою, сторінок десять варто пропустити. А для тих, хто запитує мене, з чого почати, якщо починати немає з чого – ось ці пунктирні нотатки.

Насправді «нуль» – важлива точка відліку, котра символізує абсолют, «чистий аркуш», ідеальний стан рівноваги, звідки починається відлік у будь-який бік. Хто не був на «нулі», той ніколи не пізнає радість руху.

Отже, перед тим як потрапити до великої щоденної газети (назвемо її «ВВ»), мені довелося попрацювати в газетці Фонду Культури «Родослав», горе-коректором у журналі «Сучасність», і ведучою – на першому Національному і третьому каналах радіо. Для тих, хто хоч раз проходив повз цей будинок-монстр на Хрещатику, 26, скажу, що всередині він нагадує лабіринт із багатьма ліфтами, переходами та переходиками, коридорами та коридорчиками, у яких можна заблукати. На початку 90-х, цей монстр конвульсивно смикався, випускаючи останній подих. Облуплені стіни, допотопна техніка, зашкарублі методи роботи із обов'язковою «розшифровкою» усіх – навіть зовсім незначних інтерв'ю і... дивовижна фонотека із записами старих вистав, що зберігалися на плівках, які буквально розсипалися під пальцями.

Заробітна платня, на котру чекали місяцями, нараховувалася в мільйонах. Як «оглядач» я отримувала приблизно п'ять мільйонів. Тут варто зазирнути до мого тодішнього щоденника (чомусь я записувала й ціни, бо мені вони здавалися досить кумедними):

Буханець хліба – 26–40 тисяч.

Десяток яєць – 50–60 тисяч.

Вершкове масло – 400–600 тисяч за кілограм.

М'ясо – 400–700 тисяч.

Костюм – 15–20 мільйонів.

Одне слово, ви зрозуміли, чого були варті ті мої п'ять мільйонів. Пізніше, коли мільйони припинили своє існування, ця сума становила 160 гривень...

Дозволю собі знову процитувати щоденникові записи про тодішні ціни, адже, гадаю, це цікаво. Особливо для тих, хто забув ту економію середини 90-х. І тим, хто взагалі цього не пам'ятає.

Отже, у гривнях все виглядало так:

М'ясо – від 4 грн до 8 грн за кіло.

Молоко – 60 коп. (літр).

Яйця – 2 грн.

Долар – 1 грн 80 коп.

Квартплата – 70–80 грн.

Зарплата (на радіо) – 160 грн.

До речі, навіть і ці гроші не видавали по два місяці.

У коридорах, зустрічаючи одне одного, люди передусім виголошували «коронне» вітання: «Що чути сьогодні?!» і чудово розуміли, що йдеться про зарплатню.

Переповідали страшні чутки про самотніх матерів, що вкоротили собі віку та про пенсіонерів, які померли від інфаркту, почувши звістку, що «грошей у касі немає і найближчим часом не буде». Морок, безвихідь, отупіння... (О, нехай хоч хтось із тих, хто перебував тоді у високих кабінетах, спробує закинути мені, що я «згущую фарби»!)

Але була й одна перевага: опівдні ти міг бути вільним! Записав передачу, «звів» її воєдино (тобто «підчистив» затинання, кректання та бекання – своє та гостя, поєднав це все із музикою, здав до ВТК для ефіру) і – гуляй, Васю!

Щоправда, «гуляти» було ні на що. Хоча чоловіки примудрялися вже зранку ходити під легеньким хмільним кайфом.

...одного разу ось у цій «творчій атмосфері» ми з колегою повели таку розмову:

– Ох, мені б зарплату хоча б п'ятсот гривень... – мрійливо зітхнула вона.

– Та ти шо-о-о?! – обурилась я «нечеловеческим» вимогам. – Я б обійшлася і трьома сотнями. Тільки де її знайти, таку роботу? Мабуть, такого не може бути...

– Може! – у свою чергу обурилась колега. – Наприклад, у великих газетах чи в глянцеvih журналах!

– Та хто нас туди візьме? – зітхнула я.

– Так... – згодилася колега. – Там, мабуть, ТАКІ БАБИ працюють! І всі – свої, всі – «блатні»!

Забігаючи наперед, скажу, що ця мила жінка досі працює на тому самому місці, де й відбулася ця розмова...

Але вона якось розбурхала мою занурену в тоскне буття душу.

Непомітним, ледь чутним перемиканням важеля мої думки потекли в іншому напрямі. До цього перемикання я:

– свято вірила тому інститутіві, який гордо іменується «держава»;

– сподівалася, що «багатий вуйко», від котрого залежить, чи куплю я сьогодні півкіло сосисок, врешті розчулиться і дасть наказ виплатити такій-то і такій-то її законні 160 гривень;

– була переконана, що хтось щось мені винен (наприклад, сантехнік має полагодити кран, а лікар вилікувати. І все це – без жодних дотацій з мого боку)...

Одне слово, типова совдепівська ментальність.

А тут ще й кіно підігналося. «Розвіяні вітром».

Тоді воно вперше демонструвалося по телебаченню. Книгу я не читала і не читатиму – просто повірю на слово тим жінкам, для яких цей роман – друга Біблія, а от кіно мені сподобалося. Відсиділа перед екраном, що пломенів вогнем війни та пристрасті, належні пару годин і, миючи посуд, раптом згадала один епізод...

Стоїть Скарлетт посеред чорного поля, гризе гнилу морквинку, а потім випростовується і каже: «Я вкраду, вб'ю, збрешу, але – присягаюсь! – я більше не голодуватиму!» І руде небо палає за її маленькою чорною фігуркою.

Пригадую, ніби це було вчора, своє жалюгідне скавчання на кухні у подруги Лізи про те, як я мрію купити сірий гольфік, а також – йогурт (на той час – райська насолода) у півлітровій пластиковій скляночці...

Звісно, ані красти, ані вбивати (ба, навіть брехати!) я не вмю апріорі. І тому, довідавшись, що в місті організувалась нова щоденна газета, я вирішила захпати свою «низьку самооцінку» куди подалі та сходити на прийом до головного редактора.

Але прийшла не з порожніми руками, а з проектом власного «розвороту», на якому мав бути нарис, інтерв'ю, коментарі фахівців.

...ось так і потрапила до «м'ясорубки»...

Гроші

Перед тим як піти далі, хочу «зістрибнути» ще з однієї дражливої теми. Ідеться про гроші.

І ставлення до них.

Взагалі-то, «грошове питання» ніколи не було для мене найголовнішим. Це просто папір, вигаданий людьми. Від нього багато чого залежить. Але, якщо подумати, за великим рахунком він не додасть тобі ані здоров'я, ані безсмертя, ані всього, що дає при народженні лише Бог.

Але коли ти починаєш нарешті заробляти – це досить приємно. Особливо після того, як живеш на смажених кабачках. У часи

економічної кризи на початку 90-х, коли люди в універсамах жадібно вихоплювали з візків кавалки масла, а на полицях стояли лише пачки з гороховим супом, зі мною трапилася прикра подія, котра вплинула на мене майже так само, як і той епізод із «Розвіяних вітром», і змінила моє ставлення до власної аморфності.

Тоді до Києва на якийсь письменницький захід приїхала моя знайома поетеса з Донецька. Вона була набагато старша за мене, свого часу активно захищала мої «асоціальні» творіння на засіданнях літоб'єднання. Я пообіцяла заїхати до неї в готель із пляшкою вина і коробкою цукерок, а вранці побачила, що в моєму гаманці немає ані копійки! Навіть на проїзд у метро. Тоді я вчинила так, як прочитала у спогадах Ніни Берберової про Ходасевича: лягла в ліжку і накрилася з головою. Уявила, що мене – немає. Досі збереглося те відчуття сорому від власної безпорадності.

Так от, вперше й востаннє говорячи про «меркантильне питання», хочу поділитися першою і останньою ейфорією від того, як приємно працювати і заробляти. Особливо, якщо заробляєш тим, «на що вчився», а не торгуєш на ринку, маючи два дипломи (гадаю, це дуже прикра і досить поширена ситуація).

Першу «серйозну» зарплату я отримала у «ВВ». Але не одразу зрозуміла її «серйозність».

Уявіть таку картину. Вечір, довгі ряди на Шулявському базарі, я дістаю гаманець і, за давньою звичкою, вирішую, що купити: півкіло м'яса чи двісті грамів докторської ковбаси. І несподівано розумію, що можу купити одразу і те, й інше. А потім, із ще більшим здивуванням, роблю «відкриття»: і те, й інше, і п'яте, й десяте...

І... півлітровий йогурт у пластиковій скляночці!

І чорні вовняні колготки, і светр – не тоскно-сірий, а ось той – блакитний. І не тільки собі – а ще й усім близьким. «Дороженька моя, – каже мені внутрішній голос, – а ти, виявляється, звичайна міщанка!» І я посилаю його куди подалі, далеко-далеко: в ліжку, під ковдру. Тепер я напевно знаю: якщо життя повернеться до мене тим боком, на якому немає очей, я запросто зніму з себе «глянцеву корону» (власне, на мені її ніколи й не було!) і піду мити під'їзди, тягати цеглу, підмітати підворіття, писати комусь дипломи чи курсові. Але...

«Але я більше не голодуватиму!» – додала б Скарлетт.

...Отже, щоденна газета. Я працюю, заробляю і... за повною програмою відпрацьовую свої колготки та йогурти.

Що таке суботній (тобто найбільш читабельний, бо розважальний) розворот у популярній газеті? Зараз поясню.

У понеділок, потягом дня – обговорення та затвердження всіх тем у заввідділу й заступника головного редактора. У вівторок треба зробити, власне, все: взяти інтерв'ю, написати нарис, проконсультуватися із спеціалістами для фахових коментарів, зібрати «суспільну думку», вигадати есей. У середу мила жінка-літредактор вже нервово стукає наманікюреними нігтиками по стільниці. Це – натяк: коли я вже закінчу набирати тексти та скину їх для редагування?

У четвер підготовлені матеріали читає заввідділу й зі священним трепетом несе заступникові головного редактора. А далі – як поталанить: той може відкласти, а може прочитати одразу. Адже таких, як я у нього, – 150 і кожен хоче вчасно піти додому. Я теж хочу. Але мушу чекати рішення.

Я нудьгую. Іду до кав'ярні. Пишу там теми на наступний тиждень, хоча це марна справа, адже без попереднього обговорення вони не пройдуть. Знічев'я починаю писати свій перший роман (він і досі десь валяється в шухляді), аби не думати, а раптом – «зарубає», хоча верстка мого розвороту має бути завтра зранку.

Чи встигну все переробити?

А потім настає глупа ніч. Кав'ярня зачиняється... З дому телефонують щогодини, з такою ж регулярністю намагаюсь нагадувати про себе головному редактору. «Ще не прочитав!» – бадьоро каже він і кладе слухавку. Я чекаю. Ходжу спустошеним кабінетом, підстрибую, роблю сорок присідань. Я вистромляю носа в темний коридор. Світло горить лише біля столика охорони та його вузенька смужка виповзає з-під дверей вічних рабів – дизайнерів і верстальників. «Люди, де ви-и-и-?» Близько опівночі, думаю я, зачиниться метро. Я скрадаюсь темним коридором і бачу, що мені назустріч суне така ж похмура тінь. Сам!

– А ти що тут робиш? – лякається шеф.

– Як – що? Чекаю, коли ви підпишете мої шпальти! – кажу я і сором'язливо нагадую: – Завтра ж верстка...

– О Господи! – б'є він себе по чолу. – Та йди додому. Все буде добре. Підпишу я твої шпальти. Мабуть, і хліба не встигнеш купити? –

співчутливо додає він.

«І хліба, і молока, і взагалі – хоч щось пожерти...» – подумки лаюсь я. І нарешті замикаю кабінет. Завтра я повернусь сюди першою, адже день верстки – це святе. Кожен журналіст, коли друкується його шпальта, стає священною коровою: його не чіпають, йому догоджають, пригощають кавою і говорять, мов над тяжко хворим.

Потрапляю додому, коли всі вже сплять. Щойно заходжу до кухні, лунає дзвінок. Бадьорим голосом шеф (цікаво, коли він спить?), який нарешті прочитав мої опуси, каже: «У твоєму першому матеріалі 60 рядків – треба розвинути до 120. А для загального настрою – додай щось... щось... таке... коментарі якогось бізнесмена і судді. Зробиш?»

Тут – стоп! Правило: ніколи, ніколи не кажи «ні» або «це неможливо».

– Звісно! – кажу я і дивлюсь на годинника: пів на другу ночі.

Вранці телефоную до знайомого бізнесмена прямо додому, розшукую суддю, дико вибачаюсь і збираю додаткову інформацію.

О восьмій я вже у верстальному цеху. Іде верстка мого розвороту. Шеф демонструє неймовірну активність. На ходу перечитує нарис і, не відходячи від монітора, загадково промовляє: «М-гу... Тут би ще такого додати... Ну, такого... – він, ніби південний кухар, що стоїть над шашликом, тре в повітрі пальцями і лукаво підморгує. – Запаху... смаку... Щоб – ух! Ну, ти зрозуміла... Зробиш?» Він притоптує ніжкою і клацає великим та середнім перстами: «Смаку і запаху! Повітря, повітря! Рядків на сімдесят!»

Я прожогом кидаюсь до свого кабінету, додаю ці сімдесят клятих рядків. Лечу назад, сміливо вриваюсь до шефа: у день верстки – до біса субординацію! – і майже кричу: «Не знаю, чи вийшло “ух”, – я роблю пірует, – але ось це, – я клацаю пальцями біля скроні, як іспанка, що виконує фламенко, – здається, вийшло!»

Найдивніше, що ми чудово розуміємо одне одного! Шеф читає. Лишається задоволеним. Підписує. Верстка триває. Те, що я розширила до 120 рядків, скорочується до попередніх 60, коментар бізнесмена «злітає», есей розростається прямо на ходу, а фото категорично «не танцює» під текст нарису. Доводиться вигадувати нову текстівку й пришивати її до теми шпальти «білими нитками».

Періодично з верстального залу я вриваюся до кабінету, де сидять мої колеги, і відчайдушно волаю: «Чаю!» Це ще нічого. Вчора так само

сюди вбігала моя колега – щоправда, її відпоювали валер'янкою...

Шпальта нарешті зверстана. Пішла, дороженька, до друкарні... Все. Кінець. Фініта ля...

До понеділка.

А потім все почнеться знову.

Часом мені здається, що витримати цей ритм неможливо. Але в суботу, коли я їду в метро, душу зігріває така картина: майже всі жінки розгорнули популярну газету на моїх сторінках. Дехто заглядає в неї через плече сусідки.

Ілюзорна мить задоволення! Я готова обійняти всіх цих жінок.

Обійняти й заплакати.

І померти. Аби в понеділок була поважна причина не вийти на роботу...

Глянець

От вона яка – м'ясорубка, щоденна газета... Але, якби не вона, я ніколи б не навчилася працювати «на вчора»! А ще – не стала б «глянцевою дамочкою».

Як це трапилось. Зараз поясню...

...**одного разу** на загальній «летучці» було вирішено написати матеріал про головного редактора першого і єдиного на той час жіночого журналу. Назвемо його літерою «Н».

«Н» я не читала ніколи! Бачила розкішні обкладинки й виноси з такими запитаннями: «Як стати коханою?» або «Як подолати ревності?» Бр-р-р-р...

Ну, уявіть собі людину жіночої статі, зовсім не зациклену на цій своїй «статі», яку з дитинства хвилюють думки про устрій Всесвіту, – чи стане вона обтяжувати себе такими дрібними запитаннями? Але хіба хочеш, якщо мусиш? Помила голову й пішла.

...Редакція розкішного видання (і це мене здивувало) розташувалася на околиці міста. Складна система перепусток, скляні двері, коридори з фотографіями зірок на стінах, панянки на високих підборах. Ось вони – «ТАКІ БАБИ», про яких говорила моя колишня колега з радіо.

Поки чекала редакторку, роздивлялася: за комп'ютерами сидять досить симпатичні пані, вистукують щось – мабуть, про те саме: як

подолати ревності...

Пахне парфумами й трохи ковбасою, адже щойно закінчилася обідня перерва.

Люб'язно поговорила з редакторкою та Ірою, її заступницею. Іра каже, що читає мої шпальти. Мені приємно. У відповідь кажу, що «Н» – мій улюблений журнал.

Звідки мені було знати, що невдовзі він дійсно стане «моїм» на кілька років?...

Звісно, після нашої «м'ясорубки», все побачене в «Н» видається галявинкою, на якій мирно випасаються ось такі чудові молоді жінки, дихаючи «парфумами й туманами». І трохи – бутербродами з ковбасою...

Інтерв'ю я взяла, його надрукували в нашій газеті.

...а потім прийшов карієс! Тобто – безробіття.

Не пам'ятаю, чи я казала, що наша газета була опозиційна? На стінах, по обидва боки коридору редакції висіли карикатури на діючий уряд. Дуже кумедні! Але розігнали нас нібито зовсім і не за це. Спіймалися ми на іншому: на правді, яка ще не стала загальновідомою. Трохи поясню: нишпорка-кореспондент зі спортивного відділу повідомив, що одного футболіста, гордість нашої футбольної команди, «продали за кордон». Було написано куди саме і за скільки. За «наклеп» (який невдовзі було оприлюднено, як чистісіньку правду) нам присудили такий величезний штраф, від якого засновники збанкрутували, а ми лишилися «на вулиці». За інерцією журналісти ще кілька місяців ходили на роботу, «ганяли чаї» чи щось міцніше, бренькали на гітарі, юрмилися в «курилках», виголошували якісь гасла, мовляв, «ми ще покажемо!», «нас не переможеш!» і намагалися не думати про завтрашній день...

Але він все ж настав.

Зібравши нас на останні збори, головний редактор попросив вибачення у громади, жіноча частина якої похлюпала носами, а чоловіча – стиснула кулаки. Редактор доповів, що йому пощастило вибити грошову компенсацію за місяці вимушеного простою і зараз нам її видадуть у касі. До речі, два останніх фактори – вибачення і гроші – дуже підняли рейтинг нашого керівництва в наших очах (потім багато хто з колег працювали під їхнім керівництвом і далі). Адже

буває, що журналістів викидають на вулицю просто так, без усяких пояснень, а тим паче – грошової компенсації.

Ми обмінялися телефонами, поплакали, чоловіки – напилися. Охорона запломбувала кабінети.

Так 150 людей лишилися на вулиці. Для кожного це означало, що нині він має... 149 конкурентів, котрі кинуться по всіх редакціях міста в пошуках роботи.

...починалося неймовірно спекотне літо. У чоловіка була зламана нога – одночасно в двох місцях, доньку треба було вивозити кудись на відпочинок, а я сиділа вдома й вирішувала питання: що робити? Тоді я ще гадки не мала про розсилку «резюме», як це робили інші нормальні люди. Дві-три статті я продала в якусь газетку. Отримала по 15 гривень...

(Розповідь про те, як я два тижні слухняно ходила на телебачення – варто пропустити. Мені нудно писати про це. Там я побачила справжніх небожителів, отруєних червоним оком камери. Відтоді люблю і шаную тих, хто не піддався гіпнозу масової любові, яка минає, щойно тебе виганяють з ефіру. Таких багато. Можливо, пізніше вони з'являться в моїх розповідях... Одне слово, я побачила там дикий бедлам із вічним запитанням: «Що знімаємо сьогодні ввечері?» Швидше за все, я потрапила «не туди», не в ту команду... Попри це, все пов'язане із візуалізацією думок приваблює мене й досі.)

...одного разу я практично впала у відчай, тобто розслабилась і плюнула на небожителів з височезної споруди телецентру, що в народі зветься олівцем і, як каже моя подруга, дитяча письменниця Леся Воронина, «відпустила ситуацію». Як тільки це сталося – у квартирі пролунав дзвінок.

Явище доволі типове: щойно ти припиняєш борсатися, метушитися, битися головою об стіну, одне слово – здійсмати хвилю, як течія виносить тебе на берег. Це просто закон природи.

Мені зателефонували з того самого журналу «Н».

– Як ваші справи? Ви ще не знайшли роботу? – запитали мене (чутки про розвал «ВВ» стали в місті притчею во язицех).

– Поки що думаю, обираю... – гордовито відповіла я, потираючи лоба, яким нещодавно стукала об стіну.

– Тоді ми готові зробити вам пропозицію, від якої ви не зможете відмовитись!

Ця фраза пролунала, як у кіно. До речі, це благодатна фраза: її приємно вимовляти і приємно чути. Вона сповнена респектабельності й упевненості. Її не виголошують, пропонуючи мити під'їзди...

Так я потрапила з розбитого човна – на бал. Мені запропонували очолити відділ.

Головний редактор та її заступниця Іра розгорнули переді мною журнал, немов кольорову абетку перед Буратіно:

– Ваша тематика займає 90 сторінок.

(«Нехіло!» – подумала я.)

– Крім виконання обов'язків заввідділу, ви маєте писати чотири великі статті щомісяця.

(«Ну, після розвороту на тиждень – це дрібниці!» – подумала я.)

– Зможете?

Тінь мого лагідного шефа на мить виринула за їхніми плечима. Він усміхнувся і запитав: «Зможеш? На вчора?»

– Звісно, – сказала я.

Тінь розвіялася, але в повітрі залишилася посмішка – посмішка Чеширського кота...

...дізнавшись, що мене взяли в «Н», моя подруга була в захваті, а після радісних вигуків, серйозно промовила:

– Тепер тобі потрібна норкова шуба...

– ??? – вражено вирячилась я на неї.

– Авжеж! Ти тільки поглянь, які обкладинки! Ти маєш шануватися!

– Я не люблю, коли вбивають маленьких беззахисних норок, – сказала я. – Але... але якщо так треба, я це зроблю. Долаючи огиду.

Між іншим, цю огиду я долаю й досі, а «мої» норки все ще бігають засніженими північними рівнинами...

Інші міфи про «красиве глянцеове життя» розвіялися так само швидко.

Адже я завжди думала, що:

– у редакціях жіночих глянцеових журналів – суцільні інтриги, соплі-воплі й бабське кодло, яке з ранку до ночі полірує нігті, потім вибирає нові сукні, туфлі та косметику, а ввечері жере ананаси та рябчиків, не вилізаючи з джакузі...

– усі призи (від авто до кавоварок) – «липові», і отримують їх самі працівники редакції або їхні родичі...

– всі їздять на «мерсах», постійно змінюють коханців і обідають у дорогих ресторанах...

І таке інше...

Все це не так. Принаймні я такого не бачила.

А головне, згодом я почала отримувати тисячі листів, що починалися словами: «Дорога Іренко!»

Тепер я впевнена: у кожному місті, містечку чи селищі України є хоча б одна жінка, в якій я можу переночувати.

Хіба цього мало?...

...зараз я хочу зізнатися: ці сторінки про «глянсовий світ» – дійсно не з «цієї опери». Зовсім, зовсім не з цієї. Але я мусила втулити їх саме сюди. Зняти питання, як потрапляють «з розбитого човна на бал».

А тепер почнімо так...

Хто такий шпрыхшталмейстер

...одного разу, на початку жовтня 1982 року, я сиділа в однокімнатній квартирці, де ми мешкали з мамою, і думала, що життя закінчилося.

Загалом, таке бувало часто: осінь, дощ (який я, взагалі-то, люблю) і черговий раз відчуття, що життя закінчилося. Саме цієї миті пролунав дзвінок. «Ви не хочете попрацювати в цирку?» – вимовив голос на іншому кінці дроту.

Це був дзвінок з іншої планети, з іншої цивілізації. Я подумала, що це жарт чи знущання, і хотіла покласти слухавку.

Але голос пояснив, що мене обрали для цієї важливої місії тому, що членам журі сподобалося, як я читала вірші на обласному конкурсі читців. Це була повна фантазмагорія, адже вірш, який я дійсно там прочитала, був «Реквієм» Ахматової. Чому члени журі (а в його складі чомусь опинився директор цирку!) вирішили, що я здатна відкривати циркову програму в ролі шпрыхшталмейстера, досі залишається загадкою.

Звісно, я відповіла «так» і знову захотіла жити.

Щоправда, я вагалася, адже знала, що «шпрыхшталмейстер» – це такий собі німець із вусами, у чорному сурдуті з білою маніжкою. Я зовсім не була схожа на такого шпрыхшталмейстера!

Проте в цирку мені видали прозору сукню, пакет блискіток і аркуші з надрукованими віршами. Блискітки я мала пришити на сукню, вірші (жахливі, жахливі!) – вивчити напам'ять. На все це мені дали один день. Блискітки я пришивала вночі, дурні вірші зазубрила одразу і вранці пішла на репетицію. Режисер цирку був маленький і миршавий. Він завів мене до кабінету, де сидів товстий клоун (клоунським у нього був лише великий ніс із пап'є-маше, а одягнений він був цілком нормально – у светр та джинси), і одразу дістав третю чарку для коньяку. «Для куражу!» – пояснив він.

Я випила й одразу відчула, що потрапила в інший світ, в інший вимір, на іншу планету, в іншу цивілізацію і все, що відтепер діється за вікном, не має жодного значення. Нехай щезнуть тролейбуси разом із контролерами, телетайпи з телетайпівками, двірники з мітлами, вчительки з указками, міліціонери з відділками міліції, заводи й фабрики, залізниці, кінотеатри, туалети, телефонні буди... Все це не мало жодного стосунку до цієї планети.

У заокруглених коридорах пахло тирсою і тваринами. Коридорами блукали напівоголені привітні люди. Всі вони віталися і підморгували, ніби подаючи сигнали своєї приналежності до іншої цивілізації. Крізь прочинені двері гримерок я бачила дивних мешканців, котрих потім знала на ім'я: крихітну жіночку в оточенні таких самих крихітних білих пуделів, жінок-метеликів, яких було так багато, що мені здавалося, що вони б'ються крильцями об стіни та стелю; силового жонглера, ноги якого стирчали в коридор... За столиками в їдальні сиділи не менш фантазмагоричні персонажі. Блазні їли сосиски, притримуючи червоні й сині носи, щоб не заважали... На стільці, поруч із печальним дядечком у комбінезоні, примостилася мавпа в тільнящі – накладала в ложку макарони, а потім обережно несла її до рота...

Коли режисер повів мене нагору, на моє «робоче місце» і відгорнув оксамитову завісу, я побачила порожню арену, що світилася в темряві. Він тицьнув мені мікрофона, спустився до арени й наказав починати. І я завокала в темряву дурнувато-дзвінким голосом. Адже ті вірші можна було читати лише так: дурнувато-дзвінко та після чарки коньяку. Вірші були про Великий Жовтень, про дружбу між народами і про те, що цирк (саме цирк!) налагоджує цю безсмертну дружбу. Але мені було байдуже, про що кричати, адже вся циркова фантазмагорія:

запах звірів, пуделі, мавпи, клоуни, жонглери, блискітки, золоті кульки – вже увійшли в мене, як лихоманка. А ввечері, коли зал наповнився «шановною публікою», а за моєю спиною цирковий оркестр гримнув туш і розпочався парад-алле, я геть збожеволіла і закричала так, що перекрила звуки оркестру – і про Великий Жовтень, і дружбу між народами та іншу маячню.

Гримів оркестр, ареною, по колу, йшли й махали руками артисти цирку, різнобарвні вогні танцювали на червоному килимі, все крутилося, мов святкова карусель на ярмарку.

...Я ходила «на роботу» двічі на день – на денну та вечірню вистави. Входила крізь «прохідну», мов своя, у цей затишний і добрий світ. У ньому всі посміхалися і всі несамовито трудилися.

«Дивись, скільки разів я перевернусь!» – кричали циркові дітлахи, роблячи сальто.

Вони не сходили з килимків, мов цуценята і, здавалося, ніколи не виходили за межі манежу – їм це було так само нецікаво, як і мені. Силовий жонглер із нереально блакитними дитячими очима соромився свого велетенського тіла, яке всім заважало і скрізь, навіть у їдальню, носив за собою дві чорні гирі. Ліліпутка в оточенні песиків плела скатертину з білих тонких ниток і розповідала, як батько віддав її в цирк-шапіто за ящик горілки. І тепер вона цілком щаслива. Перед тим, як змахнути паличкою, диригент на ім'я Альфред схилився у якомусь старомодному поклоні, від чого поли його фрака розліталися, наче хвіст ластівки.

Мене висвітлювало яскраве коло різнобарвного світла...

Туш...

Парад-алле...

«Весь вечір на манежі!..»

А потім помер черговий генсек...

Директор викликав мене до кабінету й повідомив, що за таких обставин не можна веселитися і йому наказали прибрати такого дзвінкоголового «шпреха» і приглушити туш.

Відрахував мені гроші.

Подякував і відправив додому.

Дорогою я зайшла до ювелірного магазину й на всі гроші купила собі перстень. Я не могла жити на них – купувати їжу чи квитки в кіно. Цирк залишився перснем на моїй руці...

Пізніше я заклала його в ломбарді й не викупила. Навмисне не викупила. Адже «продала цирк» за квиток на літак в один кінець. І це була гідна ціна.

Але це зовсім інша історія. І поки вона визріває, розповім про інше диво – інше серед інших, не менш важливих для мене.

Адже все в житті відбувалося випадково.

Це буде історія про кіно...

Я зніматимусь у кіно!

Хто з дівчат не мріє зніматися в кіно?

Я мріяла.

Спочатку мені здавалося, що режисери мають знайти мене прямо «на вулиці».

Мені було сім років, і я навмисно тинялася центральними вулицями Донецька й заглядала в очі кожному чоловіку, хто був хоч трішки схожий на режисера. Такий собі: з шифоною хусточкою на шиї й ароматом одеколону «Шипр»...

І очікувала на запитання: «Дівчинко, хочеш зніматися в кіно?»

Але вулицями Донецька відомі режисери чомусь не ходили.

З п'ятого класу я відвідувала дитячу театральну студію. З сьомого почала готуватися до вступу до театального училища, у восьмому подумала, що училище – це для мене надто дрібно, у дев'ятому вирішила вступати до столичного театального університету (тоді ще – інституту) імені Карпенка-Карого, а наприкінці десятого твердо й остаточно зрозуміла, що «Карпенко» – має лишитися високою і недосяжною мрією (хто ж тоді міг знати, що, не взявши «театральний» як студентка, з часом «візьму» як... викладач?!).

З семи років хотіла хоч раз постояти перед камерою – заплакати, посміятися, виголосити монолог Джульєтти чи Марії Стюарт.

Мрії мають здійснюватись!

І вони здійснилися.

Можливо, надто пізно...

Менш ніж два роки, починаючи з 2008, якимось дивом мені вдалося попрацювати сценаристом на п'яти відзнятих і стількох же (вже більше!) поки що не реалізованих стрічках.

Як і чому це сталося – відомо лише «мсьє Паскалю»^[1] – тобто тій чарівній і особисто моїй субстанції, до якої звертаюсь у думках.

Попри це, факт лишається фактом.

Як і те, що один із фільмів і, що дивно – найперший! – був відзначений першим місцем «за кращий сценарій» на міжнародному фестивалі телевізійних фільмів «Маслина-Олива» в Чорногорії. Це був «Гудзик», знятий режисером Володимиром Тихим...

Ні, мабуть, коротко розповісти не вийде! Тому почнемо так...

...Найцікавіші розмови будь-де – «про кіно»: на гостині, на презентаціях, під час нового знайомства та просто з друзями, які мають таке саме захоплення. А якщо твоя історія така дивовижна і майже **НЕРЕАЛЬНА**, то чому б не розповісти її?

Щоправда, аж такою фантастичною вона почала мені здаватися не так давно, коли я побачила по ТБ інтерв'ю з якимось сценаристом, який з гордістю і священним трепетом повідомив, що за два роки в нього було знято два фільми.

Гм... подумала я, а якщо за півтора – п'ять?... А якби не славнозвісна та дуже комусь вигідна «криза» на початку 2009-го – могло б бути й більше...

Одне слово, мій «кінороман» починається з тих не дуже й давніх-давен, коли одного разу я почула дивну історію виникнення в Голлівуді фільму «Будинок з піску та туману» нашого співвітчизника, киянина, Вадима Перельмана.

А історія була така.

Вадим мав кудись довго летіти й купив в аеропорту якийсь покетбук. Поки летів – читав і... вирішив знімати за цією книжкою кіно. Познайомився з автором. І далі вже маємо чудовий фільм. Точніше – Голлівуд має. А ми можемо сказати, що він знятий нашим співвітчизником, який, до речі (за його ж словами на Одеському кінофестивалі), не відмовляється позиціонуватися, як режисер з України.

Казкова історія, чи не так?

У 2008 році я, як і багато інших моїх колег-письменників, мала кілька виданих книжок.

Але жоден продюсер із жодної студії не звертався до жодного українського автора. Власне, це ще триває і зараз.

А тепер переказую зі слів продюсера Юлії Ч. Принаймні так я почула цю історію від неї.

Редакторка студії (її звали Олена) запропонувала їй почитати якусь книжку якоїсь авторки. Юлія спішила до... аеропорту (!) і тому цю книжку тицьнула в свою сумочку – мовляв, якщо не забуду, почитаю в літаку. Відчуваєте збіги обставин, змодельовані моїм жартівником, «мсьє Паскалем»?

Отже, пані Юля летіла на Каннський фестиваль і тримала на коліні цю книжку – обкладинкою догори, поки пила принесену стюардесою каву. Поруч із нею сиділа інша пані, котра також летіла на фестиваль. Супутниці знайшли спільні теми й розговорились. Пані мала досить презентабельний вигляд і зналася на кіно, чим викликала повагу співрозмовниці.

Її погляд випадково впав на коліна пані Юлі, де лежала – обкладинкою догори – книжка...

– Ось які фільми треба знімати! – сказала та невідома жінка (можливо, вустами мого «мсьє Паскаля»!) і почала із захватом переповідати сюжет.

На що пані Юлія відповіла:

– А ми якраз збираємося це знімати!

Невідома мені пані, з вдячністю обійняла її і – сама того не усвідомлюючи – стала каталізатором рішення, приймати яке вагалася пані Юля.

Так випадково, у літаку (!) двома жінками, що летіли на Каннський фестиваль, і вирішилася моя доля.

Через якийсь час, коли я, не відаючи про всі ці колізії ані сном, ані духом, сиділа на роботі, мені зателефонували зі студії.

Пані Юлія відрекомендувалася, сказала, що прочитала кілька моїх книжок і хоче зустрітися для важливої бесіди.

Я запитала, у чому її суть.

– Ви могли б написати сценарій за своєю книгою? – сказала Юлія.

– Звісно! – оком не змигнувши, відповіла я, втішившись, що розмова відбувається по телефону й пані продюсерка не може бачити моїх брехливих очей.

Призначили зустріч у кав'ярні неподалік від моєї роботи. І поки до неї залишалася кілька годин, я судомно гортала всі «кіношні» сторінки Інтернету.

«Семінари з майстерності кінодраматурга», «Деякі риси сучасної кінодраматургії», «Побудова кіносценарію», «Драматургія кіно», «Побудова кінокадру»...

Ейзенштейн...

Ромм...

Довженко...

Бергман...

Фелліні...

Дідро...

Аристотель...

Мати Божа! Як це все досягнути?!

Нарешті знайшла те, що видалося більш-менш зрозумілим – Лінда Сьогер «Як добрий сценарій зробити великим». Там же були які-не-які зразки, як записувати діалоги. І загальні необхідні знання для «першої пори».

Вже потім моїм улюбленим автором став теоретик драматургії Лайош Еґрі, якого все ж таки довелося добряче «підрихтувати» під сьогоднішнього. Але це – потім, коли сама почала викладати «сценарну майстерність»...

Отже, до кав'ярні я прийшла вже підкованим «кінодраматургом» і... губкою, яка з того дня почала шалено всотувати кожне слово, мовлене професіоналами. Здебільшого тими режисерами, старшими та молодими, з якими довелося проводити години, а то й цілі дні в обговоренні сценаріїв. Так поволі, переписуючи режисерський чи свій задум по кілька разів, дійшла багатьох висновків, що прийшли не «з чужої сторони» – а впали прямо в голову, набобивши чимало «шишок». Зате – своїх.

А писати і переписувати (за пророцтвом тої ж пані Сьогер) довелося чималенько! Скажімо, на одному чотирисерійному фільмі, який було прийнято на рівні сценарію одразу, за період підготовки змінилося... сім режисерів! А це означало, що кожен мав свій погляд і просив то прибрати «флеш-беки» (відсилення в минуле героїв), то зробити сценарій «лінійним», то прибрати одні сцени й додати інші, або взагалі перебудувати сюжет (от із цим я вже боролася, мов лев, і того мудрагеля прибрати на моє прохання).

Одне слово, на одному сценарії загалом я написала не менш ніж сім сотень сторінок. Таке буває доволі часто. І з цим доводиться змиритися.

Перше питання, яке я ставлю студентам, майбутнім сценаристам-драматургам, таке: хто є найпершою і найостаннішою людиною в кінопроцесі? Відповідають різне.

А відповідь одна – сценарист! Адже все починається з придуманої ним історії, з фабули, яку він пропонує. І яку потім розтинають усі, кому не лінки – від режисера чи продюсера до тітоньки, яка варить обіди на знімальному майданчику та відчайдушно критикує все, що бачить перед очима.

Але все ж таки краще відчувати себе «найостаннішим». Це допомагає не втрачати контроль над своєю гординою.

Адже, дійсно, вся історія майбутньої стрічки на перших порах виходить з-під пера (клавіатури) писаки-писайла, але... І це велике і важливе «АЛЕ» для розуміння своєї великої чи малої місії в цій спільній роботі – глядачі ніколи не скажуть: «Фільм Тоніно Гуерри». Вони говорять: «Фільм Федеріко Фелліні». Як писав у моєму улюбленому романі «Сага» Тоніно Бенквіста: «Усі мріють про режисерів та акторів. Про сценариста ж не мріє ніхто!» Попри це, починаючи цю роботу, я пам'ятала інше висловлювання з цього ж роману про те, що «я продам душу тому, хто прочинить переді мною двері. Я готовий ковтати образи, писати казна-що, отримувати гонорари цеглою або взагалі не отримувати їх. Мені начхати. Коли-небудь це вони їстимуть з моїх рук. Але вони що поки цього не знають».

І це теж правда. Важливо лише зберігати почуття міри між тим і тим...

Тому що кіно – режисерське мистецтво. Сценарій – лише поштовх. А от яким цей поштовх буде, звісно, залежить від якості твоєї ідеї. Але втілювати її не сценаристові! Тому досить часто доводиться вгамовувати свою пиху.

Мені страшенно подобається влучне визначення Дусі Смірної, доволі типової у своїх різких судженнях московської публіцистки: сценарист – це лінивий режисер! Адже сценарист завжди візуалізує те, що пише. Завжди. Інакше це поганий сценарист. Але візуалізувати в своїй уяві – не реалізувати на плівці!

А поки не вмієш реалізувати – тихо стукай пальчиками по клавіатурі чи шкрябай ручкою по аркушу, доки сам не візьмешся за цю справу...

Що, до речі, цілком реально. А якщо реально – то поки що просто старанно вчись. Адже «два професіонали в одному» – то вже серйозно. Але – саме професіонали! Я все ж таки схиляюся до тієї думки, що

кожен мусить займатися своєю справою. І деякий досвід дає підстави стверджувати це. Звісно, режисер також мусить гарно та чітко вміти висловлюватись на папері. Хоча б для того, щоб написати свій, «режисерський» сценарій.

Але це не підручник і я забалакалась...

Отже, так випадково все й почалося.

З «Гудзика» – односерійного телевізійного фільму або, як це зараз називається, «мувіку» – режисера Володимира Тихого.

Але потрапити на знімальний майданчик, відверто кажучи, я не мріяла й не просилася. Мовляв, «мавр зробив свою справу – мавр мусить піти».

Але напередодні зйомок – **одного разу** – мені зателефонував Володя Тихий:

– Хочеш знятися в кіно?

Це було те запитання, на яке я чекала з семи років, блукаючи в пошуках режисера вулицями Донецька!

– А що для того потрібно? – обережно запитала я.

– Вечірня сукня. Зачіска. Завтра о п'ятій зйомка.

– А що маю робити?

– Будеш хазяйкою картинної галереї. У тебе буде одна проходка...

Словом, на місці розберемось. Але вечірня сукня має бути!

Я полізла до шафи.

І з жахом зрозуміла, що зараз – пізній вечір, зйомка завтра, а сукні в мене як не було, так і немає! Є білий брючний костюм-трійка, є якісь блузки-спіднички, а от справжньої вечірньої сукні, на свій сором, не маю. І навіть не уявляю, як вона може виглядати. Довга чи коротка? З мереживом? З криноліном три метри в радіусі? З великим декольте чи шнурованим корсажем? З пухнастим боа? Чи універсальна «маленька чорна сукня» в стилі Коко Шанель?

Я напружувала пам'ять і переймалась діалогом «мимри» (А. Фрейдліх) з секретаркою (Л. Ахеджакова) зі «Службового роману»: «Що зараз носять? – Клубний піджак? – Це щоб ходити до палацу культури? – Туди теж можна!»

Зрозумівши, що зі своєї шафи нічого путнього не нарию, вранці я помчала до підземного переходу на метро «Контрактова» – туди, де за вітринами butikів колись бачила виставку вечірнього вбрання.

Привітна продавщиця наміряла на мене з десяток різного кольорового ганчір'я, і я впала у відчай. Як на гріх, жодна сукня не мені «не сиділа» і видавалася надто помпезною. От якби можна було в джинсах...

Час минав і наближався до призначеного. Тоді, в останньому пориві відчаю, я зізналася про зйомку і навіть про те, що я сама є автором сценарію і тепер буду, як «чоботар без чобіт»! Попелюшкою на чужому бенкеті.

І тоді трапилось диво (через яке я зрозуміла, що завжди і всім краще казати правду) – продавщиця сказала, що вчора ввечері одна подружня пара відклала для себе чудову вечірню сукню й обіцяла прийти по неї сьогодні... І вона могла б... Ну, звісно, буде «шкандаль»... Але, якщо вже вам... для кіно... то...

І вона полізла до шафи.

І дістала звідти довгу сіру атласну сукню, вкриту чорним гіпюровим мереживом. Вона, єдина з усього переміряного мотлоху, «сіла» ідеально.

Звісно, блискавично заплативши – «решти не треба!» – я швиденько ретирувалась із крамниці, аби туди не завітала вчорашня подружня пара. Хтось лишився без сукні.

А хтось напряду пішов... зніматися в кіно! Щоправда, щоб нормально дійти до місця зйомок – до галереї, мусила підсмикнути сукню аж до шиї і йти було досить незручно. Але хіба це може порівнятися зі здійсненням мрії?

Навіть якщо це здійснення відбулося через... тридцять п'ять років!

Біля приватної картинної галереї вже купчилося багато народу, стояли велетенські «кари» з лейблами кіностудії, розгорталася освітлювальна техніка, ходили одягнуті у вечірнє вбрання статисти, зграйкою стояли актори – виконавці головних ролей. Один із них навіть привітався зі мною, що було доволі приємно...

Мій погляд привабила дивна жіночка, котра тримала на руках і час від часу спускала побігати по підлозі галереї маленьку чорну свиню – «корейську піггі». Біля свинки збиралися цікаві, весь час підгодовували її чипсами, від чого нещасне і перелякане створіння частенько псувало ідеально чисті мармурові плити підлоги. Справжня власниця галереї,

роль якої я мусила зіграти, нервувала і змушувала прибиральниць ходити за свинкою з лопаткою та відром. Від чого нервувала свинка.

Я здивувалась – у сценарії ніякої «піггі» не було!

Більше того, виявилось, що ця свиня призначена саме... для мене! Задум режисера був таким: власниця галереї (тобто я) приїжджає на відкриття виставки в розкішному авто і виходить з нього, тримаючи на червоному повідку модну у світських тусовках чорну «піггі»!

Чудово. Свиня так свиня, вирішила я. І почала розпитувати хазяйку свині, де вона взяла це чудове створіння. Та сказала, що створіння звать Федором, і що вона торгує живністю на пташиному ринку, де її і знайшли організатори зйомок.

А знімати Федора в кіно вона згодилась через те, що, можливо, тоді його швидше й дорожче куплять. Адже в жінки вдома є ще дві вівчарки. І з певного часу вони почали облизуватись, поглядаючи в бік Федора, який почав набирати вагу й виглядав досить апетитно...

Одне слово, поки освітлювачі та звукорежисери виставляли свою техніку, а водій підганяв до входу «мій» «мерседес», я почала приручати Федора.

Час ішов. Вечоріло й сутеніло. Коли режисер нарешті скомандував: «Знімаємо!», було вже темно. Федора потягли на вулицю.

Він почав страшенно верещати.

– Свиню ріжуть! – почулися звідусіль обурені крики захисників природи.

З вікон висунулись цікаві мешканці довколишніх будинків. Хтось пригрозив викликати міліцію, мовляв, життя немає через цих клятих кіношників!

Мені довелося взяти Федора за повідок і силоміць втягнути до салону авто.

Він заверещав ще дужче. «Нічого, – бадьоро сказав звукорежисер, – цього чутно не буде!»

Режисер дав команду: «Мотор!»

Елегантним рухом я відчинила дверцята автівки.

Згадавши, як це роблять кінозірки, звисла одну ногу і збиралася вже звисити й другу, як по них важкою артилерією пронісся переляканий софітами Федір.

А зачувши стрекотіння камери, кинувся назад до салону. Довелося силоміць витягати його звідти. Сердешний «піггі» висів на червоному

повідку, мов на шибениці. Це явно не було схоже на той королівський вихід, який замислив режисер.

Зрештою, мені дали до рук порожній поводок і на вході я зімітувала, що веду на ньому розкішне модне «тусовочне» порося.

Ця одна «проходка», яка в кіно пролітає миттєво, знімалася майже чотири години. Вигуки, про які я мріяла з дитинства: «Мотор – камера!» занурювали мене у відчай. На двадцятому дублі порвався босоніжок і я почала припадати на одну ногу, зачіска розсипалася, кілька разів я наступила на довгу сукню і ледь не впала, чоло пробивав піт від яскравого і гарячого світла софітів, потекла туш з очей і... саме на цьому дублі режисер гукнув: «Стоп – знято!» А я зрозуміла, що погарячкувала з дитячою мрією і віднині волю бути по той бік камери.

Проте «бойове хрещення» було отримано і я з повним правом підійшла до зграйки артистів.

Вони здавалися мені небожителями.

Але з'ясувалося, що всі вони – не актори, а підробляють «масовкою». Жіночки різного віку були медсестрами, перукарками, інженерами.

– А як же ви потрапили в кіно? – зі священним трепетом запитала я.

– Просто подали свої фотокартки на різні студії. І тепер, як потрібна масовка, нас час від часу викликають. Платять по 50 гривень за одну зйомку. Підробляємо, хоч і мало... – почула у відповідь.

Мені це здалося неймовірно цікавим.

Не уявляла, що можна підробляти ще й таким чином! Роздивилася докладніше – довкола стояли й гомоніли гарно вбрані чоловіки та жінки, фліртували, сміялися, тримали в руках бокали з рідиною, підфарбованою під шампанське.

І цей світ здався мені незбагнено цікавим. Чому я раніше не знала, що ось так запросто можна потрапити на знімальний майданчик?!

– Як же я вам заздрю! – з захватом сказала я.

– А чому тут заздрити? Нудота... І платять мало.

– Знаєте, – сказала я жінкам, – а я б згодилася навіть мити підлогу на майданчику, аби тільки бачити, як знімається кіно...

– А ви хто така? – зацікавились вони.

– Я? Ну... Сценарист... – тихо відповіла я...

...Ось так воно й почалося.

Хоча розпочалося давно. З блукання вулицями – з розпатланими косами та перемазаними зеленкою колінами, з божевільним бажанням почути запитання: «Дівчинко, хочеш зніматися в кіно?»

Записи в «Трудовій книжці»

Як я вже казала, працюючи в цирку, я була ще й телетайпісткою в інформаційному агентстві (зараз такого вже не існує: тексти, які ми отримували, виповзали з телетайпа довгою стрічкою із пробитими на ній дірочками). Сюди після «останнього дзвоника» мене влаштувала моя тітонька. На денні вистави я просто втікала з робочого місця, нарікаючи на вигадану хворобу.

Варто чесно зізнатися, що працювала я погано. Коли нам, телетайпісткам, влаштували іспит, мої колеги за швидкістю набору текстів та читання стрічки понабирали по 160–200 очок «з плюсом», а ж за ці муки отримала... мінус 94.

Це ж треба було так постаратися! Відтоді я ненавиджу змагатися і «набирати бали» у будь-чому...

Потім мене занесло до кінотеатру. Зовсім випадково. Адже, якщо хтось іще може це пригадати, у середині 80-х почався час скорочень – тобто на кожному підприємстві почали планово скорочувати штати. Можливо, це теж була якась «криза», хоча, звісно, цей «антирадянський» термін тоді не вживали.

Скоротили й мене. Як наймолодшу. Мовляв, у тебе більше перспектив на майбутнє, адже «молодим вездє у нас дорога».

На третьому поверсі нашого інформаційного агентства містилося Товариство книголюбів. Ним керувала маленька жіночка, про таких кажуть: «миша в борошні». Ми були знайомі, адже я їздила виступати по районах зі своїми віршиками від цього Товариства. Якось, зустрівши мене на сходах, вона лагідним голосом запропонувала мені нову й «набагато цікавішу» роботу: бути головою одного з районних відділків цього книгоманського товариства. Мовляв, у тебе буде кабінет, і купа вільного часу, і всі книжкові новинки під рукою...

Я мало не збожеволіла від щастя – і мене терміново оформили на роботу. Але вранці наступного дня, коли я прийшла до Товариства новим працівником, «миша в борошні» зустріла мене заплаканими

очима: виявилось, що їхній книжковій спільноті теж дали розпорядження про скорочення. То кого ж скорочувати, як не мене? І знову я почула те саме – ти молода, у тебе попереду шалені перспективи, адже «молодим вездє...»

Із трагічним виразом обличчя вона взяла в мене трудову книжку і поруч із записом про прийняття на роботу поставила інший – про звільнення. Таким чином розпорядження про скорочення було виконано бездоганно й обійшлося «малою кров'ю», ніхто зі старожилів Товариства книголюбів не постраждав.

Це, до речі, найцікавіший запис у моїй трудовій книжці: головою районного відділку Товариства книголюбів я попрацювала аж цілу ніч: з вечора до ранку.

Врешті я знайшла собі роботу в кінотеатрі імені Шевченка на посаді «старшого методиста» в оточенні дивних жінок, схожих на...

Словом, зовсім не схожих на любителів і знавців кінематографа. Ним мала стати я.

Чим я займалася – досі не можу збагнути. Зранку ворушила папери на столі. Потім заходила до радіорубки та начитувала на автовідповідач анонси кінофільмів, які сама й складала (я й донині легко можу вимовити найхимерніші прізвища індійських акторів). Потім ішла на третій поверх до кав'ярні. Кінотеатр був величезний, триповерховий, на чотири зали, з величезною кав'ярнею нагорі – і це мені подобалося найбільше. Брала каву, сідала за столик і... писала вірші.

Були й інші обов'язки. Щовівторка з ранку до ночі, разом із методистами інших кінотеатрів, треба було переглянути фільми та відібрати їх для показу.

Усі фільми були нудними. Під вечір, після перегляду 10–15 стрічок, очі блимали і згасали, мов два підбиті ліхтарі. Досі не можу зрозуміти, чому до кінотеатрів у той час стояли такі черги!

Відібравши чотири стрічки для всіх чотирьох залів, треба було «покерувати» художниками, які засмагали у внутрішньому дворіку кінотеатру, малюючи велетенські афіші. Часом це малювання нагадувало шедевр Остапа Бендера, який обмальовував тінь Кіси Вороб'янінова. Хлопці особливо не напружувалися. Почувши від мене переказ фільму, вони витягали старі полотна і переробляли Алена Делона на Мітхуна Чакраборті, автомобіль – на слона, міський пейзаж

на пустелю. Часом таке полотно аж вгиналося під вагою безлічі шарів олійної фарби, яка осипалася прямо на голови перехожих. Тоді в автомобіля раптом виростав слонячий хобот, а в Мітхуна «прорізувалися» Делонівські вилиці...

Іноді мені доручали сидіти в пільговій касі. Я відчиняла дерев'яне віконце і... продавала квитки тим, хто приходив «від Івана Івановича». При цьому я почувалася царицею...

А потім почався час відеосалонів і директор, звільнивши площу в холі, обладнав зал для відеофільмів. Так я стала «кіномеханіком», тобто хазяйкою відеосалону на шістдесят місць.

Складність полягала в тому, що по касети доводилося їздити в інший кінець міста – у якусь напівлегальну ятку, де зовсім не було більш-менш пристойних стрічок. Не могла ж я відібрати для показу «Розваги черниць»!

...одного разу мені якимось дивом відшукали «Чорного тюльпана» з Аленом Делоном у головній ролі. Цю стрічку крутила протягом двох місяців по чотири рази на день. І, хоч як дивно, глядачі завжди знаходились. Удень приходили прогуляники та бабусі з дітьми, увечері – закохані парочки.

Я перевіряла квитки, розсаджувала глядачів, заходила в маленьку кімнатку, де стояв «священний прилад» – відик. У перший день демонстрування «Чорного тюльпана» я і сама з задоволенням переглянула стрічку, котру любила з дитинства. Під кінець наступного дня (тобто після восьмого разу!) я вивчила всі репліки напам'ять, під кінець третього замалювала зачіски й фасони суконь усіх панянок, під кінець четвертого почала шукати виходу з цього безкінечного чорного лабіринту.

Глядачі, які чомусь так і перли на цей фільм, здавалися маніяками, кімнатка з відиком – камерою тортур, сам відик – диявольською машинкою, а Ален Делон – пігулкою для очищення шлунка.

Але вихід знайшовся. І він був злочинним. Я вмикала відик, зачиняла кімнатку з апаратурою, тихо вислизала із темного залу і... зачиняла його на ключ разом з усіма шістдесятьма глядачами.

Спочатку мої прогулянки тривали півгодини – я тинялася містом, проробляючи три-п'ять кіл довкола кінотеатру. Насмілившись, почала їздити в гості до подруг чи на пляж і поверталася назад до своїх

«в'язнів» якраз на коронну фінальну фразу: «Чорний Тюльпан живий і житиме!»

Якби в залі щось трапилось – скажімо, коротке замикання чи повальний пронос – не уявляю, чим би це могло для мене закінчитись.

Але порушення сходили мені з рук. Певно тому, що все це середовище – із художниками на подвір'ї, індійськими акторами, начиткою анонсів у слухавку телефону, «кіношними вівторками», бабусями-білетерками в домашніх халатах і капцях – скидалося на чергову фантазмагорію. Я не будувала жодних планів, не думала, що буде далі. Просто пила каву в кіношній кав'ярні й писала вірші...

А от яким чином я потрапила до Палацу піонерів на посаду керівника гуртка «Юних журналістів», пригадати вже важко. Мабуть, із таким самим успіхом могла б опинитися і на Місяці, адже «молодим вездє»...

Але, певно, це була якась звичайна криза, про яку не говорили вголос.

На перше заняття прийшло троє діточок. Я пограла з ними в інтелектуальну гру, дала завдання. На другий день у складі інших керівників гуртків вирушила до якоїсь школи на шкільні збори.

Слухала розмови своїх нових колег і нічого не могла зрозуміти. Вони обговорювали плани виховної роботи – якісь «модулі», чоловіків, невісток, дітей і дорогою купували перемерзлих курей, з якими потім сиділи на зборах, де йшлося про модулі виховання підростаючого покоління.

На третій день я просто не вийшла на роботу. Не могла себе змусити, як не намагалась. Перемерзлі сині кури та піонерські галстуки снилися мені щонаочі.

Коли минув тиждень і прогули загрожували звільненням «за статтею», моя подруга пішла до директорки Палацу і зі старанно відрепетируемими сльозами на очах повідомила, що мене негайно викликали до Києва зніматися в кіно, а там я впала з коня, зламала ногу, руку і взагалі – перебуваю в комі.

– Я так і думала, – зітхнула директорка. – Вона одразу здалася мені якоюсь... непедагогічною...

Таким чином подруга вициганила мою нещасну трудову книжку й мене звільнили «за власним бажанням», а не за прогули.

Потім настав час комісійних магазинів, куди я поздавала півгардероба, щоби купувати квитки на літак. Мандри...

Відверто кажучи, я б не хотіла, щоб хтось брав з мене приклад. Власне, це й не можливо: той час, замішаний на безвиході й романтизмі, закінчився разом із двадцятим сторіччям...

Ода Маршрутці

...я живу в маршрутках.

Можливо, соромно зізнаватися, що маєш таке некомфортне житло. Але це правда. Чотири години, крім обов'язкових шести, котрі я проживаю за комп'ютером на своєму службовому місці, я проводжу в маршрутці. Тобто десять годин на день я «не живу». Така-от проста арифметика. Звісно, поволі звірію. Особливо, коли мені ставлять запитання: «Як навчитися все встигати?»

Я починаю думати над цим запитанням і плутаюся в ньому, як стоніжка у власних лапках. Бо за логікою речей, я вже давно маю лежати в божевільні або на тому відлюдному місці, де завжди спокій і тиша. Але там – неможливо писати!

Отож я звірію і починаю бути... злою (що мені, до речі, зовсім не притаманно). І тоді я марю про жахливі речі.

Наприклад, я уявляю, що біля стіни вишикувалися в ряд:

- а) редактори гламурних журналів (звісно, серед них стою і я!);
- б) інвестори та продюсери телеканалів;
- в) зірки-ведучі різноманітних телешоу на кшталт «Розсміши коміка»;
- г) продюсери мильних серіалів.

Хто ще? Звісно, політики. Але про них – нудно...

І хтось (от ще не знаю хто – можливо, пересічний глядач-читач) зводить курок револьвера. І всі ці «фабриканти», що продукують сурогати мрій, раптом перетворюються на звичайних переляканих громадян.

І раптом замислюються над своїм – таким самим, як і в усіх інших смертних, існуванням. І, можливо, хоч трошки про честь і професіоналізм. Про те, що: жінки в нас не такі вже й дурепи, не всім у країні подобається дивитися безкінечні дешеві, скопійовані із закордонних серіали. Вони несподівано усвідомлюють, що мавпа в

гарному вбранні може бути красивою і стати знаменитою, але розумною – ніколи. Що інформація про те, з ким у черговий раз розлучився чи зійшовся Басков – не є приводом для культурного шоку...

От які злобні марення бувають, коли ти живеш у маршрутках по чотири години на добу.

А втім, до чого тут маршрутки?

Коли мені телефонують, я практично завжди шепочу в слухавку: «Я зараз у маршрутці...» Це стає навіть непристойним. Одна моя колега якось так і сказала:

– У мене таке враження, що ви живете в маршрутках...

Але насправді я б хотіла жити в трейлері, котрий би ніколи не зупинявся, а їхав би і їхав світ за очі. Можливо, у мене в роду все ж таки були цигани?

Адже мені завжди кортіло тікати – світ за очі. Згорнути намети – і вперед. Особливо, коли я не могла зрозуміти, про що, власне, гомонять люди довкола.

Таке трапляється зі мною досить часто. Просто в якийсь певний момент настає відчуття, що я перетворююсь на собаку: кручу головою, дивлюсь, як ворущаться губи співрозмовників і – зовсім нічого не розумію. Тоді я і втікаю.

Раніше, наприклад, я тихо вислизала за двері під час найважливіших зборів. У школі – просилася вийти до туалету, згодом – на роботі – вигадувала якісь невідкладні справи та невиліковні хвороби. Якось навіть залізла під стіл і вилізла з протилежного боку, адже мене посадили в глухий кут, обставили пляшками і змусили слухати «читання віршів по колу».

...одного разу я втратила свій шанс – утекти реально.

Хоча не впевнена, що це був саме той шанс.

Ні, не впевнена. Але ця історія – про театр. Отже...

Театр!

...одного разу Ірка П., яка була так само зациклена на театрі, сказала, що познайомилася з артистом театру імені Марії Заньковецької. Саме тоді цей театр гастролював у Донецьку. Артист запросив її на побачення, але попросив знайти подружку для свого

товариша. Відкинемо справжні наміри тих «артистів». А от щодо нас із Іркою...

Вона була старша за мене на чотири роки, вже один раз провалилась на іспитах у «Карпенка-Карого» (Київський театральний інститут), а я щойно закінчила дев'ятий клас. Ми ходили до театального гуртка. Звісно, я теж мріяла про «Карпенка-Карого» і знала всі монологи Марії Стюарт напам'ять (я і досі їх знаю!). Менш ніж на роль Марії Стюарт я не розраховувала! Хоча й здогадувалася: Джульєтту мені зіграти не дадуть. Адже полюбляла, читаючи в ліжку, наминати батон зі згущеним молоком... Тому, як можна здогадатися, на Джульєтту була не дуже схожа.

Коли нині хтось жалкує за тими часами, які потім назвали «застійними», я згадую повну безвихідь у провінційному містечку: батон зі згущонкою, вечори в ліжку, безкінечну платівку прибалтійської групи «Зодіак» – єдиний ковток свіжого повітря.

Все життя було запрограмоване аж до пенсії: робота-дім-заміжжя-побут. Відчуття, що тебе живцем поклали до труни, з якої не вибратись. А все, що ти маєш, – усередині тебе й ніколи не знайде ніякого виходу.

Ти знаєш, що НІКОЛИ не зможеш мандрувати й бачити світ, читати те, що ти хочеш читати, бачити тих, кого ти хочеш бачити, і, зрештою, довести, що ти – існуєш.

У такій ситуації, особливо, коли знаходишся в певному середовищі, є два виходи: бути, як усі, і прожити життя за схемою, яку тобі пропонують, або – зламати цю схему і... спитись десь у котельній під музику й тексти напівзабороненої «Машини часу».

Третій вихід був моїм «ноу-хау»: побудувати – і якнайшвидше! – світ у собі, змоделювати свої парижі та рими, свої єгипти й канари, замки й лабіринти, музеї і печери. Або хоча б... вивчити всі монологи Марії Стюарт.

Отже, до нас приїхав театр імені Марії Заньковецької (забігаючи наперед – дивовижна магія «машини часу»! – скажу, що з деякими акторами я згодом познайомилася на зовсім іншому рівні), і ми з Іркою почали бігати на вистави, мов скажені. А Ірка якимось чином познайомилася з Толіком. (О Боже, подумала я, написавши ці рядки, а чи не був це юний Анатолій Хостікоєв?! Хоча навряд! Але пам'ятаю, що той Толік був таким самим фактурним.)

Ірка вмовила мене піти на побачення – на сходах театру. Мовляв, ми там усе розпитаємо: як вступати до театрального, які вимоги, що краще читати на вступних іспитах. Вона запевнила, що метри сцени згодні нас «прослухати» але, можливо, доведеться піти кудись у затишне місце: до готелю.

Ми шалено готувалися до «прослуховування».

Але в призначений час до нас на сходи ніхто так і не вийшов. Гадаю, у тих акторів був величезний вибір. Вони поглянули на нас з-за рогу, побачили «контингент» і одразу зрозуміли, що ми дійсно гідні лише «на прослуховування»: Ірка носила окуляри «мінус п'ять» і мала ніс, як у Анни Ахматової, а біля неї стояла я – «Вінні-Пух» у яскраво-синій спідниці, яку сама собі пошила зі штапелю, котрий мама купила на штори.

Але треба було знати шалену Ірку!

Вона «діставала» Толіка доти, доки він таки вийшов на сходи і дав нам контрамарки. Ми сиділи не в залі, а десь під сценою і чомусь (зараз уже не пригадаю чому) на підлозі та всотували всіма фібрами душі виставу про Богдана Хмельницького. Я ридала. Вистава дійсно була чудова. А Ірка чекала на вихід Толіка, який, звісно, мав грати найголовнішу роль.

Нарешті, у кінці третього акту, його вивели попід руки двоє козаків, як полоненого-зрадника, він виголосив одну-єдину репліку, його скрутили й відвели за куліси.

Увечері ми таки дочекалися «побачення» – Толік вийшов на сходи.

Закурив і сказав нам таке: «Ти (він показав на Ірку), мабуть, не вступиш – у тебе надто специфічна зовнішність. А ти (він прискіпливо оглянув мене)... У тебе непоганий народний типаж... Ти можеш поїхати з нами – хоч зараз, адже студія при театрі буде існувати ще рік. Наступного року буде вже пізно. Так що – вирішуй! Можу посприяти».

Мені не дуже сподобалися слова про «народний типаж», адже в Марії Стюарт його не може бути апріорі! І мені треба було закінчити школу.

Цілу ніч я уявляла, як тікаю з тим театром.

А ввечері наступного дня поставила «Зодіака», взяла до рук «Жерміналь» Золя, намастила батон згущонкою і вирішила, що треба негайно худнути...

Але – як?

Адже, читаючи книжки, я витратила купу енергії, перевтілюючись у героїв, і цілком реально починала жити їхнім життям. Для цього потрібні були калорії! А до того ж я могла чути й бачити прочитане, як у кіно. Це була якась фантазмагорія: вчитані слова перетворювалися на звуки й рухомі картинки.

Книги були окремою темою в житті.

Окремою і найважливішою.

Бібліотека з Китаю

...одного разу, читаючи «Повість про життя» Костянтина Паустовського, я почула, як сурмить сурма й тупіт тисячі ніг зливається зі свистом куль. Ця слухова галюцинація була настільки реальною, що я завмерла та почала дослухатися – і вся книга постала переді мною, як у кіно. Іншого разу я знепритомніла від запахів зі сторінок Золя.

На жаль, це читання було не систематизоване, крім того, повз мене проходило багато іншої, на той час забороненої літератури.

Але Золя, Паустовський, Гоголь, Мопассан, Дюма – це було святе! Таку багатотомну бібліотеку привезли мої дідусь і бабуся з... Китаю.

Там дідусь працював на будівництві електростанцій. З тих часів – а це було ще до китайської «культурної революції» – у нас залишилася купа дивовижних реліквій. Наприклад, наволочки з вишитим портретом Мао Цзедуна, якісь прапори з китайськими ієрогліфами, металеві блюдечка з вишуканою емаллю, але головним чином російськомовні книжки, які в Китаї продавались у великій кількості. У нас такі книжки вимінювали на макулатуру...

Дідусь і бабуся були, як то кажуть, «інтелігентами в першому поколінні» – обоє походили з бідних селянських родин, закінчили в Харкові інститути: педагогічний (бабуся) і технічний (дідусь). Потяг до книг на той час був доволі нетиповим – адже їхні колеги привозили з-за кордону меблі чи сервізи. А дідусь привіз жахливі вовняні шаровари для мами (такі носили китайянки) та ящики з книгами. А от хто привчив дідуся та бабуся до читання? Обоє ж вийшли із самих «низів»...

Бабуся Іра взагалі мала біографію, гідну шевченківських героїнь.

У дитинстві вона вважалася «байстрючкою» і до старості переживала з цього приводу, адже, як кажуть, «дитячі травми» залишаються з нами на все життя. Я дізналася про це досить дивним чином. Одного разу я просто вимовила при ній це слово – вже не пам'ятаю, кого чи чого воно стосувалося, – «байстрюк». І бабуся Іра знітилася, а потім добряче насварила мене. Я не могла зрозуміти, в чому справа. Здавалося, я образила її до глибини душі.

Тоді я не знала, що так її дражнили в селі Чернухи, де вона жила зі своєю матір'ю. Бігли за нею вулицею і кричали: «Байстрючка! Байстрючка!»

Справа в тому, що мати моєї бабусі була дуже вродливою, хоча й простою сільською жінкою. У неї закохався сам пан фельдшер (десь у нас зберігається єдине фото, на якому він – у білому капелюсі, з палицею, у смугастих штанах та черевиках-штиблетах). Від того короткочасного кохання (ох, якби дізнатися про все це докладно – але вже немає в кого запитати!) і народилася моя бабуся. Фельдшер, звісно, поїхав, а жінка народила дівчинку. І її одразу почали дражнити. Особливо жорстоко – після ранньої смерті матері.

Працювала «в наймах», шила собі спідниці з подарованих скатертин. Які ж тут книги?

Але, певно, потяг до краси – вроджене почуття. На фотографіях 20-30-х років моя бабуся виглядає вишуканою красунею. А коли ми з мамою питали, звідки в неї такий комірець чи така блузка, вона відповідала: «Це я пошила з тканини, яку нам видавали на... прапори». Або: «Це – з наволочки...»

Пізніше, вже маючи двох дітей, ставши вчителькою і дружиною інженера-електрика, бабуся замовляла собі сукні в кравчині. Досі зберігається одна з них – з бордової вовни, з оксамитовими квітами на рукавах. Це вбрання бабуся пошила спеціально для поїздки до дідуся – до Пекіна.

Ця бабусина сукня – фундаментальна, у ній, певно, можна було б грати царицю. Вона хотіла вразити дідуся, котрий давно її не бачив. Але його реакція була несподіваною, схожою на шок. Адже за час довгого відрядження дідусь звик бачити довкола себе крихітних китайок у шароварах – тоді в Китаї так одягалися всі. Дідусь був дуже високий, і всі фотографії тих часів, на яких його оточують «китайські друзі», можна було б підписати «Ленін і діти» або «Слон і моськи».

Отже, бабуся Іра вийшла з потяга у вовняно-оксамитовій сукні, мов оперна співачка, мов цариця, мов хазяйка Мідної гори, і в дідуся очі полізли на лоба. «Ой, – розгублено сказав він. – Яка ти...» – і йому відібрало мову.

Бабуся довго допитувалась, що мав на увазі її чоловік, що кілька секунд стояв і розглядав її з роззявленим ротом. І нарешті почула: «Велика...»

Дідусь, певно, забув, як виглядають нормальні радянські жінки...

Не знаю, чому згадалося саме це. На жаль, я не дуже розпитувала їх про Китай. І взагалі – не дуже розпитувала про те, що тепер постає в мозку купою палаючих знаків запитання.

Хіба що пам'ятаю історію про те, як дідусь їв медузу. Це був прийом на честь здачі електростанції. Дідусь взяв до рук піалу з саке («Це така противна білувата рисова горілка», – пояснював він мені) і, не роздивляючись, тицьнув паличкою в шматок драглів.

А коли почав жувати, перекладач доповів йому, що це – медуза. Після чого дідусь миттю кинувся до туалету й більше до столу не підходив.

До речі, нещодавно зі мною відбулося щось подібне: в Малайзії, у китайському ресторані, я теж тицьнула паличкою в щось невідомо-драглисте, збігала до туалету і... згадала цю історію, котра розпочалася з «китайської бібліотеки», яка досі пожовтілими рядами стоїть у старих «родових» шафах зразка 50-х.

Якби не ця бібліотека, не знаю, чи вчасно прочитала б я «Трьох мушкетерів» і не вчасно – усього Золя...

По канату місячного світла

Я не збираюсь докладно змальовувати свій родовід, але ще кілька слів заради встановлення балансу – про інших бабусю і дідуса по батьковій лінії.

...Чомусь моє прізвище у сполученні з іменем постійно викликає цікавість і мене раз у раз запитують: «Це ваш псевдонім?» Довелося провести дослідження. І от що вдалося з'ясувати.

Якийсь мій предок служив у Запорізькому війську писарем (може, звідси мій потяг до писання?) і уславився тим, що вмів усе діставати (роздобувати) «з-під землі». Більше про нього нічого не відомо. Лишилося тільки прізвисько, яке стало прізвищем.

Спочатку воно мені дуже не подобалось. Адже в школі хлопці гукали: «Роздобудько – “жигулі”!» І я не розуміла, що це означає і до чого тут «жигулі»? Невже я схожа на автомобіль? І тільки згодом зрозуміла сенс цього вигуку: «Роздобудь-кА “жигулі”!» Тобто з мене вимагали авто. А кращих за «жигулі» легковиків тоді в пересічних громадян не бувало...

А ще збереглася одна легенда про те, «як Роздобудьки розбагатіли». Це сталося після скасування кріпацтва в селі Косарі. Щойно вийшов царський указ, як наступного ж дня селяни не вийшли на панщину, адже ненавиділи тирана-господаря. Кілька днів – удень і вночі – в стайнях ревіли недосені корови. Не витримали цього коров'ячого страждання два брати, вигнали корів з панських стаєнь у поле і видоїли всіх просто на землю. За це пан, котрий за ці дні ледве не збожеволів, подарував їм хутір. Цікаво було б дізнатися, де він зараз.

А ще є зовсім детективна історія, яку пошепки переповідали з роду в рід.

В одного з пращурів якимось чином опинився горщик із золотими монетами. Звісно, мені б хотілося думати, що цей пращур був «благородним розбійником», таким собі місцевим Робін Гудом. Цей горщик бачив слуга всього один раз пізно вночі. Він зайшов до господаря в кімнату тієї миті, коли той тримав скарб у руках, намагаючись сховати його в отвір у стіні...

А на ранок прапрадіда було вбито, скарб зник. Лиховісність цієї історії полягає і в тому, що, як переповідає родинна легенда, впродовж

багатьох років з підлоги не могли змити криваву пляму. Деревину багато разів фарбували, шкребли ножем, але щоранку пляма з'являлася знову і знову...

Є ще одна історія, яка мені подобається найбільше, бо вона пов'язана з коханням. Один із пращурів любив мандрувати. Кажуть, що він був чумаком і возив на продаж сіль. Одного разу він опинився в Естонії і привіз звідти гарну білявку, одружився з нею та осів у селі. Білявок там бачили вперше, адже всі жінки були «класичними українками»: карі очі, чорні брови. Звісно, що всі чоловіки села почали задивлятися на блакитнооку красуню. І, ясна річ, усі жінки її зненавиділи. Коли ця моя прапрапрабабуся виходила на вулицю, їй услід гукали: «Бісова естонка!»

Що було далі – невідомо. Але я добре уявляю, як їй жилося такою «білою вороною». Певно, якась крапля естонської крові в мені все ж таки збереглася, адже, коли я мандрувала Прибалтикою, мене там мали за свою...

На початку 70-х мої батьки працювали в Німеччині й мене залишили в Донецьку з бабусею Раєю, татогою мамою. Вона ходила на роботу, і тому в мене на шиї завжди теліпався ключ від дверей. Користуючись необмеженою свободою, я часом потрапляла додому лише перед її поверненням. І справді, хіба можна одразу йти робити уроки, якщо довкола стільки чудес?

Хочеш – сідай на тролейбус і об'їжджай усе місто з кінця в кінець, хочеш – заховай портфель у кущах і лови метеликів у балці за будинком, хочеш – спостерігай крізь скло шкільної теплиці за її таємними відвідувачами (туди під вечір заходили пияки та всілякі збоченці).

Свободи було стільки, що донині в мене лишилася погана звичка ні перед ким не звітувати у своїх пересуваннях. За день можна пережити безліч пригод, скласти їх у скриньку спогадів, а потім... причесатися, вимити руки, поспіхом зробити в зошиті нудні шкільні вправи і вдати з себе слухняну дівчинку, яку зовсім не цікавить дорога, що веде за околицю міста...

...У цьому розділі я б хотіла розповісти ще й про бабусине пальто. Так само просто, як про оксамитову сукню моєї «китайської» бабці. Адже ці речі пережили їх на багато років.

Але, скажу відверто, не знаю, як перейти саме до нього. Моя порада – коли не знаєш, з чого розпочати історію, починай з «одного разу», тут не спрацює. Згадала я про те пальто зовсім недавно, прочитавши одне з оповідань Діни Рубіної. Прочитала й задихнулася: історія про пальто її бабусі і сама бабуся точнісінько повторювали мою. Ніби нічого особливого – одне ж покоління. Поділившись із подругою захопленням від цього оповідання і своїми – такими самими! – спогадами, я почула у відповідь подібну історію.

А потім чула дещо схоже багато разів – люди розповідали про своїх бабусь, і кожна така розповідь закінчувалася так тепло й так щемливо, що захотілось змалювати їх усіх. Усіх тих жінок, які дали життя нашим батькам, відриваючи від себе останній шматок хліба в прямому й досить моторошному сенсі цієї метафори.

Але я вирішила розповісти про це пальто самій Діні Рубіній, а в її особі й усім, хто згадає щось своє. І от що вийшло.

...У моєї бабусі було точнісінько таке саме пальто!

Ну, можливо, й не таке саме, але таке ж розкішне. Коли я вперше побачила ЙОГО, воно, це пальто, вже існувало на світі років тридцять. А може, більше.

Тепер я можу лише передбачити, звідки воно взялося в тому її житті – з двома дітьми-сиротами на руках і впертим небажанням вийти заміж за «снабженца».

Хто такий «снабженець», мені було невідомо. Але те, що кілька разів до бабці (яка, звісно, тоді не була бабцею, а двадцяти-з-хвостиком-річною красунею вдовою) приходив якийсь дядько в кучерявому каракулевому капелюсі й білих валянках, залишилося в пам'яті моєї тьоті.

Тітонька (яка, звісно тоді не була тітонькою, а вічно голодною розбишакою) сиділа під столом і мліла, роздивляючись білі валянки з лискучими чорними калошами. Вона їх навіть непомітно... лизнула. Адже таких калош от так зблизька ніколи не бачила й думала, що вони з шоколаду (котрий їла один раз – з «гамериканської посилки», що надходили як «гуманітарна допомога»).

Так от, тьотя, яка тоді нічого не розуміла, згодом здогадалася, що дядько приходив «женитися». А пішов ні з чим. Навіть подарунка не забрав.

А подарунком і було те пальто!

Воно виглядало, як я сказала, розкішним навіть через тридцять років.

Темно-синього кольору, до п'ят, пошите «в талію з запахом», з одним велетенським гудзиком на паску. Гудзик був чорним з розмитою білою хмаринкою посередині, завбільшки з мою долоню. Зверху пальто застібалось на непомітний гачечок. Сукняний комір пальта покривала неймовірного розміру «чорнобурка».

Хто така «чорнобурка», я не знала. І довго вважала, що дійсно існує звір з такою назвою. Я й досі не знаю, чи була то лисиця, чи песець, чи якісь ондатри або ще хтось з лісових мешканців. Вражало те, що ця істота, що хижо і пристрасно оповивала плечі та спадала на груди гірляндюю лапок і хвостиків, мала живу морду – зі справжніми жовтими очима, з пащекою, у якій стирчали зубки. Я боялася цього пальта – через цю мордочку воно здавалося живим.

Коли бабуся одягала пальто, то була схожа на прекрасну Незнайомку з картини Іллі Рєпіна.

Тонка талія, летючі обшлагги і срібно-чорні хмари хутра, що коливався від подиху довкола обличчя. Червона помада з крихітного срібного патрончика – «на іздыханії», як казала бабуся, виколупуючи її звідти сірником.

І – запах парфумів «Червона Москва».

Я застала пальто на межі ювілейного знищення: в середині 60-х йому настав край.

Тому, відновлюючи його в пам'яті, бачу лише туманний силует: «у талію», «довгим кльошем донизу», воно дихало «дощами й туманами».

Щось із початку срібного сторіччя, щось не з цього життя.

А от сині цупкі та лискучі клапти від нього збереглися надовго.

Порізане охайними квадратами і прямокутниками, пальто довго служило для зберігання тепла в каструлях.

А з його білої ватяної підкладки мені нарізали «устілки» для чобіт і черевиків.

Але «чорнобурка» проіснувала довше за клаптики й устілки.

Спочатку вона, відлучена від тіла пальта, мов дитина від матері, понуро звисала з гребеня дивану – очима і зубками донизу. Так би мовити, створювала привабливий і загадковий антураж-дизайн у

вбогих стінах помешкання. Вона була найціннішим і найцікавішим з усього, що там було.

І в моїх очах переважила всіх ляльок, які в мене на той час водились.

Я знімала її з дивана, клала мордою догори на вигин руки й уявляла, що...

Уявляла різне.

Часом – досить трагічне.

Мовляв, у всіх (хто ці «всі» – не мало значення) народилися нормальні діти: гладкі, рожеві, з ногами і руками. А я, тобто принцеса з невідомого світу, народила ось таке, як у Пушкіна: «не мишонка, не лягушку, а неведому зверюшку». Одне слово – «чорнобурку». Народила і довго-довго над нею плакала, доки не почула голос з хутряно-зубастої пащі: «Не плач – я зачарований принц! Я принесу тобі, коли виросту, багато-багато щастя!» Далі в межах кухні, котра через кількість табуреток слугувала за Альпійські гори, і батьківської спальні – БАМу (тоді всі говорили і співали про якийсь БАМ і мені здавалося, що красивішого місця на світі, певно, немає) розгорталася сумна історія, про те, як вигнали принцесу із зачарованим принцом-чорнобуркою з королівства. Як вона йшла й падала, йшла й падала (падала я через кожен крок з особливою насолодою, адже дошки підлоги так гарно рипіли піді мною і на них так добре було зображати страждання!) – але чорнобурку не кинула! А коли дійшла до самого БАМу, перетворилася чорнобурка на гарного принца.

Тут історія закінчувалася, адже «гарний принц» був мені зовсім не цікавий. І історія гальмувала, залишаючись без фіналу.

Іноді я таємно підгодовувала чорнобурку кашею зі свого столу – і через деякий час вона починала смердіти. І ніхто не міг здогадатися, звідки йде цей запах.

Потім мій «зачарований принц» перекочував з верха дивана донизу.

На підлогу. Сталося це непомітно і якимось природно.

Певно, мама й бабуся вирішили, що так буде логічніше: хутро лізло, смерділо, морда витерлась, очка повідвалювались. І обскубана тушка набула вигляду моторошної лисячої мумії.

Крізь відрізок часу в кілька років бачу на підлозі перед диваном задублену, зачовгану ногами, облісілу й висохлу шкіру-дошку, котра давно втратила свою гнучкість, блиск і пухнастість. Дивно (і зараз –

дивно!), як розкішний комір міг перетворитися на цю велетенську пласку сушену воблу, вкриту сірою лускою рідких ворсинок.

Ця жахлива мумія ще років зо п'ять мозолила очі наших гостей. Аж доки не зникла. Коли? Куди?

І чому мене хвилює саме це, якщо зникли за завісою часу набагато важливіші речі?

Скажімо, сама та квартира – з «Альпами» і «БАМом», із запахами гречаної каші та парфумів «Червона Москва».

Та й квартира тут ні до чого!

Це лише ковчег, «летючий голландець», на якому я досі іноді пливу посеред безсоння. Просто підіймаюсь на нього по канату місячного світла, бреду довгим коридором, штовхаю двері.

А за ними стоїть перед дзеркалом жінка в «а-бал-ден-ному» пальті – синьому, «в талію», оповита блискучим хутром.

Вона мало чого знає про себе, крім того, що їй двадцять «з хвостиком», і вона повернулася з евакуації – з Казахстану, і у неї двоє маленьких дітей. І те, що пальто можна вигідно продати й купити два мішки картоплі або борошна...

Стоїть і дивиться на себе.

Крізь себе.

Крізь себе – на мене.

Крізь мене – кудись далеко-далеко, куди не можна дійти ногами.

А лише так: по канату місячного світла.

А ще так: читаючи чиюсь книгу, в якій раптом, несподівано, зненацька – до спазмів у горлі – впливає точнісінько таке пальто.

Ну, можливо, й не таке.

Але теж – розкішне...

Про слизьку трубу й сурму

...одного разу цілий зимовий день я просиділа на слизькій, укритій інеем трубі, що була прокладена впоперек величезного каналізаційного рівчака! Моя подруга Ольга запропонувала скоротити шлях і пройтись по тій трубі, щоб не обходити довгий рівчак. Я сміливо пішла першою і, досягнувши середини, раптом глянула вниз: із землі, глибоко внизу, стирчали металеві штирі. Я злякалась, сіла верхи на ту кляту трубу й одразу примерзла до неї вовняними штанами. Мужня Ольга лишалася

зі мною до глибокого вечора, умовляючи піднятися і продовжувати шлях.

Дорослі проходили повз нас і питали, що це ми там робимо і чи не потрібна допомога. На це ми гордо відповідали, що тренуємо волю. Дорослі із розумінням хитали головами й ішли далі у своїх справах.

– Може, збігати по брата? – з надією спитала Олька, коли день перетворився на пізній вечір, а я – на статую вершниці. Відверто кажучи, я дуже хотіла, щоб вона збігала за ким завгодно, але щоб це рішення залежало не від мене. Тому мені довелося гордо відповісти: «Ні! Я сама. Ось тільки трошки перепочину!» Ще не вистачало, щоб мене знімали з труби, мов кошеня.

– Мені пора вечеряти... – сумно повідомила Олька й пішла вздовж рівчака.

Я дивилась їй услід, і мені здавалося, що на землі, вкритій снігом, нікого не залишилось крім мене й труби, до якої я примерзла.

«А» і «Б» сиділи на трубі – «А» упало, «Б» пропало, хто лишився на трубі?

«На трубі лишилось “Г”», – шепотіла я першу літеру свого імені, і це мене заспокоювало...

За кілька хвилин до рівчака підбігла моя бабуся: вірна Олька таки зайшла до неї і повідомила про мою халепу.

– Ну, і чого ти тут розсілася? – суворо запитала бабуся. – Ну ж бо, підводься!

Бабуся чудово знала, як треба діяти: не жаліти й не зойкати. Хоча, певна, глибоко в душі вона це саме й робила, як це робила б кожна бабуся на її місці.

– Сама залізла – сама і злазь! – наказала вона. – Тільки... не дивись униз!

І от, точно пам'ятаю: я почула звук сурми, він долинав із глибини мого ества.

Певно, це була та сама сурма, про яку ми читали в патріотичних книжках про піонерів-героїв. Я відклеїла рукавички від цупкого металу й поволі почала підніматися. Страх кудись зник. Я звелася на ноги і... легко перейшла ту клятву, срібну від снігу, пастку. Власне, нічого доленосного в тій пригоді не було – потім подібне траплялося безліч разів. Але точно пам'ятаю, як приємно було підійматися і як усередині сурмила та сурма.

Буває, буває таке: ти потрапляєш у тупу безвихідь, лякаєшся, блукаєш і застрягаєш у ній, як комаха в патоці. Поруч стоять друзі й спостерігають за тобою, співчують і жаліють, доки в них вистачає терпіння. А потім ідуть у своїх справах. І ти лишаєшся сам – на всій землі, балануючи на ось такій слизькій засніженій трубі. І відчайдушно починаєш себе жаліти. Доки хтось не скаже: «Підводься!» – просто й суворо.

Підводься і йди! Скільки разів я чула цей голос. Я чую його й зараз. Можливо, це голос моєї бабусі Раї. Отже, ще трохи – про неї. Адже про пальто я вже написала.

...бабуся Рая рано вийшла заміж, а у війну вже стала вдовою і більше ніколи не приймала пропозиції руки та серця. Хоча таких пропозицій було безліч. Вона, як і бабуся Іра, була красива і модна – теж шила собі одяг, викручувалася, як могла, виховуючи двох дітей (мого батька й тітоньку Неллі). До останнього подиху вона стежила за собою, завжди ходила на підборах і вчила мене фарбувати очі.

Це була жінка до кінчиків нігтів. Я досі пам'ятаю її руки, коли вона, вже непритомна, лежала на ліжку та механічними рухами перебирала край простирадла. Це були руки жінки – охайні, хоч і посічені працею й часом.

Після бабусі залишилися її щоденники, куди вона записувала все, що їй сподобалося у книжках. Багато сторінок цього щоденника присвячено діалогам з роману «Джен Ейр». Бабуся казала, що мій дідусь, який загинув на війні у 27 років, був дуже схожий на графа Рочестера, адже так само красиво розмовляв із нею. Коли вони одружилися, бабусі ледь виповнилося шістнадцять. Потім – двоє дітей, війна. І на цьому все закінчилося...

Цього дідуся я не знала. Після нього лишилися щоденники – товстелезний том «Фронтвих нотаток». Якби вижив, певна, він би писав і далі.

Отже, знову – книжки...

Книжки і школа

Через книжки я майже припинила ходити до школи в десятому класі – саме тоді, коли треба було шалено вчитися, «набирати бали для вступу». Хоча брешу – окрім книжок, я мала й інші розваги –

наприклад, танці та небезпечні пригоди в сусідньому містечку Макіївка. (Дивились «Маленьку Віру»? Оце саме воно і є! Пейзажі з териконами, консервування сотень слоївків з огірками, трамвайні колії і специфічний вигук «чи шо?», яким закінчувалося будь-яке речення.)

«Книжковість» і дикість ситуацій, у які потрапляють дівчатка в безвиході промислового міста, йшли паралельно.

Вранці, поки мама збиралася на роботу, я робила вигляд, що так само збираюся до школи. Я заходила до ванної кімнати й одягала шкільну форму прямо на нічну сорочку, потім вдавала, що розчісуюсь, збираю портфель. А щойно за мамою зачинялися двері, скидала форму й падала в ліжку з черговим наркотиком – книжкою. Бувало, що я ледь встигала одягтись і прибрати постіль, коли мама ввечері поверталася з роботи.

...одного разу це тривало... два тижні. Поки подруга сказала, що класна керівничка збирається телефонувати нам додому, адже моя «хвороба» надто затяглася.

Я злякалася. І почала розбирати телефонний апарат. Побачила, як влаштовано дзвінок: поміж двома мідними «капельюшками» міститься важіль, котрий (коли телефонують), швидко б'є по них – і від того лунає дзвоник. Не вагаючись, я загнула цей «важіль» догори і знову зібрала апарат.

Того вечора телефон підозріло мовчав. Мама дивувалася, адже після розлучення вона любила «повисіти на телефоні», базікаючи з численними подружками.

Наступні два дні проминули спокійно. Ніхто не телефонував. Мама була здивована, але телефонувала сама й тому нічого не підозрювала.

Але на третій день все ж таки викликала майстра: ну не міг наш телефон мовчати цілих три дні!

Майстер розкрутив апарат і сказав, що в нас дивним чином загнутий найважливіший для дзвінка «важіль». Мама побожилася, що ніхто не торкався цього важеля. Я теж вдала щире здивування. Майстер сказав, що без людського втручання це неможливо. Мама наполягала, що ми цього не робили. Майстер відповів, що цей важіль – металевий і загнутий не «божою силою», а людськими руками.

Суперечка зайшла в глухий кут. Майстер плюнув, відігнув важіль і пішов, навіть не взявши належні йому три рублі.

Щойно він пішов – пролунав дзвінок. Мама підняла слухавку. Це телефонувала вчителька. Мама зблідла, адже вчителька повідомила, що її донька ось уже третій тиждень лікується від загадкового вірусу. «Як же так? – розгублено відповідала мама. – Вона ж щоранку збирається до школи...»

Розмова була неприємна. Мама терміново збрала якийсь сервіз, котрий було привезено з Німеччини років сім тому, і пішла на побачення з учителькою. Завдяки цьому еротичному, ба навіть лесбійському сервізу (на ньому було зображено оголених грекинь, що млосно тулилися одна до одної), мене не вигнали зі школи.

Хоча я все одно не вчила те, що мені не подобалось. Наприклад, як влаштована мартенівська піч... Не бачила в цьому ніякого сенсу! Цей параграф з хімії я б не вивчила й під загрозою розстрілу. Така була зараза!

...наближалися іспити. А з хімії в мене так і лишалися «двійки» – за цю саму кляту-розтрикляту піч! Причому вчителька хімії наполягала, щоб я вивчила саме цей розділ – іншого вона від мене й чути не хотіла! Одне слово, найшла коса на камінь. Я теж діяла за принципом «каменя й коси» і вперто не вчила влаштування огидного мені механізму. (О, якби ж тоді знати, що мартенівську піч я, працюючи на металургійному заводі, обстежу згори донизу!)

– Роздобудько! – кричала хімічка на кожному уроці. – До дошки. Розкажи нам про принцип дії мартенівської печі!

Роздобудько виходила й тупо мовчала, роздивляючись плакат.

– Сідай, два! – казала хімічка. – Наступного разу не вивчиш – буде двійка за чверть. І ти нікуди не вступиш – це я тобі гарантую.

Мабуть, у неї були великі зв'язки...

Школа була для мене концтабором, учительки (хоча й не всі) – наглядачами й катами. Їм було з нами нудно. Нам з ними – також. Виручали юні практикантки, котрі на позакласні уроки приносили записи «Пінк Флойда» й захоували в себе хлопців. Здебільшого вчительки були самотніми, їх дратувало моє завжди розпущене волосся (я просто не знала, що з ним робити!), і вони (так, так, саме вчительки) дали мені прізвисько «Сильва», вимовляючи його з такою огидою, ніби йшлося про найбільшу грішницю на землі. Мабуть, хімічка з високою «бабетою» на голові не була винятком.

...влаштування та принцип дії мартенівської печі я так і не вивчила. Мала «двійку» й не пішла на шкільний вечір наприкінці навчального року. А випускні іспити дійсно довели необмежену владу хімічки. Адже вона була у складі комісії, що приймала іспит з української літератури. Треба сказати, що саме українську літературу в школах Донецька викладали абияк. Можна було отримати «відмінно» лише за те, що тупо перелічиш риси характеру якого-небудь Чіпки: «мужність», «бадьорість», «сміливість» – одне слово, дивись у вікно й бубони.

Так от, відповівши на всі запитання екзаменаційного білета і побачивши схвальну посмішку вчительки літератури, я напружилась: їй щось активно шепотіла на вухо хімічка. Усі члени комісії закивали головами й почали запитувати щось із позакласного читання. Наступні хвилини сорок я перечитала їм майже всього Сосюру – те, що в школі не проходили, потім – Тичину. А хімічка все шепотіла й шепотіла щось комісії. Нарешті червона від сорому молода вчителька літератури сказала, що моє майже годинне катування варте лише трійки. Це було несправедливо.

Як боротися з несправедливістю

...я не терплю несправедливості.

Вона для мене, мов батіг або ланцюг, котрим у якомусь індійському фільмі господар до крові шмагав ні в чому не винного слона. Я бачила цей фільм у дитинстві. Таємно ридала. Таємно – бо ніколи й ніде не робила цього вголос. («Нічево не больна!»)

Багато разів у житті я була таким слонем. І досі не можу зрозуміти – чому? Хоча насправді не «не можу», а вже не хочу! Певною мірою свої ролі та свій шлях у житті ми обираємо самі. І якщо ти напевно знаєш, що він – твій, варто йти ним до кінця. Навіть якщо тебе лупцюватимуть ланцюгом. Якщо ж ти вагаєшся – розвертайся і йди геть!

Якось мене вразила фраза Гемінгвея: «Я можу кинути все з високої кручі й піти, навіть не озираючись!» Її можна трактувати як завгодно. Навіть як жорстокість. Але це не так... Жорстокість – стояти на краю, лякати близьких, що от-от зробиш крок, і тримати за руку іншого. Парадокс у тому, що той інший зробить крок першим...

Це і є несправедливість.

...усередині кожної людини є потаємна пружинка. Вона реагує на різні – для кожного свої – прояви життя. Моя «пружинка» реагувала й вистрілювала, коли я стикалася з несправедливістю. Я могла стерпіти все що завгодно, але приборкати саме цю пружинку було понад мої сили. Вона випростовувалася сама по собі – і її не міг стримати жоден здоровий глузд.

...**одного разу** у дворі ми (діти з одного будинку), стояли колом, усередині якого здоровезний чужий хлопець (йому було років 14, нам – по 6) бив нашого ровесника. Це було магічне дійство, схоже на середньовічне публічне четвертування – нас паралізував страх і якась тваринна цікавість. Ми дивилися на розправу, і наші ноги немов налилися чавуном від того страху. Тоді вперше в мені розгорнулася ця пружинка. Якась сила понесла мене всередину кола і змусила битися, кусатися, дряпати пику тому здорованю. І мені було байдуже, вб'є він мене чи ні. Я про це не думала. Але тоді зробила дивне відкриття: коли ти починаєш ось так несамовито пручатися – найсильніший втрачає свою силу! Хлопець покинув бити малого і... пішов геть із нашого двору.

А та пружинка навіки оселилася в мені. Вона була некерована. Ось ще один приклад.

...**одного разу** я їла величезне яблуко. Процес тривав довго, адже яблуко було завбільшки з половину мого обличчя. Саме в цю мить до мене підійшов хлопець із сусіднього будинку й вирішив випробувати на мені брутальну лайку, яку щойно вивчив від старших. Він її вимовив. Моя рука із яблуком автоматично (пружинка спрацювала!) злетіла вгору – я вдарила його твердим яблуком в обличчя. На його носі та віях осіла яблучна м'якоть, з носа потекла кров.

Пружинка вмить стала на місце, а я подумала: «Мені кінець!» Але хлопець стояв і безтямно дивився на мене (а може, то був больовий шок?).

Я чекала на гідну відповідь і вже налаштувалася битися. Але нічого такого не відбулося. Він постояв мовчки й пішов. Я досі згадую про це яблуко, як про певну метафору. Потім, коли я стала дорослою, мені його не вистачало...

А пружинка працювала довго. І часом це виглядало доволі кумедно. Хоча я ніколи не боялася бути кумедною.

...одного разу вона розгорнулася в мені після партійних зборів, коли я працювала на заводі.

Тоді за якусь незначну помилку зняли з посади одного з наших колег по багатотиражній газеті. Я вже тоді була пофігісткою, і всі посади здавалися мені неважливими.

Але я забула про пружинку! Вона спрацювала якраз тієї миті, коли ми, як стадо баранів, понуро, ховаючи очі від колеги, йшли зі зборів довгим коридором. Я зупинилася і швидко пішла навспак. Як я вже пояснювала, це було вище за мої сили. Пружинка несподівано розвернула мене і змусила йти назад, до кабінету із написом «Партком». А потім сталося й зовсім безглузде.

Я зайшла до «найголовнішого ідеолога» нашої організації, він здивовано поглянув на мене крізь окуляри: «Щось іще?»

– Нічого, – сказала я. – Просто мені треба сказати: ви непорядна людина і вчинили непорядно!

Потім я розвернулася і пішла. Але мені необхідно було це вимовити!

І знову спрацювало відкриття: коли ти пручаєшся – найсильніший відступає. Ідеолог міг зробити все що завгодно! Але що можна зробити з людиною, якій все «по барабану»? А за звільнення я була б лише вдячна... Коли тобі нема чого втрачати, ти нічого не боїшся. Ти стаєш всемогутнім.

...мабуть, зараз я роблю багато відкриттів для своїх близьких, адже мене завжди вважали тихою і слухняною.

Хоча я завжди думала, що дорослі – дурні.

Я і зараз так думаю. І про себе в тому числі.

Дорослі – дурні. А їхні внутрішні пружинки з часом іржавіють і припиняють діяти. І кудись зникає з пам'яті золоте правило: коли ти пручаєшся – найсильніший відступає...

...якби в моєму писанні була хоч якась логіка, наступну оповідь я б назвала «Про те, чого ніколи не станеться у твоєму житті. І як з цим боротися».

**Про те, чого ніколи не станеться у твоєму
житті. І як з цим боротися**

Забігаючи наперед, даю відповідь – ніяк.

Важливо лише визначити, чи насправді нездійсненне є таким вже нездійсненим?

У школі нам забивали голови цитатами з класиків. Раніше дівчата занотовували їх у свої щоденники: «Помри, але не давай поцілунку без кохання», або «Людина народжена для щастя, мов птах – для польоту».

А найбільше я ненавиджу ось це: «Незамінних не буває!»

Легко жити, якщо хтось уже вклав тобі в голову ці правила. Тоді можна жити, не думаючи про те, чого б ти ще хотів у цьому житті, і не ридати над тим, що чогось найважливішого не відбудеться.

Мене завжди приваблювали зовсім інші правила. Не те, щоб приваблювали – навмисне я їх не вишукувала та не запам'ятовувала. Скоріш за все, я просто жила всупереч усьому «правильному». Ну от, чому б не закарбувати собі на лобі цнотливий вислів Чернишевського про поцілунки чи не чекати на свій політ разом із Горьким? Чи не засуджувати того покидька, для якого «не буває незамінних»? Наскільки б простіше жилося!

Але все «зіпсував» Гемінгвей та решта його друзів – відвідувачів мистецької кав'ярні «Ротонда» в Парижі...

Одного разу старша сестра майбутнього письменника зайшла до нього в кімнату й ледь не впала від жаху: молодший брат пив вино! І знаєте, що він їй відповів? «Людина має обов'язково випробувати на собі все!» Тобто спробувати здійснити те, що іншим здається табу. І це стало моїм першим правилом.

Друге, трагічніше правило, альтернативне висловлюванню «буревісника революції», я затирила, прочитавши спогади дружини Мандельштама. Коли вони обірвані, гнані, голодні чекали на арешт, він сказав їй: «А чому ти вирішила, що обов'язково маєш бути щасливою?» Це – переформулювання того дурнувато-оптимістичного вислову про птаха і політ, задля якого він народжений. Ніхто не дає нам при народженні ніяких гарантій.

Так от, про нездійсненне...

Люди нервують, божеволіють, втрачають здоровий глузд і гідність через свої невиправдані сподівання. Вони – мов каменюки, що торохкотять усередині. Не дають дихати й рухатись.

Моя подруга Леся Воронина на моє скавуління про якісь негаразди часом каже: «Роздобудя, ніхто не обіцяв, що буде легко!» – і тоді мені

справді стає легко. Адже, якщо замислитися, жодна людина в цьому світі не має ніякої індульгенції, котра б відкрила їй прямий і безхмарний шлях до раю. І тому варто бути готовим до всього. Абсолютно до всього.

До того, що тебе любитимуть, – і до того, що цього може не статися...

Що в тебе будуть діти (багато веселих малюків!) – і до того, що їх НЕ БУДЕ... Жодного.

Що ти побачиш Америку чи плаватимеш на гумовому матраці в Мертвому морі – і що ти НІКОЛИ не зрушиш із насидженого місця...

Що ти «народжений для щастя, як...» – і що «ніхто не обіцяв, що буде легко»...

Змиритися з другою частиною цих висловів досить важко. Майже неможливо. Але й весь час думати про те, чого в тебе не буде або залишиться нездійсненим – зовсім нестерпно. Звідси починаються комплекси, заздрість і, зрештою, озлобленість на весь світ.

...живучи в своєму місті, я привчила себе досить спокійно думати саме про другу частину подібних висловів. І не тому, що була песимісткою. Навпаки.

Просто хотіла привчити себе до того, що в житті щось може не відбутися, не виправдатися, не скластися. Ну, скажімо, я прийду в потрібне місце пізніше на п'ять хвилин і виявиться, що Пані Удача, котра приходила туди саме по мене, щойно пішла! А не дочекавшись, причепилася до когось іншого. Хіба так не буває?

І що тоді робити?... Тупо заздрити тому, хто народився зі «срібною ложкою в роті»? Чи знайти свій скарб, розгрібаючи тисячі тонн піску? Я завжди надавала перевагу другому.

А одного разу знайшла цю ложку – в прямому, не метафоричному сенсі. Це було ніби підтвердження моєї аксіоми...

...одного разу (це було на узбережжі Середземного моря в Тель-Авіві) я купила йогурт у маленькій пластиковій склянці. Ішла по піску й думала, чим я його їстиму.

На Святій землі всім хочеться чудес – на кожному кроці. І я здійснила майже святотатство. «Господи, – подумала я, – дай мені те, чим можна з'їсти цей клятий йогурт!» – і копнула ногою пісок. Можете не вірити, але під ногою зблиснула срібна ложка! Я нахилилася і підняла її. Вона була витончена й делікатна, з довгою гладенькою

ручкою, якась незвичайна. Я помила її в морських хвилях і сказала: «Дякую тобі, Господи!»

І ВІН сказав мені (теж зовсім-зовсім не патетично): «Ти спокійно ставилась до того, що може не здійснитися – і нічого не просила. Ось тобі. Їж свій йогурт! Це – найменше, що я можу для тебе зробити. Решту – сама!»

Ця ложка в мене є й досі.

...до чого тут нездійсненне? До того, що, попри всю свою байдужість до беззаперечної «щасливості» в цьому світі, я завжди знала, що варта різних чудес. Це була невиліковна хвороба дитинства. Можливо, «мої чудеса» були мізерними і незначними у порівнянні із пригодами якогось нащадка нафтового магната. Але впевнена, що років у сім він більше хотів би, аби йому підкорялися дощі, аніж отримати на день народження кредитну картку. І якби він сказав: «Мені подарували кредитну картку», я б знизала плечима й відповіла: «А мої брати – дощі. Їх рівно десять!» А ще я пошепки додала б: «А мій тато – Віталій Боневур!» (Був такий фільм про героя громадянської війни, яким ми захоплювались.) І я не сумнівалася, що він би роззявив рота й почав розпитувати...

У мене завжди був у рукаві ось такий козир. Коли його маєш – мало що лишається нездійсненим. А можливо, я просто була невибаглива?

Коли думала про те, чого в мене ще немає або ніколи не буде, на думку спадало одне – я НІКОЛИ не спуцусь під воду з аквалангом. Чомусь саме це було найбажанішим і найнездійсненнішим. Коли я з цим змирилася і стала дорослою, виникло таке поняття, як «дайвінг».

...одного разу я лежала на самому дні моря, розкинувши руки, ніби на пляжі й сльози незбагненого щастя заливали мою маску. Чому, думала я, це здавалося таким нереальним? Така звичайна й мізерна річ? І чи не варто виставляти перед собою зовсім інші планки або взагалі зламати будь-які? Тобто стати вільною? І ніколи нічого не боятися? Навіть того, що в твоєму житті щось може не відбутися... Ми ж не можемо знати, у яку мить перед нами відчиняться потаємні двері тієї канцелярії, яка уважно стежить за кожним.

...навіть якщо ти просиш... звичайну ложку посеред спекотного й пустельного пляжу. Але, подумала я, можливо, лише про таке просити – не соромно. «Решту – сама!»

Хоча я вірю ще й у ВИПАДОК. Багато чого в житті траплялося випадково. Наприклад, поїздка до Америки...

Гуд бай, Америко, о-о-у!

...одного разу людина з відділу культурних зв'язків американського посольства в Україні п. Ольга К. поїхала у відрядження до Львова. Як потім вона розповідала, весь день ішов дощ. Ольга зайшла до книгарні, аби придбати собі якесь читиво й піти до готелю. Все одно робити було нічого.

На щастя, Ольга любила детективи і їй до рук потрапила книжка з дуже привабливою в цьому плані назвою – «Мерці». Вона купила книжку й запам'ятала прізвище. А через рік (чи пізніше) завдяки «Мерцям» і львівському дощу мене запросили поїхати до Америки в складі делегації українських літераторів на запрошення і за підтримки (матеріальної) Державного департаменту США.

Подорож тривала три тижні, охопила п'ять штатів і сім міст країни. Її мета була окреслена в програмі так: «Ознайомлення з життям звичайних американців, руйнування міфів про американську дійсність». Географія подорожі: Вашингтон – Нью-Йорк – Берлінгтон – Сан-Дієго – Луїзвіль – Цинциннаті – Чикаго. У складі групи були письменники та літературознавці: Галина Пагутяк, Василь Габор, Марина Гримич, Олександр Бойченко, Сергій Васильєв, Олег Сидор-Гибелінда.

Це був найбожевільніший (2006) рік у моєму житті. Все звалилося на голову водночас: вихід шести книжок одночасно, морока із продажем-купівлею квартири, переїзд... А через три дні після переїзду – дві мандрівки підряд. Перша – до Ізраїлю і друга, через день після повернення, – до Америки. Я навіть валізу не розпаковувала.

Отже, від усього того калейдоскопу емоцій у мене залишилися тільки якісь короткі й зовсім несерйозні спостереження.

...одного разу, здолавши чотири штати, я сиділа на великому камені, який омивали довгі хвилі Тихого океану. Купатися було неможливо: хвилі океану зовсім не схожі на хвилі будь-якого, навіть найбільшого, моря. Вони виявилися такими потужними й високими, що одразу збивали з ніг. З ними треба було подружитися, впізнати на дотик, вивчити їхні підступні прийомчики. А на це зовсім не було часу.

Роздягнена (до купальника) і розгублена неможливістю пірнати Галя Пагутяк, походивши берегом, присіла поруч.

– Як мені вже набридло це Сан-Дієго! – сказала вона.

Каліфорнія... Довкола розкинулися принади району Ля Хойя – вілли мільйонерів на самому березі океану. За парканом «біча» завмер в очікуванні наш «майже-лімузин». На п'ятиметрових бурунчастих гребенях гарцювали серфінгісти в чорних водонепроникних костюмах. Неподалік, за скелями, випасалися лискучі морські котики – дуже схожі на серфінгістів.

Власне, поїздки в цей район могло б не і бути, якби не дивна зустріч в арт-кав'ярні на околиці Сан-Дієго. Там щочетверга збирається неприбуткова незалежна організація «Письменники Сан-Дієго». Кав'ярня дуже нагадує кийську кав'ярню «Купідон» або львівську «Ляльку». Напівтемрява, пахощі кави, богемна атмосфера, пошарпані меблі. Письменники мало відрізняються від наших (щоправда, не палять і не вживають алкогольних напоїв. Лише – творчість, не затьмарена ніякими допінгами!). Хіба що серед них багато людей похилого віку і... дивакуватих на вигляд.

Нам запропонували спільне засідання. Як повідомила керівник організації, їхня вечірка завжди розпочинається з «письмових імпровізацій на задану тему», і поставила завдання: «Випадкова зустріч». Всі, як старанні учні, заглибились у написання текстів.

Потім, прочитавши щось на кшталт «молитви» для розкріпачення творчої енергії, усі по черзі читали написане: спочатку гість (тобто українець), потім – американець. Давно я не складала такого іспиту! Власне, я його й не склала. А точніше – не озвучила.

Сподівалась, що написаний у Сан-Дієго пасаж колись знадобиться для якоїсь історії. (Звідки я тоді могла знати, що подумки вже почала писати «Амулет Паскаля»? Туди й пішов той маленький пасаж.)

Засідання продовжилось дружньою балачкою, під час якої захоплена Мариною Цветаєвою американка попросила Марину Гримич прочитати вірші улюбленої поетеси мовою оригіналу. Марина блискуче впоралась із цим завданням і зірвала бурю оплесків від американських побратимів. Тоді до турніру підключилася худорлява блондинка похилого віку й несподівано проспівала: «На вулиці скрипка грає...»

Цю пісню, пояснила вона, співала її матуся, котра приїхала до Америки з України ще перед початком другої світової війни. «Ольга Міс-ліф-чік» – назвалася елегантна пані. А потім, відвівши в бік

нашу перекладачку, домовилася, що завтра надішле по нас авто та повезе до себе в гості – у район Ля Хойя.

«Міс-ліф-чік» виявилося прізвищем «Мисливчук». Пані Ольга ніколи не розмовляла й не розуміла української, бо народилася тут, в Америці. І навіть не знала, що її батько в юності був чоботарем, як записано в його трудовій книжці, привезеній з України в 20-х роках минулого сторіччя (ми їй це переклали). Сама пані виявилася відомим модельєром і власницею торгової марки «McNamara», чії магазини розташовані на центральних вулицях Нью-Йорка. Нині пані Ольга продала свій бізнес і живе в престижному районі Сан-Дієго зі своїм, молодшим на двадцять років, бой-френдом на віллі, де старовинні меблі, скульптури і фонтан привезені з Італії та Франції. Вона пише мемуари. На диво стильна жінка – струнка білявка з живими блакитними очима. Красуня у свої майже 90 років...

Вона влаштувала обід у ресторанчику, а потім видала всім велетенські махрові рушники і терпляче чекала в авто, поки ми позасмагаємо.

Розцілувала на прощання. Сіла в авто.

Вона подарувала нам незабутній день – просто так. Розбивши міф про прагматичність та скупість американців. Власне, вона й не американка...

...тепер я сиджу за своїм комп'ютером на околиці Києва, уявляючи Галю на околиці Львова. За вікном накрапає дрібний дощик.

Жінки під парасольками...

Купка чоловіків під навісом пивної ятки...

Будка з написом «Курчата-гриль»...

«Як мені набридло це Сан-Дієго!»

...я зрозуміла, чому мені (а якщо бути точнішою – нам з Галею Пагутяк) довелося блукати спекотним Вашингтоном по кілька годин у пошуках потрібної «авеню».

– Це нас чорти водять! – сказала я після двогодинних пошуків шляху до готелю. Галя, як гідний нащадок графа Дракули, з цим погодилася.

Вулиці були порожні. Жодного перехожого. Величні адміністративні будівлі сталінського типу схожі одна на одну, як близнюки.

Звечоріло. У голову полізла всяка маячня. Майже як у фільмі «Джентльмени удачі»: «А в готелі зараз – вечерея... Макарони...» Потреби шлунка та втомлених ніг відсувають на другий план враження від споглядання шедеврів Родена, Гойї, Вермеєра, імпресіоністів – у Музеї мистецтв, індіанських старожитностей – в Індіанському музеї, скульптур у Музеї сучасного мистецтва.

Я дивуюсь, як сім років тому, ледь оселившись у готелі й вислухавши попередження про те, що гуляти нічним Вашингтоном небезпечно, вирушила на прогулянку, самотужки дійшла до Капітолію та опівночі, без жодних проблем, повернулася назад. Тепер ми блукаємо кілька годин – і, здається, лишимось тут назавжди...

– Якби я побачила Капітолій – одразу б зорієнтувалася! – із виглядом знавця кажу я.

Галя з надією дивиться на мене.

Я з надією вдивляюся в довгий проспект – марно. Капітолію не видно. Будемо ночувати поруч із чорним бомжем, що зручно влаштувався біля дороги у великій картонній коробці.

– Ви чого такі червоні? – раптом чуємо ми.

Буквально з-за рогу до нас надходить порятунок – Марина Гримич. Виявляється, ми стоїмо поруч із готелем. Майже біля його входу!

Ледь встигли вскочити в авто містера Кена, що запросив нас на родинну вечерю.

Кен – економіст, займається будівництвом. Його родина – одна з небагатьох, що цікавиться тим, як живуть люди в інших країнах. Дружня вечірка головним чином влаштована заради його сина Метью – шизоїдно-розумного хлопчика, відмінника коледжу й майбутнього антрополога. Він прискіпливо вивчав нас, ставив купу бездоганно сформульованих запитань. Мені навіть здалося, що він залюбки обмір'яв би об'єм наших черепів.

Його мати, Джейн, розповіла, що її дідусь і бабуся – вихідці з України.

Розпитували про Помаранчеву революцію, економіку, стосунки з іншими країнами.

Подавали курку, овочі, рис, на десерт – класичний яблучний пиріг.

Ідеальна американська родина.

Трохи стерильна. Показово правильна.

І лише бабуся – та сама, з України, сиділа в кутку на кріслі й хитрими очима дивилася на нас. Здається, їй хотілося випити чарочку...

...а я так само блукала й решту мандрівки: у Нью-Йорку, в Луїсвіллі, Цинциннаті та Чикаго.

У Сан-Дієго особливо небезпечними виявилися «моли» (велетенські універмаги) та супермаркети. Там, серед кілометрових кронштейнів зі шматтям та полицями з їжею, можна прожити до глибокої старості та померти, так і не знайшовши дороги ані до каси, ані додому.

...приємна несподіванка: виявляється, книжки українських письменників зберігаються в найбільшій у світі Національній Бібліотеці Американського Конгресу. Це підтверджено роздруківками, котрі нам вручили в цьому величному закладі. На своїх аркушиках, крім переліку книжок, знайшла навіть невеличку бібліографію. Аж моторошно стало: хто збирає ці дані?!

З одного боку, здається, що тут нікому нічого не потрібно. Вулицями ходять досить огрядні громадяни з літровими паперовими склянками пепсі-коли в одній руці й пакетом чипсів чи поп-корну – в іншій. Суцільна насолода від життя. З іншого – ось така велетенська культуро-і техно-поглинаюча машина, котра по дрібочці підгрибає все, що здається нікому не потрібним. Цим можна пояснити й дивовижні колекції шедеврів світового мистецтва (адже свого часу скуповувалося все – із розрахунком на майбутню славу невизнаних митців), і найсучасніші технології. Добре, якби у нас так ставилися хоча б до своїх учених, художників, акторів, музикантів. Адже скільки прізвищ українського походження ми познаходили в театральних програмках та туристичних буклетах!

З одного боку, всі піклуються про своє здоров'я. Якщо їхнім «мінздравом» призначено випивати по вісім великих склянок води на день – п'ють. Корисно бігати – всі бігають. Будь-де: по самому центру міста курсують громадяни в навушниках (бігають переважно під музику з плеєра) та браслетом на зап'ясті, який стежить за тиском та диханням. З іншого – дивує, що цей «оздоровчий біг» відбувається переважно біля автостради, над якою висить суцільний смог.

Ніде не палять. Боронь Боже! «Но смокінг!» – і розпашілі від злості курці годинами сперечаються з портьє на рецепшені готелів, вибиваючи собі «смокінг-рум».

Пропаганда здорового способу життя – і синтетичне швидке харчування.

Перед закоханою парочкою в ресторані – велетенські посудини, які важко назвати «тарілками». На них – піци, гамбургери, пересмажена у фритюрі картопля та величезні склянки, до половини наповнені шматками льоду – туди заливають кока-колу.

До речі, «без льоду американський стіл – кривий»! Як у нас – без солі. Лід – магічна приправа до будь-якої рідини. Спершу до столу подають лід, а потім решту. За один день тут з'їдається пів-Антарктики. Коли тобі пропонують попити, твоє: «No ice!» звучить майже як особиста образа. «Айс» має бути у всьому, що п'ється!

Бродвейські мюзикли – культурний шок.

Від голосів, гри, декорацій. Все це можна назвати одним словом – професіоналізм. Зізнаюсь, на «Фантомі опери» я майже ридала. «Другий бік» полягає в супердемократичності театрів. Можна прийти туди в подертих джинсах та кросівках, хочеш – надягай вечірню сукню з декольте на півзадниці. Можна жувати поп-корн. Можна вийти на вулицю і запросто зайти назад – квитків ніхто не перевіряє. Можна під час антракту піти по сусідніх театрах – подивитися інші вистави. Прочитані програмки, використані квитки чи обгортки з-під цукерок – на підлозі. Жодна театральна тітонька-наглядачка не зробить зауваження. У самому серці богеми дозволено все! Тим паче що з першими акордами музики строката публіка завмирає, немов зачарована. «Шикати» нема на кого.

...країна картонних будиночків Наф-Нафа (не дивно, що їх увесь час здуває ураганами!) і величних, майстерно стилізованих під середньовіччя палаців.

Країна з викоріненим місцевим населенням – індіанцями та ще не викоріненими ку-клус-кланівськими традиціями, яка шалено вболіває за свою демократію.

Країна Фолкнера, Фіцджеральда, Селінджера, Джека Лондона, Гемінгвея і Дена Брауна.

У редакції «Нью-Йоркера» ми зустрілися з балакучим дядечком невизначеного віку, який розмовляв майже бездоганною російською мовою. Це виглядало трохи дивним. Виявилось, що це Ремнік – сам головний редактор, сусід і товариш, як він повідомив, «стариганя Селінджера».

«Нью-Йоркер» – найстаріший журнал Америки, заснований 1935 року. У ньому починали друкуватися всі найвідоміші американські письменники. В архівах досі зберігаються їхні перші й часом досить безпорадні публікації. Я дізналася про все, що мене цікавило і... кусала лікті від заздрощів. Виявляється, що це – цілком «авторський» журнал (моя нездійснена мрія), редактори не втручаються в стиль, пиши, що хочеш і як хочеш. Читачам цікава навіть не сама стаття, а те, ЯК вона написана! А журналісти можуть написати туди 3–4 статті на рік (!) і при цьому – пречудово існувати на отриманий гонорар, мандрувати та спокійно писати наступну статтю.

Для порівняння: в газеті «Голос Сан-Дієго» (Каліфорнія) журналіст пише 3–5 статей на тиждень і отримує 20 центів за слово.

...Вермонт.

Зрозуміло, чому Солженіцин обрав для свого «заслання» цей благодатний край. Маленький зелений штат, який навіть не позначено на карті: довжина назви перевищує масштаб місцевості. Берлінгтон – найкраще місце для творчості. Справжня «американська мрія» (точніше, мрія українського письменника). Хоча спершу ми не чекали від цієї мандрівки нічого доброго, особливо коли побачили, яким літаком мусимо летіти з Нью-Йорка. Маленький «кукурудзник» лиховісно-чорного кольору з короткими крилами. До того ж зранку падав дощ. Ми зайшли в літак, як заходять до звичайної маршрутки. Усередині він так само мало відрізнявся від цього виду транспорту. І якби не стюард, ми з Мариною нізащо б не сіли в цей катафалк! Стюард нас вразив.

Він сором'язливо посміхався.

Він був білявий і такий високий, що голова впиралася в стелю літака. Він мав бездоганні жіночі манери. Перевіривши, чи всі пасажери пристебнулися до крісел, кокетливий блондин влаштувався у кріслі навпроти нас і склав випечені ручки на колінах.

Він нагадував балерину перед виходом у па-де-де. І трохи – лагідного маніяка, що має доправити заручників прями́сінько до пекла.

На наш подив, літак летів рівно. І паперові пакети нікому не знадобились.

Берлінгтон – чудове містечко, точніше «вілідж».

Зовсім порожнє. Будиночки в стилі «хатка для Барбі». Бuzкові зарості. Запах лісу й дощу.

Готель – затишний прихисток для втомлених нью-йоркським хаосом городян. Двокімнатний номер із кухнею. Камін у холі. Велетенський кіт, що зручно вмовстився біля нього.

Тут я почала при звичаюватися до неїстівної американської їжі, хоча дуже скучала за нормальною – українською. На щастя, у Марини Гримич з'явився ентузіазм і вона вирішила наварити борщу на все товариство. А я навчилася розрізняти в супермаркеті етикетки на яскравих упаковках. Тому ввечері ласувала полуницею з цукром, сиром «Рікотта» й суші. Усе було досить смачне.

Уранці нас повантажили в мікроавтобус і повезли до Венускі, на зустріч із мером і головним менеджером міста...

Це іграшкове містечко – гордість мешканців. Воно порожнє, немов у фільмі жахів, жодного перехожого. Здавалося, що в ньому мешкають лише ці двоє...

Упродовж багатьох років містечко вимирало, аж поки місцевий геній, що закінчив Гарвард, розробив план відродження. Усі, хто брав участь у відбудові, – нащадки перших поселенців. Відтворити місто свого дитинства, за їхніми словами, – «справа любові». Це було помітно, адже мер хіба що не збирав з асфальту порошок, як це робить охайна господиня після того, як пропилососила килими у квартирі...

У сусідньому «віліджі» – коледж.

Тобто це й не «вілідж», а суцільне університетське містечко.

Зустріч із викладачами-політологами. Запитання: «Вибачте, чи буде зручно спитати у вас про війну в Чечні, адже Чечня входить до складу України?» (Нічого дивного! У Нью-Йорку гід діставав мене трьома запитаннями: чи є в Україні «цар і цариця», чи п'ю я зранку горілку, і невже ми можемо поглинати червону ікру ложками?)

...містечко Мідлберрі. Будинок-музей такого собі сера Генрі Шелдона – дивака-англійця, збирача дивної «кунсткамери». За склом: опудало величезної кішки (труп своєї улюблениці серу Генрі подарувала місцева пані); дерев'яна скринька, у якій на повний зріст лежить (сказати б – опудало) кам'яна скульптура «переляканого» індіанського хлопчика; прикраси – кольє, сережки, сумочки, серветки, майстерно сплетені з людського волосся. І, нарешті, у коробочці десяток великих довгих жовтих зубів. «У сера Генрі до вісімдесяти років були чудові зуби, – повідомляє екскурсовод. – Це вони!»

У будинку відлунює готикою і... вампіризмом. Усі жінки, що дивляться на відвідувачів суворими поглядами зі старовинних портретів, померли від сухот. Високі коміри, мережані капелюшки, нудно-аристократичні обличчя джентльменів. Портрет блідої дівчинки на тлі похмурого сільського пейзажу. «Донька господарів. Померла в юному віці. Впала в колодязь і втопилася», – радісно повідомляє гід...

Атмосфера старої Англії. Скрізь – дух сера Генрі. Його зуби, його палиця, його ліжка, його карти. Не вистачає опудала самого сера. Принаймні його привид тут точно блукає ночами...

...на другий тиждень мандрів наше товариство нагадувало «тамбовський хор» з фільму Ельдара Рязанова «Забута мелодія для флейти». У когось розвалилася валіза, у когось протерлося взуття, хтось почав шалено економити видані на харчування гроші.

Але всім дружинам наших колег-чоловіків засвідчую: за три тижні жоден не дозволив собі суто чоловічих жартів (як це часом трапляється серед менш свідомої, «сильної половини людства»). Хлопці трималися купи, міцних напоїв на людях не вживали, у номерах не бешкетували. Одне слово – шанувалися. Дійшло до того, що на одному з прийомів в американській родині, на запитання, як проводять дозвілля, чи вживають міцні напої українські письменники, всі хором відповіли:

– Українські письменники ЗОВСІМ не п'ють горілки!

Після чого вражені американці запропонували нам скуштувати справжній «кентакський бурбон».

На одному з прийомів, що відбувався на тютюновій фермі, де збираються місцеві митці: художники, скульптори і поети, нам подарували сувеніри – майже двометрові відполіровані палиці із «золотою» табличкою на них. Ця табличка засвідчувала, що за

допомогою цього нехитрого знаряддя прадіди нинішніх американців (а можливо, навіть винищені ними індіанці) сушили важке листя тютюну. І палиці ніколи не ламалися, бо це якесь особливе дерево.

Палиці до України наважилися взяти ми з Мариною та Сашко Бойченко. Решта вирішили, що з такими своєрідними сувенірами буде тяжко подорожувати, особливо в літаках. Забігаючи наперед, скажу, що, перетнувши більшість американських штатів, до Борисполя «ці штуки» не доїхали...

Та, заради справедливості, варто додати, що «ті штуки з Кентаки» все ж таки потрапили до Марини Гримич через тиждень! І вона урочисто принесла їх нам у кав'ярню «Купідон», де наша «сімка» влаштовувала публічний звіт про поїздку. Додому нічним Києвом у маршрутці я їхала, мов озброєний списом індіанець племені мумба-юмба.

...історію про «одинадцять лисих, які йшли, взявшись за руки», здається, розповідала Пеппі Довгопанчоха. Історія про п'ятох сомалійських біженців, котрі оселилися в її хаті, належить Галі Пагутяк...

Взагалі, про Галю я б хотіла написати велику статтю. Але зазвичай хочу, як краще, а виходить – як тепер...

Галина – це також одне з найяскравіших американських вражень. Раніше я знала її лише за текстами.

Людина «на своїй хвилі», самодостатня, дивна, за її ж словами «не тусовочна», а за моїми спостереженнями – дуже мало пристосована до цього часом жорстокого і незрозумілого світу. Обоожнює котів і собак, а також усіх пригноблених. Наприклад, біженців. І тому працює в організації, що їх захищає. Здається, половину зустрічей з усіх наших мандрів були присвячені саме цій проблемі. Коли нас везли в черговий заклад, Галя божилася, що не замовляла таких зустрічей. Але, мабуть, у Держдепартаменті вирішили: якщо серед українських письменників є такі фахівці – треба показати «боротьбу за демократію» в повному обсязі. І тому на цих зустрічах головний удар мала приймати на себе Галя Пагутяк.

Тут ми й дізналися, що, крім чотирьох котів, у Галі було прописано... п'ятеро сомалійських біженців, що Галя відчайдушно

бореться з «поліцією», яка час від часу стукає в її вікна на першому поверсі будинку, що стоїть на околиці Львова.

Галя, яка через свою делікатність ніяк не хотіла йти під мою парасолькою, коли ми вночі заблукали в Нью-Йорку і змогли до кісток.

Галя, у номері якої завжди був «льодовик», бо вона не могла впоратися з кондиціонером.

Галя, у якої загубилася валіза на рейсі «Відень-Вашингтон».

Галя, яка кинулася на пошуки цигарок у респектабельному районі Сан-Дієго, де їх не могло бути апріорі і... таки знайшла!

Галя, з якою ми в Чикаго необачно вискочили на вулицю з приміщення аеропорту під час транзитного перельоту й ледь пройшли «паспортний шмон».

Галя, «шопінг» з якою проходив під гаслом: «Ми з Тамарою ходимо парою». (Через це в нас купа однакових речей. Добре, що живемо в різних містах!)

Галя Пагутяк, інопланетянка зі свого Королівства...

Під кінець подорожі Галя запросила всіх нас зібратися в неї під час Львівського Форуму видавців. «Може не відчинити... Втече до мами в село!» – пожартував Василь Габор. Галя побожилася, що відчинить. А якщо й ні – на Галю образитися просто неможливо!

Отже... висновок перший, зроблений після американських мандрів: свідомі американці не так вже й люблять Дена Брауна. Він для них – попса. «Є письменники хороші, а є – популярні!» – мудро сказав нам один американець.

Висновок другий: американські письменники нічим не відрізняються від українських. Тобто не живуть за рахунок казкових гонорарів, а тяжко «пробивають» свої твори у видавництвах, мріють надрукуватися в «Рендом Хаузі» (монстрі-видавництві, котре поглинуло решту дрібніших) та «Нью-Йоркері». Почувши про нашу ситуацію, вони здивовано цмокали язиками. Виявилось, що в нас у цьому плані більше свободи.

Висновок третій: їхні письменники доволі дивні... Переважно похилого віку, які, напрацювавшись і заробивши пенсію, почали писати книжки. «Наймолодшому поколінню» – далеко за п'ятдесят.

Проте в деяких редакціях газет, а також у коледжах та спеціальних центрах вчать «на письменників та поетів». Принаймні, якщо звідти не

вийдуть новітні генії, то мета таких закладів – «навчити висловлюватися на папері». За словами керівника проекту «Молоді письменники» в Берлінгтоні, «навіть інженеру потрібно вміти грамотно скласти інструкцію!»

У Цинциннаті існує літературний жіночий центр із дивною назвою: «Жінки, котрі НАРЕШТІ пишуть про зміни».

У Чикаго – літературний факультет при коледжі. (На ньому, за словами викладачки, навчається навіть «одна дівчинка з України на ім'я Ксюша». Оксана? Прізвище залишилось невідомим... Може, колись почуємо...)

За навчання у цих закладах треба викласти чималу, навіть для американського гаманця, суму. Що робити потім із такою купою письменників, поки що нікому не відомо...

...на цьому записи про Америку уриваються...

Ні, брешу. Спочатку я не хотіла додавати останні уривки. Вони зовсім необ'єктивні, адже нещодавно, розмовляючи з одним відомим письменником, почула, що Америка – дивовижна країна, варто лише «знати місця».

Але я не знала тих місць. І тому хаотично записала таке...

...дивна і чужа країна...

...еклектика в усьому...

...як тут могла виникнути ТАКА література?...

...набридають безупинні «екск'юз мі»...

...товстуні... поп-корни... лід...

...паперові склянки на один літр...

...кава... Кава?...

...«амоскус» – мексиканські найманці, що нелегально обробляють полуничні поля...

...і мешкають – у кущах...

...економічна необхідність в емігрантах – «щоб вони працювали»!..

...«український дім» у парку Більбоа. Патріотичні розмови – і жодної склянки води...

...кентакський бурбон...

...малиновий сорбет...

...піднебесне провалля в часі...

...гуд бай, Америко, о-у!..

Хто ховається в деталях

...одного разу – це було років дванадцять тому – я вперше виїхала за кордон. До Хорватії. Відтоді я подорожую. Але дивна річ: все бачу якось неправильно, навиворіт. Коли після першої поїздки в кінці 90-х мене запитали: «Як там в Америці?», я не знала, що відповісти. Потім моя подруга-журналістка написала: «Якщо Роздобудько послати на Місяць, а потім запитати: ну, як там, вона відповість: “Місяць, як Місяць...”»

Я звикла придивлятися до деталей. На мене не справляє враження те, що відполіроване мільйонами поглядів. Проте почувуюся щасливою на вузеньких вуличках, у маленьких кав'ярнях, серед строкатої публіки. Дивлюся за паркани котеджів і думаю, що й там життя таке саме, як і будь-де.

І всі – ті, хто живе за високими парканами, на власних островах, і ті, хто рахує копійки від зарплати до зарплати, – насправді хочуть мати три речі (можливо, п'ять). А можливо, й одну, в яку входять усі п'ять: бути щасливими...

Отже, про подорожі...

...тепер я напевно знаю, що відчуває людина, яка падає з висоти трьох дев'ятиповерхових будинків!

Щоправда, за цими відчуттями не треба було їздити так далеко – до Малайзії, а скористатися послугами київської «тарзанки». Але ця «тарзанка» в десять разів нижча за китайську вежу в горах Гентінгайленду, що за дві години їзди від малайської столиці – Куала-Лумпура.

Навіщо мене занесло на цю вежу, я міркувала всю «дорогу», поки здійснювалася на ту височінь. Можливо, хотіла отримати трохи гострих відчуттів у країні, де немає ані зими, ані літа. Весь час одна й та сама температура – за 30 градусів.

Рано сутеніє... пізно світає... І пальми, пальми, пальми...

Увесь час доводиться щипати себе за руку й промовляти: «Ти – в раю! У тебе на батьківщині нині – зима, Різдво, Водохреще...» Але в зиму мало віриться, адже... у вікна лізуть мавпи! Вони полюють на гаманці, блискучі дрібнички або просто хочуть спілкування. Це, мабуть, грішно, але перша жива істота, якій я сказала: «Христос

народився!» – була мила мавпочка, що зазирнула до кімнати й умить поцупила зі столика пластикову склянку з йогуртом.

Малайзію мені приємніше називати так, як це слово звучить на місцевих діалектах (а їх тут три: малайський, китайський та індійський) – Малейша чи Малесіа. Кожна з трьох націй вважає, що саме вона найбільше вплинула на розвиток країни. Насправді її розвивали колонізатори-завойовники, а корінні малайці лише усміхалися до них своїми філософсько-відстороненими усмішками й не чинили жодного опору. Першими на ці землі приїхали аборигени з Суматри в чотирнадцятому сторіччі. Вони ще не встигли побудувати свої бунгало на традиційних палях, як їх «завоювали» португальські хрестоносці, а португальців змінили голландці.

Але по-справжньому розвинули країну британці, що прийшли сюди у пошуках олова. Звісно, самим бабратися в «брудних потоках» (тобто «куала лумпурі», як нині називається столиця Малайзії) вони не збиралися. Тому привели з собою своїх індійських рабів. Китайці прийшли сюди самі, рятуючись від голоду. Тепер ці три нації – головне населення Малейші. Зі своїми власними рисами характеру. Малайці «ширяють у хмарах», вони привітні та безтурботні в очікуванні на «інше», щасливіше життя, звертатися до них із проханнями – марна справа. Вони вислухають, покивають головами й випустять із лівого вуха те, що влетіло в праве. Китайці – з ранку до ночі метушаться, працюють, не покладаючи рук, і вважають, що саме вони тут найголовніші, індійці контролюють сферу харчової промисловості й живуть, як і в себе на батьківщині, за суворими законами каст.

І жодних «диких племен», про які мене попереджали. Усе цивілізовано. Навіть прикро, що країна, яка отримала волю всього 150 років тому, виглядає як європейська. Особливо це помітно в Куала-Лумпурі.

Хмарочоси, чисті вулиці. Середня зарплата робітників – тисяча баксів. Перший міф про дикість та екзотичність було розвіяно в перший же день. Але лишилося ще кілька.

Наприклад, про небезпечних комах та всілякі хвороби. Але для того, щоб поїхати до Малайзії, не потрібно ніяких щеплень! Навіть комарі не дошкуляють. Адже в кожному кутку навіть найменшої кав'ярні куриться спеціальне зілля, що відганяє кровососів. А від шлункових хвороб рятують гострі місцеві страви.

На перший погляд може видатись, що малайці знущаються з європейців – тут все «спайс», навіть традиційний малайський суп з курятиною та великими шматками овочів – «айям». Перець та інші гострі приправи та спеції здавна допомагали довше зберігати продукти, а тепер ще й дезінфікують нутрощі не звиклих до специфічної кухні гостей країни. Взагалі, у Малайзії – культ їжі. Тут замість звичного: «Як справи?», малайці перш за все запитують: «Ти поїв?» – і, почувши відповідь, задоволено закивають головами. Але дивує, що до столу в жодному ресторані не подають ножів: малайці та індійці традиційно їдять руками, китайці вправно орудують паличками. І лише європейці мусять копирсати розкішну запечену з овочами рибу виделкою, порушуючи красу страви. Але до цього швидко звикаєш, бо смак – найголовніше. До речі, я зрозуміла, що це – моя кухня, адже я обожаю усе «спайс».

Другий міф був пов'язаний із «сезоном дощів», бо вирушала в дорогу якраз у цей час. Сезон дощів по-малайськи – це дрібний тридцятихвилинний дощик, що з вересня до лютого йде раз на день. Можна перетерпіти.

Їдучи сюди, вважала, що опинюся в ролі «полковника, якому ніхто не пише». Нічого подібного! Навіть про якісь страшні «повені» в Малайзії я дізналася від переляканих друзів, що писали мені СМС з України. Тут про це не говорили навіть по телевізору.

Міф третій: «Якщо це так далеко, мабуть, там все дорого».

Дорога лише... дорога. Адже летіти довелось 13 годин, і це не враховуючи часу, який пішов на переліт із Києва до Амстердама (зайві три години), і ще один – від Сінгапуру до Куала-Лумпура (сорок хвилин). Решта – їжа, лахи, таксі, розваги – копійки. Особливо позаздрила малайським жінкам. Розмаїттям фасонів їхній одяг не вирізняється, проте вражають кольори дешевого і зручного вбрання. Сукні – звичайні прямокутники з діркою для голови. У них жінки схожі на екзотичних метеликів. Особливо дивовижно виглядає такий «мусульманський метелик» на мотоциклі – головному засобі пересування в малайських містах, містечках та селищах. Їздять навіть бабці, зодягаючи поверх традиційної чорної хустки важкий шолом. Виглядає досить кумедно. Ще раз упевнилася, що мені страшенно подобається... паранджа. Хоча жінок у цьому вбранні тут небагато. Виглядають вони загадково і трохи моторошно, коли з

маленького отвору в хустині, що закриває обличчя, дивляться величезні чорні очі. Соромно зізнаватися своїм феміністичним колежанкам, але я залюбки ходила б саме так... І – цілком добровільно...

А ще можна позаздрити малайським красуням у тому, що вони споживають насправді екзотичний і «невиїзний» фрукт (його вивіз карається законом) – «горіх жуна». Взагалі фруктів тут багато, але... майже всі вони нині є і в наших супермаркетах. Навіть пухнасті горішки «лінчі», вже не кажучи про ананаси чи манго. А от горішки жуна – то повний малайський «ексклюзив». Його чудодійні якості помітили багато сторіч тому, і тепер жінки вживають його для збереження фігури, блиску очей, зміцнення нігтів та волосся. Довелося покуштувати шматочок, не відходячи від дерева. Виявилося – несмачно. Блиску в очах чи шаленого росту нігтів я не дочекалася, адже треба було вирушати на Лангкаві – один із мальовничих островів Малайзії.

Саме там я нарешті відчула екзотику: в мій номер почали лазити нахабні мавпи, яких тут більше, ніж у нас вуличних котів.

Лангкаві є батьківщиною автентичного малайського мистецтва – батику. Одна з технологій розпису по шовку виникла саме тут. А ще саме тут тече тропічна ріка Мангоф, над якою кружляють красиві білокрилі орли, і по якій плавають двометрові ігуани...

І саме тут я й зустріла Різдво 2007-го року. З мавпами та ігуанами. У бунгало на «курячих ніжках», що височіло над морем.

І... констатувала це як факт.

Адже, як виявилося, навіть Малайзія давно жила в мені маленьким зернятком. І в призначений час просто проросла з серця, мов екзотична рослина, не порушивши систему кровообігу.

До речі, одного ранку біля свого бунгало я знайшла велетенську квасолину й поклала її в кишеню... Тягала її там всю подорож, забувши, що вона в мене є, і таким чином «контрабандою» довезла додому.

Ні на що не сподіваючись, устромила в горщик із землею. І вона почала рости!

Вже вигналося стебло з кількома великими листками. Я не знаю, що з нього виросте і як воно називається.

А головне – чому я підбрала ту квасолину?...

А раптом з неї, мов у казці, виросте велетенське дерево, на верхівці якого я знайду те, що шукаю все життя...

Неправильна книга

...я добре усвідомлюю, що це – неправильна книга. Що вона буде цікава лише тим, хто в своєму житті переживав щось подібне. І дуже хочу втриматися від нарцисизму.

Адже «спогади» оприлюднюються лише в двох випадках: коли тобі більше нема чого сказати, а від тебе ще чогось чекають. «Геніального» роману, наприклад.

Доки він пишеться, ти просто в такий спосіб заповнюєш паузу. Або коли тобі років за вісімдесят і вже нема чого втрачати та кого соромитись.

Але це не спогади. Тут немає ніякої хронології. Це просто – неправильна книга (варто було б її так і назвати, мабуть, я так і зроблю).

А от як уникнути нарцисизму?

Звісно, сміючись із себе!

Коли я бачу довкола стільки очей, котрі випромінюють увагу, на яку я аж ніяк не заслуговую, хочу все перекреслити і сказати: «Я – потворний крокодил!» І зізнатися у всіх смертних гріхах.

Написати щось бруталне.

Намалювати чортика.

Роздушити в себе на голові сире яйце...

Щоб усе було проти правил, які завжди намагалася ламати.

І – максимально уникнути «художності», з якою пишуться щоденники, коли ти (нехай і підсвідомо) будеш пропонувати для «загального читання».

...так от, про крокодила.

Одного разу... Дозволю собі вліпити чергове «одного разу», хоча це відбувається саме зараз – у цю мить, коли пишу, я випила коньяку. На роботі. Тобто прямо на робочому місті. І зрозуміла, що життя прекрасне. Хоча й, б... – муха, коротке. Мені дивно, чому часом ми боїмося бути такими, якими ми є насправді? Навіщо надимати щоки і щось виголошувати на публіці, якщо ти і є частиною цієї «публіки»? Колись давно, коли я боялася зателефонувати комусь із «зіркових»

героїв публікацій, я подумала: ми всі (всі, без винятку!) колись будемо лежати в одній класичній позі під двома – класичними (!) – метрами землі. То чому ж нині я так боюся зробити один крок назустріч, знявши слухавку й подзвонивши?

Бувають часи й навіть дні, коли мене охоплює величезний жаль до людства. Особливо, коли я перебуваю за кордоном і розумію, що всі ми – бідні й багаті – живемо ОДНАКОВО, з тією різницею, що хтось ставить на стіл яке-небудь фондю-бланж-манже, а інші – гречану кашу. І навіть те, що ми робимо заради дітей, не додасть їм особистого щастя. Бо кожен має розбити свого власного лоба.

І тому варто жити на найвищих обертах, не міркуючи про всяку фігню на кшталт «крісел-портфелів-кар'єр-квартир-канар-потрібних знайомств»... Коли ти пам'ятаєш про «класичну позу під класичними метрами», ти просто починаєш шалено любити цей світ і жаліти всіх, кому випадково пощастило в ньому з'явитися.

...я помічаю, що свідомо відкладаю той момент, коли вперше промовила: «Це місто – моє!»

Це місто Київ.

Власне, так я подумала зовсім недавно. І, одного разу, коли я буду в Парижі чи Римі – впевнена, що подумаю так само.

Але насправді це міг би бути й не Київ...

А будь-яке місце, де я б відчула себе потрібною.

Просто, пишучи про те, як приїхала до Києва з двома валізами, набитими дитячими речами, маю пригадувати різні подробиці. А мені б цього дуже не хотілося. Не маю на це ніякого права. Воно стосується лише «спілкування із Шекспіром». Але, якщо цю тему не обійти, краще задовольнитися метафорами або ж цитатами з творів моїх улюблених письменників, котрі пишуть про себе, як про всіх одразу, а про всіх одразу – як про себе...

Отже, ніколи не вважала, що жінка має «робити кар'єру», і не дуже розуміюся на фемінізмі. Я завжди була як хлопчик. Можливо, як цуцик. А можливо, як у пісні Розенбаума, яку я горлала в потязі «Київ-Харків» із Андрюшкою Кокотюхою та Сергієм Жаданом: «Лечить – так лечить, гулять – так гулять, стрелять – так стрелять, любі-і-і-ть – так любіть...»

Нещодавно, коли я знову сіла в цей потяг із рюкзаком за плечима і квитками в обидва кінці, я подумала: дивно, що це в мене за життя?... Навіщо?... Бачила за вікном вологі вогні київського вокзалу, і мені було сумно...

Потім це минулося. Впевнена, у чоловіків ніколи не виникає таких питань.

Бо в них є неперевершений компас, який веде їх по життю. І часом заводить туди, куди вони й не збиралися йти...

...одного разу (точніше, майже тридцять років тому) я приїхала до Києва, щоб дізнатися, куди подівся мій рукопис віршів, котрий надсилала до видавництва «Молодь». Дізналася. А потім мені стало байдуже, куди він подівся і чи будуть надруковані мої жалюгідні віршики взагалі.

Тому що я із захватом зрозуміла, що існують зовсім інші люди, інші поети, інші стосунки – і це було важливіше за будь-які амбіції і навіть за публікацію книжки.

Але тут варто зауважити: це не був візит захопленої «поетки» в лігво київської богеми. Хоча зовні воно так і виглядало... Таких «поеток», мабуть, як куріпок недорізаних у почті кожного більш-менш вартісного митця. Часом вони про них говорять як про речі: штопор чи зубну щітку... Цього добра має бути багато в кожного джентльмена.

Отже, я, як ось така «зубна щітка», сиділа мовчки в колі поетів у гуртожитку одного кінорежисера й кліпала очима. Вони вважали, що я – чергова «поетка», яка «впала на хвіст» одному з них.

Бр-р-р...

Я ж, слухаючи вірші, «дисидентські» розмови й пісні Віктора Морозова, беззаперечно приготувалася до... заслання в Сибір, до будь-яких тортур у КДБ і дико соромилася того, що погано розмовляю українською. Якби ж вони знали, що серед них мовчки сидить такий собі «маленький упертий албанець», який нарешті побачив мету свого напівзмарнованого двадцятидворічного життя!

...мені подобаються дві цитати з Кортасара, адже вони так влучно характеризують цього «впертого албанця» – метафорами, котрі я б не хотіла, даруйте, розшифрувати.

Ось вони...

«...я ніколи не приводив тебе до мадам Леоні, щоб вона поворожила тобі по руці, скоріш за все, тому, що боявся, аби вона

прочитала по твоїй руці яку-небудь правду про мене, оскільки ти завжди була відображенням мене самого, якимось моторошним механізмом повторів, і того, що ми називали «любити одне одного», можливо, я просто стояв перед тобою з жовтою квіткою в руці, і ти тримала два підсвічники із зеленими свічками, а час осипав нас дощем відмов та прощань та квітками на метро...»

«...не встигли ми познайомитись, як життя одразу ж почало копітку працю, аби розлучити нас, розвести в різні боки. Оскільки ти не вмiла прикидатися, я одразу зрозумів: якщо я хочу бачити тебе такою, яка ти є, треба спершу заплющити очі, і тоді побачиш щось схоже на жовтенькі зірочки (що плавають у чомусь схожому на оксамитне желе), потім червону пляму – стрибок до веселощів, що чергуються з молитвою, і, нарешті, повільно потрапиш у світ Маги, де на кожному кроці безлад і плутанина, ніби йдеш крізь павутиння папороті, сплетене павуком Клеє, і раптом потрапляєш у коло Міро, оточене попелястим полиском дзеркал Вієйри да Сильви, – світ, де ти рухалась, мов шаховий кінь, котрий ходить як тура, яка пішла як слон...»

Кортасар написав про одну жінку – як про всіх, і про всіх – як про одну жінку. Мені нема чого більше додати.

Оскільки це неправильна книга, я дозволю собі робити в ній усе що заманеться!

І тому, аби зробити «велику рекламну паузу», розважу вас майже вигаданими історіями.

Все буде...

...Ось уже кілька днів поспіль мені телефонує знайома й довго розповідає про те, що «загалом, усе погано».

Дивним чином, вислуховуючи її вп'яте, я несподівано знайшла чудодійний спосіб не просто змінити її безнадійну інтонацію в голосі, але й пробудити бойовий дух і навіть деяку радість саме від того, що здається їй таким жахливим.

Хочу поділитися цим досвідом. Адже він – перевірено! – дієвий.

Отже, на перший дзвінок зі скаргами на життя (перелічувати їх немає сенсу, оскільки простіше увімкнути телевізор і послухати новини), я відповіла тими самими ж скаргами.

З міркувань чистої солідарності.

Адже якось ніяково радісно розраджувати людину, у якої «все погано».

Ось я і пообіцяла, що далі буде «ще гірше» і тому сьогоднішній день варто сприймати з оптимізмом.

Аргумент не подіяв. Знайома розридалася. І пообіцяла повіситися.

На другий дзвінок я вирішила реагувати помірковано і делікатно.

І, виходячи з тих міркувань, що людині в своїх стражданнях варто знати, що вона не одна, що є ті, кому «ще гірше», зробила «відповідь Чемберлену» у вигляді докладного перерахування своїх проблем, вад і негараздів. А також перерахувала негаразди всіх своїх далеких і близьких знайомих. Ось, мовляв, одну звільнили з роботи, у другої – чоловіка, у третьої взагалі – і її, і чоловіка, у четвертої чоловіка не звільнили, але він – алкоголік і т. д. і т. п. Знайома трохи підбадьорилася. Але цього разу пообіцяла повіситися я, адже все перераховане здалося мені жахливим і безвихідним.

Наступного дзвінка я очікувала з жахом.

Як і передбачала, макабричними голосами ми переповіли одна одній зміст газетних шпальт і теленовін.

Всадивши слухавку в телефонний апарат, мов сокиру в плаху, залиту кров'ю, я розлютилася, згадавши булгаковське: «розруха – в головах!»

Особисто мені не хочеться мати в мізках такий «подаруночок»! І коли наступного разу я почула зі слухавки чергове зведення поганих новин, сказала: «Чудово!», чим, вочевидь, збила з пантелику мою знайому, адже в слухавці зависла глибока пауза.

Чудово, повторила я: життя в черговий раз дає нам шанс довести хоча б самим собі, що ми – не фуфло, не царство тіней і не ляльковий театр Карабаса Барабаса, котрий старанно смикає нас за нерви, пророкуючи те, на що ми так легко ведемося – «все буде погано і... довго».

Отже, продовжувала я, дослухаючись до тиші на тому кінці дроту, особисто я не дам загнати себе в цей ляльковий театр і зробити з себе плаксивого П'єро.

А якщо доведеться починати все з нуля, то це набагато цікавіше, ніж одразу потрапити «в десятку».

Адже той, хто не пізнав, що таке справжній нуль, ніколи не дізнається, на що здатен у вирішальну мить. А хто ніколи не падав,

ніколи не пізнає, який це кайф, коли злітаєш! До того ж – з голого асфальту, об який тебе хотіли розтерти на порошок.

Одне слово, у розмові з нещасною знайомою, я так розлютилася, що навіть перейшла до цитування Ніцше, котрий, як відомо, дуже не любляв ниючих і скиглячих громадян і віщував їм потрапити під лопаті природного відбору.

Відчувши, що стаю дедалі різкішою, я подумала, що мої аргументи не для слабкодушких, що, можливо, я не маю рації і варто було б черговий раз поскиглити разом, нарікаючи на «кризу-владу-банки-тарабанки» і на традиційній песимістичній ноті побажати одна одній традиційного безсоння.

Або ж довести не менш традиційні докази про те, що «пташка Божа» знаходить свої крихти в трудах праведних.

Що розпач – гріх.

І що «терпіння і труд все перетруть»...

– Зрештою, – додала я, не розуміючи мовчання своєї знайомої. – У студентській юності нам доводилося жити на смажених кабачках, і знаєш, я тоді була в кращій формі. А зараз ледь влізаю в сорок шостий...

Я вже хотіла кинути слухавку, як почула з неї цілком спокійний голос:

– Ну що ти мене умовляєш?! Гадаєш, я сама цього не розумію! Дістануть вони мене – як же!

– Що й треба було довести!

Швидше за все, моя знайома не зрозуміла що й кому «треба довести».

Я й сама не знаю, чому вимовила саме це. Адже доводити нічого не треба – і так зрозуміло, що оптимізм кращий від песимізму, що добро (не «бабло», хоч як би дехто не намагався довести протилежне!) переможе і що лялькар, навіть якщо він – Карабас Барабас – зрештою залишається сидіти в калюжі.

Тому я додаю: «Все буде...» – й обережно кладу слухавку.

Р-р-романтика!

...У моєї подруги *виник* Чоловік.

Прошу зауважити: не «завівся», не «намалювався», не «звалився на голову», а саме – виник! І не «кадр», не «мужчинка», не «типчик», а Чоловік. З великої-превеликої літери.

Цей Чоловік виник, як і годиться диву, в мандрівці з промерзлої столиці до берега Криму в складі (не будемо уточнювати якої) делегації. Тобто все було від початку – романтично. Так, як і полюбляє моя подруга.

А полюбляє вона все незвичайне, оригінальне – щоби було трохи «з бісовщинкою та божеволінкою», «не так, як в усіх».

Адже – куди від правди подітися – нині мало хто з представників сильної статі здатний на прояви романтики. Повести в ресторанчик – так, квіти-цукерки – само собою, але щоби ось так... Шампанське на даху чи білий кінь посеред міста – це вже занадто!

А ЦЕЙ був саме такий.

Він виник у перший же вечір у вікні її готельного номеру в... масці й ластвах.

Уявляєте?!

Одинадцятий поверх, на вулиці – легка хуртовина, вузький парапет – і оголений торс на тлі зоряного неба.

Звісно ж, моя подруга розчахнула вікно, аби врятувати небесного іхтіандра від неминучого падіння.

– Ось, пропливав мимо... – посміхнувся він, влізаючи до кімнати й додав з «Іронії долі»: – Ми перестали лазити у вікна до коханих жінок!

Тобто ось так одразу й без зайвих слів моя подруга, котра перебувала в халаті, бігуді й невимовному здивуванні, стала ще й коханою.

Потім вони запалювали вогнище на порожньому нічному пляжі, і він вистелив їй стежку до прохолодних хвиль власним пальто.

Потім, знехтувавши службовими обов'язками (адже перебували в складі делегації), вони втекли й автостопом помчали по кримських селищах, скуповуючи в місцевих мешканців домашнє вино, котре заїдали смачнучою курагою в посріблених памороззю стогах і стодолах.

І наздогнали потяг вже на одній зі станцій на під'їзді до столиці.

Пристрасно розпрощавшись біля виходу метро, кожен поплав у свій бік. Вона – збожеволіла від щастя, він – з почуттям виконаного чоловічого обов'язку.

Це щастя тривало три роки.

І було воно на заздрість усім – незвичайне.

Оберемки троянд, на шипи яких були майстерно нанизані крихітні солоні огірки, слоїк з екзотичною білою жабою, котра під ранок опинялася в неї на подушці, пісні під балконом, ключі від «подарованого» авто, котрими вона безуспішно намагалася відчинити дверцята сусідського фіата з пізнішими поясненнями в міліції: «...ох, він у мене такий жартівник!», походи із зав'язаними очима в... чоловічу сауну, нічні виклики таксі з проханням доїхати до бібліотеки, де «біля третьої колони» на неї чекала записка: «Добраніч, кохана!»

Одного спекотного дня він прийшов до неї в дублянці й валянках, запропонувавши відсвяткувати Новий рік. А взимку з'явився в чому мати народила, перевитий лише квітами, мов міфічний фавн, добряче налякавши матусю, що приїхала «на оглядини».

Якось, за всіма правилами піротехніки, він влаштував у її маленькій, щойно відремонтованій квартирці, «венеційський феєрверк», після якого нові шпалери на стінах скрутилися печальними чорними рурочками.

До його візитів треба було готуватися, як до бойових дій.

І вона запасалася різними необхідними для нових сюрпризів речами: придбала протигаз, китайський розмовник, відро й лопату, сітку для ловлі різної дрібної живності, шахтарську каску, альпеншток, набір «Юний медик», газовий балончик і довідку від психіатра – так, про всяк випадок... Одне слово, все те, що могло попередити або допомогти розібратися з громадськістю в разі надто бурхливих проявів його романтичної натури.

Терпець увірвався, коли він прокукурікав на порозі її офісу, не зваживши на присутність у ньому іноземних інвесторів.

Вона зрозуміла, що треба готуватися до звільнення.

Але справа полягала навіть не в цьому!

З чіткою ясністю, котру затьмарював флер його божевільних фантазій, вона зрозуміла головне: її романтичний чоловік прикрашав виключно своє життя, у якому вона була лише об'єктом. Об'єктом для його запеклої боротьби з прозою життя.

Відшукавши цей вдячний об'єкт у її особі, він виростав над собою, мов гриб-порхавка, притрушений сосновими голками в темному лісі буденності.

Він любив себе пристрасно, шалено й ніжно, ретельно уникаючи всього прозаїчного, того, що могло б зруйнувати його світлий лик у її розширених від вічного здивування очах.

А вона була тут ні до чого!

Її настрої, бажання, її робота. Адже варто було їй поскаржитись на здоров'я або попросити прибити «о-о-о-ось цю поличку на о-о-о-ось цей (ще не забитий) цвяшок», як його благородний погляд казкового бетмена тьмянів і сповнювався невимовним сумом.

Одне слово, вона несподівано зрозуміла, що більше не хоче пригод, котрі ніяк не узгоджуються з її повсякденним життям.

Кілька тижнів вона збирала всі розкидані по квартирі «засоби бойової оборони» в мішок, а потім зі слізьми палила їх на галявині, прощаючись із мрією про незвичайні стосунки. Щоби – «з бісовщинкою», «не так, як в усіх»...

Не тягнись за сірником!

(Кілька простих думок з приводу гідності)

...це відбувалося в Німеччині.

У той час, коли в Берліні ще не була знесена стіна, за якою ретельно приховувалися «пережитки капіталізму, що загнивав» від запашних благ комунізму, котрий «ось-ось» настане.

Ми з подружкою (її звали Марина) потрапили в НДР у складі молодіжного десанту, метою якого було ознайомитися з «прогресивними німецькими ровесниками».

Нам було так мало років, що нині здається – стільки не буває.

І, як кажуть, «вітер свободи вдарив їм у голову». Адже життя німецьких ровесників все ж таки дуже відрізнялося від нашого навіть у ті часи.

Щовечора, після відвідувань промислових підприємств і нудних обов'язкових зустрічей з «відмінниками соціалістичної праці», нас (делегацію) водили на вечірки в різноманітні молодіжні клуби. Там закінчувалася пролетарська показуха, лунав «Пінк Флойд» і «дим стояв перевеслом».

Цей бік життя «прогресивної німецької молоді», порівняно з нашим, здавався нам кадрами з голлівудського фільму.

Отже, ми вперше сиділи в пабі (!) під суворими поглядами хлопчиків «від ЦК комсомолу» (яких, до речі, завжди приставляли до подібних делегацій) і... навчилися «західному життю».

А кажучи простіше – вчилися... курити. Адже саме це, прямо скажемо, не корисне для здорового способу життя, дійство здавалося нам проявом вищого ступеня свободи. Про решту ми просто ще не знали.

Але саме через нього й виник той життєвий девіз, котрий потім вплинув на подальше життя.

Марина взяла сигарету, і той, хто сидів навпроти, послужливо чиркнув сірником. І я побачила, як подруга, кумедно витягуючи шию і трохи підвівшись з місця, потягнулася за вогником.

– Не тягнись за сірником! – несподівано вирвалося з мене те «доленосне» гасло. Марина миттєво розпрямила.

І – о диво німецького джентльменства! – вогник сам опинився біля її носа.

...Звісно, сірник тут ні до чого!

А розшифровка гасла виявилася простою: пізніше, коли життя ставило нас у принизливу позу «того, хто тягнеться за вогником», я завжди згадувала цю давню ситуацію і суворо наказувала випростатися, додаючи з набутого досвіду: «Самі піднесуть!»

Це може здатися дивним, але почуття власної гідності починається саме з цих простих істин, котрі починаються з частки «не»: не плач, не бійся, не проси! А за великим рахунком – не нарікай на життя, не принижуйся. Отримаєш – на копійку, втрапиш – на мільйон.

Наведу ще один простий приклад, пов'язаний із почуттям гідності – такий же непафосний і, мабуть, трохи кумедний. Але ми спостерігаємо його щоденно, не пов'язуючи його з таким важливим і глибоким почуттям.

Отже, картинка з натури.

Ранок. Зупинка. До зупинки йде елегантна жінка – все в ній підібрано «до тону»: біла куртка, рожевий шалик, рожева помада на вустах і – прекрасна, «вранішня» посмішка. Пливе, ніби яхточка. Приємно дивитися. До зупинки підкочується маршрутка. І «яхточка» миттєво перетворюється на рибальський баркас! Жінка, підхопивши спідницю, пихкотить, набираючи швидкість на доленосній десятиметровці аби встигнути закинути на сходинку бодай одну ногу,

доки нахаба-водій не зачинив дверцята. Власне, він це й робить, із садистським задоволенням спостерігаючи в люстерко, як з облич чарівних панянок стікає піт, макіяж і вранішні посмішки...

Спостерігаючи таке багато років на будь-який зупинці, відкрила собі нове правило: «Не бігай за транспортом!» Навіть якщо цей «транспорт» – «мерседес» або «майбах».

А тепер переформулюю більш глобально.

Нас принижуватимуть доти, доки ми самі не припинимо тягнутися за сирником і бігати за маршрутками на втіху веселим керманичам.

І з елегантних, незалежних і таких гордих на перший погляд перетворюватимемося на рабів обставин. Часом мізерних. Але й мізерні обставини здатні оселити в душі комплекс неповноцінності. Саме він, цей комплекс, і є тією «кнопкою», на котру тиснуть всі, кому кортить перетворити тебе на «прекрасне ніщо». Аби ти ось так комічно бігла, ламаючи підбори...

Краса мрії та логіка мети

...Якось у невимушеній атмосфері, котра не передбачала розумових зусиль, у строкатій компанії жінок, які мило туркотіли «ні про що», розмова зайшла про мрії.

Послухавши, хто про що мріє, я дійшла сумного висновку: а мріяти ми таки не вміємо! Це по-перше. А по-друге – невміння мріяти призводить до... підміни життєво важливих понять.

Отже, про що ви мрієте?...

Наведу лише три типових відповіді. Адже в решті випадків вони суттєво не відрізнялися. Відрізнялися лише жінки – та й то хіба що рівнем своїх запитів залежно від статусу і статків.

«Я давно мрію про джип, – сказала одна, – і ніяк не можу довести чоловікові, що сплю і бачу великий чорний джип. А він зібрався подарувати “фіат”...»

Друга зізналася, що вже багато років мріє з'їздити до Парижа. І теж додала: «Сплю і бачу...»

Третя (у цій альтруїстичній категорії теж виявилось чимало) побажала здоров'я і щастя своїм близьким, додавши: «А більшого мені й не треба!»

Мрії були озвучені. І настала черга другого запитання: а що, власне, треба для того, щоби мрія здійснилася?

Співрозмовниці замислились.

І виявилось таке: а) для купівлі джипа треба всього лише переконати люблячого чоловіка, а водійські права й навички їзди вже є; б) турбюро «горящих» путівок (за досить поміркованими цінами) – за рогом, гроші назбирані, а відпустка – не за горами; в) рідні та близькі живі-здорові й навіть активно користуються альтруїзмом своєї матері та дружини.

Але, перепрошую, якщо це все так доступно, то чи може воно бути мрією? Адже для втілення її в життя варто просто докласти цілком певних зусиль. Тобто це пристрасне «сплю і бачу» за всією логікою трьох поставлених запитань є лише... метою. І аж ніяк тим романтичним поняттям, котре визначає дещо більш недосяжне – мрію.

Постав перед собою цю мету, як підручник з домашнім завданням, і методично виконуй вправу за вправою, наближаючись до її здійснення.

А жіноче населення нашої країни – та що там країни – планети! – нині таке, що, поставивши перед собою мету, здатне йти до неї, незважаючи на будь-які перепони. І досягає багато чого. Часом – більшого, ніж їхні обтяжені залізною логікою супутники. Варто лише правильно сформулювати цю саму мету й не вважати її недосяжною. Адже недосяжною вона може бути лише в категорії мрії. Такий-от парадокс...

Заплутавшись у моїх теоретичних міркуваннях, всі хором почали довідуватися, а про що ж мрію я. Не відповісти на це запитання, послухавши відповіді інших, було б некоректно. І я зізналася, що довгий час мріяла майже про те саме – про щось матеріальне (на кшталт авто чи якоїсь побутової техніки), про Париж (а також Рим, Венецію чи навіть Хургаду), благополуччя близьких. Про якісь покупки, ремонти. Про те, щоб усього було багато й одразу. А в певні часи навіть про... склянку арахісового масла, котрим об'їдалися герої голлівудських стрічок. Додала сюди ще й давню ідею поплавати серед риб з аквалангом.

А потім віддаватися подібним мріям набридло. Адже в усьому переліченому чітко прозирали прості та реальні цілі.

І відкрила секрет: коли мрії переходять до розряду мети, життя стає цікавішим. До першого відкриття додалося друге: досягнувши однієї

мети, набагато легше дістатися наступної!

А от, відповідаючи на каверзне питання про мрію, довелося добряче поламати голову, поритися у спогадах і потрудитися, аби зчистити зі свого дорослого життя нашарування буднів. І спробувати сформулювати щось дійсно недосяжне, прекрасне і казкове, а не джипи з парижами.

Адже мрія – як прикраса на верхівці новорічної ялинки: маячить десь високо, вабить і виблискує. Зняти – не можна, дивитися – приємно. Це – прикраса твого життя...

Так от. Багато років тому я була цілком серйозно впевнена, що люди можуть літати! Але цього треба вчитися з самого дитинства. Я брала до рук два бабусині китайські віяла, виходила на подвір'я і до пізнього вечора стрибала і падала, намагаючись злетіти. Часом здавалося, що з кожним днем я дійсно трохи відриваюся від землі. І лишилося ще зовсім трошки, аби...

Але цього «трошки» не вистачило. Почалася школа, уроки, потім і зовсім інше життя, у якому місця старим віялам не знайшлося...

І от тепер я думаю: а що, як це шалене бажання злетіти і є тією мрією? Кумедною. Абсурдною. Нереальною. Як і годиться бути мрії!

Власне, подумала я, написавши ці рядки, а чому ж нереальною?

Я ж літаю!

І ті жінки, з якими почалася ця розмова, також. Тільки кожна – по-своєму.

Але це вже зовсім інша розмова...

Успіх із запахом цибулі

Успіх – слово, яке в усіх на устах.

Воно коротке й гучне, мов постріл: нема його – немає тебе! Світ любить успішних. Інші його не цікавлять. Навіть манна каша не лізе до рота малюка без того, аби матуся не сказала: «А цю ложечку – за успіх!» За маму-тата з бабусею на додаток – то вже минулий день. Сьогодні не до сентиментів. Мама з татом нікуди не подінуться, а успіх – це актуально.

Одна моя знайома саме так і годує свого шестирічного сина.

– А можна – за машинку? – питає він.

– Можна, – відповідає матуся, – тільки не за машинку, а за справжнє авто. Велике-превелике!

Малюк тяжко зітхає, розуміючи, що покупка іграшки йому сьогодні не світить, але про всяк випадок ковтає огидну кашу. Як підвалину на майбутнє.

– Молодець! А цю ложечку – за диплом адвоката!

– А цю – за багато-багато грошей!

Цікаво, думаю я, а за що б сьогодні вона сама ковтала цю кашу?

– Та за це ж саме – тільки для нього, – відповідає вона. – У мене ж все є!

Дійсно, нині в неї є багато: дах над головою за площиною стандартної пострадянської «фазенди» в шість соток, звісно, є і «сотки» за нестандартним розміром новітніх часів, авто, шалений любовний досвід, донька від першого шлюбу та син – від третього, статус, гроші, престиж...

І все ж таки, якщо покопирсатися в пам'яті, першу ложку манної каші вона з'їла за... «Барбі».

У всіх тоді була ця цицькаста лялька на високих ніжках, а в неї – ні!

А все тому, що її «успіх» починався довго й марудно в однокімнатній «готельці» на околиці провінційного містечка, продовжився заводською прохідною, а потім ще довго прів у каструлі «факультету наречених» – філфаці зі стипендією в десять умовних одиниць, розповсюджуючи з-під покришки запах смаженої цибулі.

Навіть згадувати огидно! А вже розповісти про це кому-небудь – взагалі неможливо. Не престижно.

Тому її нинішній чоловік упевнений, що одружений з топ-моделлю, «трішки художницею» і спадкоємицею давнього роду шотландських королів. Свій непоказний диплом учительки вона, певно, мужньо з'їла прямо на порозі шлюбної спальні, немов розвідник перед відprawою в тил ворога.

Адже до успіху треба в'їжджати, як на показових виступах серфінгістів: упіймав хвилю – тримайся на гребені! Балансуй на тремтячих ніжках, щоб не злетіти в безодню догори дригом.

Ох, і тяжка це робота. Проте – який успіх!

Насправді, нічого складного немає. Адже успіх – та аура, що її довкола тебе утворюють інші. Їм, стороннім, видніше, наскільки ти успішний. А головне, ставлення до чужої успішності – ніби

лакмусовий папірець для власних амбіцій. У такому випадку ознаками успіху може бути й «багато-багато грошей» або будь-який інший еквівалент того, що саме ти вважаєш за успіх.

Хоча є і щось кумедно-щемливе в нинішніх «успішних».

Така собі віддушка підсмаженої цибулі.

– Ось поглянь, – каже мені знайома, обводячи рукою чотири колони замиського будинку, – одну з них нам привезли із самої Греції. Прямо з дна моря! Їй більше сотні сторіч. Ми навіть сертифікат маємо! – І серйозно додає: – Але скільки ж зусиль було докладено, аби її відшліфувати! Щоби не вибивалася із загального ансамблю!

Одне слово, проблем вистачає. Адже до аури успіху треба постійно підкидати хмизу, щоб не згасла.

От, наприклад, ця шкіра австралійського поні, що лежить перед диваном у стилі «ампір». Скільки народу зібралось подивитися! Спеціально влаштовували «party» з живим оркестром. Адже поні той – не простий, а «свіжозастрелений». Бігав десь по степах і преріях, доки на нього «замовлення» не надійшло: щоби не магазинний був, а справжній, дикий. І щоби обов'язково – «хлопчик»: по фен-шую, кажуть, це несе удачу в дім. Хіба не диво?! Всі були в захваті, цмокали язиками, дізнавшись про ціну. Заздрили.

Тепер у неї все – з царини дива. У вітальні, скажімо, «диво інтелектуального дизайну» – двадцять вісім квадратних метрів корінців книг! Є і повне зібрання «шпалерного» Шекспіра, видання 1806 року. Шкода лише, що вийняти з полиці не вдасться! Та, власне, навіщо? Кому нині спаде до голови Шекспіра читати, коли є «фейсбук»?

Хіба що який-небудь «лузер-книжковий черв'як» клінув би. Та такі сюди не заходять. Нудно з ними. Ніби про ту давню «Барбі» згадувати. Нудно й неприємно...

А яка мораль? А ніякої!

Ну, можливо, така: не шліфуйте давньогрецькі колони. Можливо, до них доторкався Діоген Синопський.

Хто це?

Та був колись такий невдаха. Кажуть, жив у діжці.

Двадцять п'ять сторіч тому...

Без знижок

Як би пафосно це не пролунало і якими б скептиками-прагматиками ми не були, але від цієї істини нікуди не подінешся: кожному воздається по вірі...

Що далі живеш, то ясніше й чіткіше постає ця істина. Адже все збувається!

Віриш у силу грошей – працюватимеш на них все життя. Будеш примножувати, накопичувати, підкорятися їхній владі й володарювати тим, що можна купити.

Віриш у дружбу – ніколи не лишишся на самоті.

Віриш у любов – вона знайде тебе і в пустелі.

Важливо лише зробити правильний вибір і повірити в нього посправжньому. А ще краще зробити його якомога раніше, поки в душі живуть казка, мрія, свіжість бажань.

Адже – чого ж приховувати? – нагромадження побутових дрібниць, метушня і ланцюжок життєвих розчарувань нашаровується на них, як мул і водорості на боки баржі, подрібнює і робить «літературними» та смішними.

Про яку віру йдеться, якщо треба вгризатися в життя, поки маєш гострі зуби та лікті! А яке може статися диво, якщо всі чудеса світу в буквальному сенсі лежать на долоні – на екранчику смартфона?!

Попри це, дівчинка, що чекала пурпурові вітрила, і хлопчик, який витратив усі гроші на рулони червоного шовку, живуть і досі. Продираються крізь натовп скептиків, потерпають від насмішок, борються з нерозумінням і заздрістю тих, хто давно зневірився в існуванні дива.

Звісно, дівчинка могла б і не дочекатися тих вітрил! Принаймні так своєчасно, як того хотів Грін.

Зробимо знижку на реальність.

Звісно, вона могла б побачити пурпуровий відблиск на горизонті лише на схилі своїх років, маючи купу побутових проблем.

Або взагалі не помітити його, стоячи біля плити або в черзі. Проїхати повз нього, засліплена зустрічними фарами.

Заклякнути перед екраном телевізора замість того, аби бігти на причал. Все могло б статися.

Власне, так воно й буває: замайорить на горизонті твій довгоочікуваний вітрильник, а ти стоїш перед холодильником у якому-небудь супермаркеті й тяжко вирішуєш: купити цей чи о-о-он той з червоними дверцятами. А головне – давно пішла віра. Та сама, за якою тобі має воздатися. Що ж – отримуй натомість новий холодильник!

Але я – про інших.

Про тих, хто постійно – щодня і щомиті – вміє дивитися «на горизонт». Про тих, хто вірить в обраність своєї долі...

Хоча... Зробимо ще одну знижку.

Іноді буває так: якщо дуже чогось чекати, можна й помилитися.

Полетіти на перший же вогник, сплутавши його тьмянний відблиск із сянням вітрил. І отримати в подарунок майстерно зроблений муляж замість справжнього корабля. Тобто прийняти бажане за дійсне. І що далі?

Продовжувати таке життя чи повернутися на вихідну точку? Туди, де віра була міцніша за прагматизм.

Звісно, сидіти у звичному теплі перед телевізором комфортніше, ніж знову опинитися на порожньому березі, випробовуючи на собі всі пориви вітру. Не таке це вже й приємне заняття!

Зробимо іще одну знижку.

Змінити показне благополуччя на кригу й вогонь очікувань – випробування не для слабких. Тим більше, що ніхто не може гарантувати позитивного результату. А якщо його взагалі не буде?

І твій довгоочікуваний вітрильник потрапив у бурю, збився з курсу чи взагалі пришвартувався в сусідній гавані...

А ти сидиш на камені, мов дурна: і назад шляху немає, і попереду – ані щогли, ані вогника. І думаєш: ох, даремно я це все заварила, даремно повірила в дурну казку...

У тебе підтримує цілий хор співчутливих матрон, кажуть – ну, слава Богу, видужала, стала нормальною, іди-но до нас, ми все знаємо, всього навчимо й додають: «Краще синиця в руці...» або ще щось подібне.

Але відкрию секрет: вони так говорять, аби... в їхньому полку прибуло! Щоби ще одна романтична душа загасила в собі це дивне, незрозуміле, тривожне почуття очікування дива й віри в нього. Щоби стала, як вони: робота-дім-розмови ні про що.

І ані кроку в бік загадкового морського берега! Адже вони свого часу його не зробили. Ось і ти сиди.

Але знаєте що? Давайте не будемо робити ніяких знижок!

Адже той, хто живе по вірі своїй, не залишиться в дурнях.

Навіть якщо природа дійсно дасть збій і поведе призначений тобі вітрильник до інших берегів. Все одно він там постоїть-постоїть, помайорить на вітрі безбарвними крильцями, а потім розгорне їх і наповнить вітром свої пурпурові вітрила.

Можливо, це станеться завтра.

Без усіляких знижок.

Казка про Розум та Красу

...одного разу засперечалися Розум та Краса, хто з них важливіший.

– Звісно, я! – сказала Краса. – Адже всі звертають на мене увагу!

– Але ж ти з часом зникаєш... – сказав Розум. – А я лишаюся з людиною на все життя!

– Та кому ж ти потрібен, якщо не маєш зовнішньої привабливості?! – заперечила Краса.

– А хто ж тебе оцінить, якщо ти така нерозумна? – відказав Розум.

Образились вони одне на одного й розійшлися по різних кутках. Точніше, по різних тілах. На біду своїм хазяйкам.

Вимовить красуня на якій-небудь вечірці кілька слів – і лишається на самоті. Сидить собі, очима на всі боки стріляє. Сукенка – «від кутюр», ноги – від кінчиків волосся, вії та нігті – на півметра, вуста – на півобличчя, очі – прозорі, не спотворені інтелектом. Тільки «стріляти» і вміють. «Настріляє» собі багатенького Івана-дурника й радіє: розум йому ні до чого! Йому важливо, аби гарна «вивіска» над його багатством сяjala, щоби не соромно було з цією «вивіскою» на люди вийти, у круїз з'їздити, партнерам про бізнесу показати, похвалитись. Що ж далі?

Нудно стане – поміняє «вивіску».

Але й розумниці не легше.

Про неї кажуть: «Горе від розуму».

Теж сидить.

На голові в неї – так-сяк... «Живенько», як у героїні зі «Службового роману». Костюмчик – пристойний, чоловічого крою, за яким одразу видно: жінка серйозна, а не яка-небудь...

І обличчя серйозне, без «вульгарщини» – без сучка й зазубринки, без жодного штриха макіяжу. Усе природне, все своє: тіні під очима від читання розумних книжок, шкіра благородного сірого кольору, кущики брів. Мовляв, полюби мене такою, яка є. Мовляв, з лиця ж воду не пити!

Багато в неї, у розумниці, відмовок, аби зайвий раз волосся гребінцем не псувати.

От і сидять обидві по своїх кутках: красуня – в золотій клітці, котру для неї Іван-дурник змайстрував, розумниця – на службі, звідки веде лише одна доріжка: робота-дім. І – ніякої романтики, бісівщини чи пригоди.

Але ж не може бути все так сумно?

Звісно, не може. Адже казка, як відомо, брехня...

Ось вона і втручається. Але не зозла, а в ім'я спасіння.

А значить, не брехня вона, а... мудра жіноча хитрість.

Тихо нашепоче красуні списочок – які книжки варто прочитати, які фільми подивитися, яких музикантів чи вчених варто знати. Обережно так натякне: ти тільки почни, поцікався, чим розумні люди цікавляться, а там – хто зна? – і сама розуму наберешся, досвіду та сенс життя для себе відкриєш. А як відкриєш, то й Івана-дурника на Королевича зміниш. А може, і сама хазяйкою своєї долі станеш. Хто зна?...

Штовхає в бік розумницю: підсовує їй корисні поради: як очі візуально розширити, а носик – звузити, як із кущиків над очима брівки сотворити, які нині тенденції в перукарській моді й що нині Шерон Стоун носить.

А як розлютиться розумниця, зачувши про «Шерон», так інформацію їй підсуне про її «ай-к'ю» – майже «ейнштейнівське». Мовляв, нічого поганого в розумній красі немає – на те вона й розумна. А ось трішки художнього безладу не завадить! Тільки на користь піде.

І виявиться, що краса розуму – не перешкода, а розум красі – не конкурент.

А щоби урок цей закріпити, запросить хитрюща мудрість на допомогу своїх сестер, без яких і розум – не розум, і краса – не краса. А імена їм – Доброта, Порядність, Чесність, Відвертість, Любов...

Цінності й дорогоцінності

У дитинстві в мене була купа дорогоцінностей!

Стільки, що батьки наполегливо благали позбутися хоча б половини з них.

У старому бабусиному ридикюлі зберігалися діаманти, у коробці з-під маминого взуття – смарагди, рубіни й топази, а ящики були вщерть забиті «найціннішим» – камінням, що впало з Місяця і Марса!

– Що в тебе тут? – питали подруги.

І я гордо відповідала:

– Дорогоцінності!

І вони зомлівали від захвату, перебираючи уламки розбитих філіжанок, зелені й коричневі скалки від пляшок і дивні камінці, підібрані на березу моря.

Але ні в кого з нас не було й найменшого сумніву, що це – справжні дорогоцінності. Бачите, я і зараз не беру це слово в лапки!

Нитками й металевими дротиками ми прикручували ці скалки та камінці до пальців і почувалися королевами.

Аж доки одна зі старших дівчат не прийшла до нашого королівства зі справжнім перстеником на пальчику. І жорстоко висміяла наші саморобні прикраси, пояснивши, що (вочевидь, так сказала їй матуся) тільки справжнє золото має цінність.

Звісно, вона мала рацію.

Як з'ясувалося пізніше, у дорослому світі, тебе можуть добре зустріти лише «по одежі» й по тій кількості «золота-діамантів», які ти маєш у своєму здобутку.

І все ж таки наші міркування з цього приводу розійшлися...

Адже одна справа – обвішати себе дорогоцінними дрібничками й зовсім інша – почуватися в них щасливою. А друге можливо лише тоді, коли ця «дрібничка» несе в собі закодовану інформацію твого чи чужого життя. Мабуть, тому існує поняття «родинної реліквії», котру передають від покоління до покоління. І тоді заповітна скринька, котра є чи не в кожній жінки, перетворюється на... родинний літопис.

Ось цей золотий годинник ознаменував твоє народження, а цим перстеником тебе – всією родиною! – привітали із закінченням школи, а ці кульчики – на честь закінчення університету, а золоте сердечко...

Власне, нехай це залишиться таємницею. Адже дорогоцінності мусять зберігати не тільки твої, але й чужі таємниці.

По-справжньому цінне лише те, про що ти згадуватимеш довгі роки, а сама річ – лише знак і нагадування того, що відбулося у житті. І про що варто пам'ятати. І не тільки тобі...

В одних мертвим вантажем, «про чорний день», лежать кульчики й ланцюжки з необрізаними цінниками, як знак «вдалого капіталовкладення». Інші, надягнувши на палець старовинний перстень, відчують біля себе дихання вічності, згадають бабусю та її урочисту, трохи сором'язливу промову, котра супроводжуватиме все життя.

Речі мають здатність жити довше, ніж їхні хазяї, переходити з рук до рук, здійснювати подорожі в часі – як золоті змійки цариці Нефертіті, як алмаз англійської династії «Кохінор» або діамант «Регент» з корони Людовиків. У яких – ого! – який родовід. Але повірте, бабусин перстеник для вас матиме не меншу цінність.

І ось ще що...

Ми звикли довіряти розтиражованим фразам великих світу цього, не замислюючись над їхньою суттю. Прекрасна білявка Мерилін Монро якось необережно зронила слова про те, що «кращі друзі дівчини – діаманти». Переживши сотні розчарувань, назавжди схована під маскою «секс-символа» і, зрештою, лишившись на самоті зі своєю красою і нереалізованим талантом серйозної актриси, вона, певно, мала право на цю гірку фразу.

Адже в тяжку хвилину «друзі» їй так і не допомогли...

Самотність у мережах

1

ФБ – це фейсбук (для кого не зрозуміло).

Геніальний винахід Марка Цукерберга та його сусідів по університетському гуртожитку в Гарварді. У двадцять три роки хлопець став мільярдером.

Ну, і Бог з ним! Не про нього йдеться.

А про те, що це така спокуса, що – йой!

У чому спокуса?

Ну як у чому?!

Ось напекла ти, скажімо, пирогів. Усе як годиться: вийшли жовті, аж золоті й так гарно підрум'янилися!

Виклала не просто так, а на витинанку, котру власноруч із серветки зробила.

Руки обтерла – фу-у-ух!

Оком Рембрандта кинула – чогось не вистачає.

Цукровою пудрою посипала.

І не просто так, рукою, а крізь сито натрусила. Щоб «сніжок» такий собі гарненький вийшов.

Вийшов гарненький, мов справжній.

Але все одно чогось не вистачає, каже в тобі Рембрандт.

Якогось яскравого штриха.

Калина! Точно.

Калина якраз є: вчора, слава Богу, від застуди гарну гілочку в бабці на ринку придбала. Всі ягідки – круглі, цілі. І такі пурпурово-прозорі, що аж у роті кисло стає, як подивишся.

Отже, з'являються на золотавих «засніжених пагорбах» яскраві намистинки. І такий гарний, такий свіжий натюрморт виходить, хоч плач від краси світу.

Буває таке: плачеш саме від краси світу. Від образи не плачеш – дзуськи ворогам!

А от від чогось гарного чи щемливого – горло так і розпирає жаром. Від того, що не можеш його весь уповні осягнути! Що лежить він перед тобою лише ось таким ефемерним рельєфним і запашним натяком на те, що великий і бездоганний, як цей натюрморт на тарелі.

А скільки в ньому ще прекрасного – одному Богові відомо.

Милуєшся. Сльози душать.

І відчуваєш: ні, таки щось ще тут не так!

Якось воно кон'юнктурно виходить, як у поганому патріотичному вірші чи пісні. У такій, де «калина на калині та калиною поганяє»: «Одна ка-а-а-алина за вікном! Одна-а-а-а стежина за селом!»

Уявила ту одну калину на одній-єдиній стежині.

Картинка якась неоптимістична вийшла. Куди вона веде, та одна стежина?

А якщо туди не хочеш? Невже дійсно – іншої нема-а-а-а? Трилер.

Треба сюди ще щось.

Щось таке незвичайне, фантазмагоричне, з іншої опери. Логічно просяться три листочки свіжої м'яти. Але де її візьмеш? І потім – яка в тому оригінальність?

Береш прозору високу чарочку грамів на 60 (у ній тобі «Б-2» подавали десь у запорізькій кав'ярні й подарували, як «тисячному відвідувачу») – і обережно, з ножа, наливаєш три шари напою «Доля Кармен». Рецепт такий.

Внизу, звісно, томатний сік, всередині – розсіл з відкоркованих учора огірків, зверху... Зверху проблематично: мала б бути горілка, або текіла, або ром, або ракія! Але заради двадцяти грамів виходити до магазину й купувати цілу пляшку якось... дуже не хочеться.

Потерпіть – я завершую!

Отже, пошарудівши по шафах, ллеш туди двадцять грамів, тобто – священних мі-лі-літ-рів! – «Сіслей»! Ставиш чарку в центрі пиріжків.

І Далі (Рембрандт – відпочиває!) ствердно хитає вусами.

Потім ти це все підпалюєш, і над золотими засніженими пагорбами здійсмається сине полум'я.

Береш фотоапарат.

Знімаєш, поки горить...

Серветка горить, пиріжки – чорні, смердять. Але перший знімок вийшов гарний.

Вішаєш на стіну ФБ (ФБ – це фейсбук, кому не зрозуміло).

Пишеш: «Смачного!»

І всі тиснуть «нравіцца»...

А тобі, як писав Тарас Григорович – нема «з ким сісти хліба з'їсти»...

2

Дивні дива, Марку-Аврелію!

Парадокси людської психології, загадки натури.

«Хочу пофарбуватися в білий колір!» – 345 коментарів.

Сто аргументованих умовлянь лишити все, як є.

Тридцять аналітичних розвідок, чому блондинкам таланить більше.

Сімдесят порад, як це краще зробити.

Дев'яносто п'ять випадків з власного досвіду в цьому ж питанні.

Сорок п'ять компліментів.

П'ять – з розряду «не туди потрапив...»

«Обов'язково скачайте і подивіться фільм «Історія Донбасу – другий Челсі». По телебаченню такого не покажуть!» – з сором'язливих «нравіщца». Комент ноу.

«Сиджу на березі Тихого океану. П'ю текілу. Без солі. Підходить чудова парочка японців похилого віку. Побалакали про вічне. У них нині сонцестояння. Запропонували сіль. Легкий бриз. Величні пейзажі... Іду пакувати валізи: зустрінемось у Віденській опері!»

«Вранці – круасани. Кава з молоком. Пінка у вигляді сердечка. Все, що треба для щастя...»

Ну, нехай, нехай, нехай.

А що тут, власне, такого дивного?!

Ну от, уяви: ти дзвониш у двері сусіда, котрий щовечора зичить у тебе п'ять гривень, а щоранку знайомиться з тобою на сходовому майданчику заново, мов у «Дні бабака».

Ти – в білому пухнастому халаті й милих капцях-собачках «на босу ногу», у руках – філіжанка кави й газета «Дзеркало тижня», заламана на статті «Майбутнє театральної рампи» (щось таке...). Сусід – зі свинцевими наслідками опівнічного причащення під очима, подзьобаний вранішнім важким сумлінням.

Ти йому – зненацька: «Сиджу на березі Тихого океану... Легкий бриз... Зустрінемось... Круасани...»

Оце дійсно – дивно буде.

А так – нічого собі. Це ж ФБ! Сиди собі на березі, їж свої круасани. Навіть якщо сидиш на кульгавій табуретці біля плити.

Ну, нехай, нехай, нехай...

А буває і таке: «Брат помирає. Юшки просить!» (Примітка: див. старий фільм «Чапаєв» з Борисом Бабочкіним у головній ролі.)

Ти відкидаєш «Майбутнє театральної рампи» і, наче торпеда, кидаєшся в нетрі свого й чужого банківського рахунку, звіряєш коди та цифри, підтверджуєш бездушному автомату всім своїм еством, мовляв, «так», «так-так-так»! До дідька все особисте, всі меркантильні плани!

Адже: брат (ти ніколи його не бачив і ніколи не дізнаєшся, чий він брат) помирає – юшки просить!!! І з жахом і соромом усвідомлюєш, що... теж... хочеш... юшки...

Духмяної, гарячої, щоб у ній на прозорій поверхні плавали золоті кружечки наваристого риб'ячого бульйону. Але ж ти – не помираєш, як той невідомий брат! Ти просто сидиш у лікарні, дивишся в вікно...

А «брат» той вижив, плескає тебе по віртуальному плечі: «Нічо?! Якось буде. Адже, як казав Швейк, ніколи ще не було, щоби ніяк не було!» Або каже: «На Бога надійся, а сам не плошай!» Наюшився досхочу – можна й мізки в мережі розім'яти! Вже питає, до чого огірки сняться...

Це ж – ФБ!

Ну, нехай.

Зрештою – це твій особистий вибір.

«Будь ласка! Ми самі – люди не мєстніє. Але ми заснували фонд імені Емануїла Ласкера на захист юних шахістів. Ми знаємо, що у вас єсть средства. А ваше благородное серце обов'язково відгукнеться на потреби дітей-шахістів!»

«Двадцять вісім смертельних діагнозів. Сорок травм. Десять опіків. Відкритий перелом всіх кінцівок. Люди, я люблю вас!!!»

І вам дай Боже здоровля!

Нехай, нехай буде. Кому воно заважа'?

Хтось зранку зламав підбор...

Хтось почув, як сваряться на балконі два синяки. Ретельно записав, зберігаючи ненормативну лексику. Цікаво ж поділитися...

У когось почалася любов.

У когось – закінчилась.

А зустріти біля під'їзду пент-хауза бабу з порожнім відром – це до чого?

Підстриглася!

П'ю каву.

П'ю віскі.

П'ю...

Ефект андерсенівського чарівного горщика.

За що цілувала принцеса свинопаса?

За горщик, котрий сповіщав дуже просту річ: що в кого готується на обід!

І більше нічого. Тільки про котлети, баранину з рисом, вареники і компот з вишнями.

Тому так багато коментів про те, чи стригтиса бідній Насті, чи лишити все, як є.

Всі точно знають, що робити.
А головне, що всім все «нравіцца».

«Я їхав їх мочити...»

(Літературна обробка почутого зі збереженням стилістики)

До цього нариску, певно, варто додати пояснення. Але воно може бути надто довгим – на цілу книгу набереться. Але що пояснювати? Варто лише поставити дату і місце, де все те було почуто й записано: 14 грудня 2013 рік, Київ, Майдан. День «народного віча», вечір концерту «Океану Ельзи» і тривоги, що привезені зі сходу та півдня «тітушки» посунуть бити «бандерівців». Або – навпаки...

І гордість за те, що цього не відбулося. Як би того не хотіли політики.

Хоча починалося все приблизно так:

«...ми їхали мочити гадів!

Пашка сказав:

– Будемо мочити!

Мамка теж їхала. Тільки від своєї шахти. А я так, сам по собі, бо все одно робити нема чого, місяць як звільнили. А мамка записалася в першій десятці. Мовляв, коли ще столицю побачить, колись у юності була – на човні з батянею каталась по Дніпру.

– Мені б тільки в очі їхні подивитися, – сказала. – Тільки в очі! Ми тут працюємо, жили рвемо, а вони... У-у-у! Ми б, може, тут теж могли б щодня мітингувати, але ми працюємо, ні про що таке не думаємо.

А ми їхали конкретно: мочити гадів! Мамці я про це нічого не сказав. Але кийок від керівника отримав, шапку. Адже я взимку без шапки ходжу, а він побачив і сказав: не порядок. І видав шапку. От які ми! Аж серце зайшлося від гордості за людей – нічого не пошкодують, останнє віддадуть. Ми такі. Ми – сила.

Тому ми їдемо.

Все так урочисто відбувалося. Як у кіно.

Телебачення було. Мамку зняли. Вона те саме:

– Їду подивитися в їхні очі!

Ну то ясно. А от Пашка вжарив:

– Владу підтримати!

А тітка з мікрофоном – йому:

– У чому?

Він спочатку не зрозумів, посміхнувся в мій бік, мовляв, от дурна баба, не розуміє: підтримувати та й усе. Просто – підтримувати. Але підібрався, адже все ж таки покажуть його по телеку:

– Ну... За союз... той, Євросоюз, чи що?

Та баба в мікрофон посміхнулася, а Пал Палич, той, що шапку дав і списки складав, відтіснив її від Пашки. Щоб зайвого не бовкнув. А Пашці що? Він усе правильно сказав, адже ж не скаже прямо, як є: мочити їдемо!

А той Євросоюз – що воно таке і з чим їдять, нам пофіг. Ми люд робочий. Нам аби зарплатня була вчасно. І щоби ракети НАТО в наших забоях не стояли! Адже і про таке подекують. Про ракети, для котрих забори звільняють, про те, що будемо шестерити в американців, що все зупиниться. Все! Хоча, бля, моя шахта давно зупинилася – тому й звільнили. То вже, певно, пішла та жара, проти якої нас до столиці зібрали. Все ж давно вже позупинялося. Тепер їдемо владу захищати. Якщо ще й влада зупиниться, що тоді з нами буде?!

Кароче: хто для чого, як моя мамка, а ми їхали конкретно мочити.

Пал Палич нас на день раніше зібрав, за день до потяга ще. Каже: кийки короткі мають бути, щоби під куртку можна було сховати або в рукав. Кийки або свинцівка. Я взагалі-то свинцівку більше поважаю: затис у долоні, а в разі чого викинув і кінці у воді! Каже: в шапці по три дірки зробити – від морозу, щоб лице не мерзло. Ну і таке інше говорив, про що взяв слово мовчати. А що мовчати? Мочити їдемо!

Приїхали. Мамка прямо на вокзалі: ах-квах, як все змінилося, мовляв, «где мої сімнадцять лет!», Хрещатик-трещатик, «я-а-а-ак тебе не лю-ю-ю-бити, Києве мій!» Мамка співати любить. Хотіла до Цуму бігти. А нас – до автобусів одразу. Кажуть, приїдемо на місце, там польові кухні чекають: каша, чай.

Поїхали.

Тут теж теле-баби в жовтих накидках. «Преса-принцеса»!

Одна така знову до нас:

– Для чого приїхали?

– За владу стояти!

– А ви до Євросоюзу хочете?

Я мовчу, мені пофіг. А Колян каже:

– А хто ж евро не хоче? Нам тільки в гривнях видають!

– Скільки видають? – питає теле-баба.

– По двісті, – то вже я важно так відповідаю в мікрофон: нехай і мене побачать, – але то увечері, як на мітингу відстоїмо.

Приїхали на місце – у самий центр. Там вже нас багато зібралось. Пал Палич колону зібрав, вручив прапори – пішли за загорожу. Холодно. Кернуть не можна, за чаєм – черга. Мочити немає кого, бо всі свої. А ті – за двома кордонами ментів, їх ледве видно, хоч підстрибуй!

Пашка каже, ну й фігня: загнали, мов биків до стайні. А мочити ж коли?

Колян каже, та нічо', мітинг закінчиться і підемо.

Мітинг – то теж цікаво.

Хоча й нудно.

Вийшов спочатку мужик в окулярах. Складно говорив, довго. Зрозумів я таке, що скоро будуть у нас мужик з мужиком жити. Другий вийшов, каже: фашисти кругом. Третьою баба була. На бабу приємніше дивитися: люта блондинка, пара з вуст так і пре. Поки говорила, я Колян у анекдот про блондинку розповів. Поржали, пішли по чай. Ноги втомилися стояти. Мамка в розпачі: кому ж в очі дивитися, якщо – два кордони між нами? Хотіла було вийти із загорожі, а їй кажуть: назад не вернетесь! Мамка каже, я з діабетом. Випустили. Я їй вслід поглянув: все, певно, сиротою залишусь.

Ледь дотрималися до шостої.

Пал Палич каже: ночувати йдемо до автобусів, без базару. Ми аж свиснули: а мочілово – коли? Пал Палич каже: яке ще мочілово – їх там п'ятсот тисяч. Відміняється мочілово.

Ну, пішли ми до автобусів.

Я до Пал Палича: мені мамку шукати треба. Він мене відмітив у списку й каже: добре, шукай, але не довго.

Відколовся я. Пішов. До тих. Вечір уже. А там все у вогнях. І жрачкою пахне.

У мене ноги померзли й жерти хочу. Але йду, мов партизан, думаю: зараз схоплять, закатують до смерті – вони ж такі! Але пройшов у саму середину. Ходжу, мамку шукаю.

Дівка якась з ящиком підходить, посміхається, каже:

– Пригощайтесь!

У ящику – яблука, апельсини (ті самі, якими мамка мене в дитинстві лякала, що, мовляв, отруйні).

Я, щоби уваги не привертати, взяв і в кишеню сховав: потім викину.

У такій юрмі тепло стало, а ще вогнища горять, а ще – кухні.

Ну, чесно скажу, нажерся я там і... взуття змінив. Я в осінніх їхав, а там зимові теплі видавали – прямо безплатно, на хутрі. Та ще шкарпетки з етикетками – нові.

Сів перевзуватися біля якогось намету, чую, що кажуть, буде тут увечері «Океан Ельзи» співати.

Я аж присвиснув у бік того бовдура, що таке казав:

– Брешеш! Чого б вони тут за «просто так» виступали?!

Він так на мене дивно глянув і каже:

– Та тут всі так виступають... А ви звідки?

Все, думаю, хана мені настала.

Але сказав. А він мені:

– Супер, тут багато з ваших країв! Ви, певно, намет загубили? Пішли проведу!

А що робити – пішов. Дорогою свинцівку з кишені витрусив. І думаю: їхав мочити, а вийде зараз навпаки. Доведе він мене до того намету – а мене там хто впізнає? І почнуть катувати...

Підійшли. На наметі напис «Горлівка» – довкола жіночки стоять, співають, горло деруть.

– Я вам вашого хлопця привів. Заблукав він! – каже мій конвоїр.

Баби співати припинили. Одна радісно так:

– Синку!

Кароче: мамка моя. Стоїть серед них, співає. Її хлібом не годуй, а дай поспівати.

Завели до намету. Зігрівся. Наївся, що щоки тріщали. Бля, думаю, Пашка з Колянном в автобусі сидять. Розкажу – не повірять!

...Ну й не повірили, бля!

Я їм: та клянуся, усім старим складом вийшли!!

Вони мені: не гоні, у Вакарчука давно вже соло-гітарист Петро Чернявський.

Я: та Петро вже вийшов зі складу, темнота!

Вони: Брешеш!

Я – їм: та Гудімов був, зуб даю! Гудімов, Хусточка (з Парижа, Славко казав, приїхав, зуб даю!), Шуров...

Ті, на яких ще тоді в Донецьк їздили.

Вони гигочуть: бути не може. То все фігня і брехня.

Всю ніч, поки назад їхали – сперечались: може таке бути чи не може. Мамку я в свідки звати боявся – а як її з роботи виженуть, що співала у ворожому таборі. Мені-то що? Я без роботи.

Я їхав їх мочити...»

Бабуся казали...

Що робити, коли тебе ігнорують?

За принципом: «А Васька слухає – та їсть!»

А ти ходиш довкола його столу та щось говориш про честь і совість, про те, що варто схаменутися.

Навіть трохи посмикуєш його за комір: вставай, іди геть. Але він, той «Васька», надто важкий, щоби ось так просто стягнути його за насидженого теплого місця. Він ще не наївся.

Він їсть.

І ніяк не реагує на твої заклики й вимоги.

Ось коли потрібні знання психологів і філософів, які сторіччями, певно, накопичували досвід подібних ситуацій. Мабуть, цілі наукові праці написали з цього приводу: як бути, коли тебе ігнорують? А якщо таких, як ти – мільйони! Як бути?

А якщо звернутися до найпростішого прикладу – з дитинства?

Ось уявіть: ви маленький хлопчик (або дівчинка), і вам оголошено бойкот. Що б ти не робив, що б не говорив – клас уперто мовчить, ніби тебе немає.

Що ти робив?

Ішов до мудрої бабусі – і вона, подумавши, завжди знаходила вихід.

Принаймні моя говорила так.

Коли з тебе знуцаються: а) не показуй, що тобі прикро; б) не виказуй образи; в) посміхайся. А якщо б'ють, пропонувала такі варіанти: а) не біжи скаржитись; б) відповідай тим же, якщо суперник – гідний тебе; в) уважно поглянь, що це за людина і... пожалій убогого, адже він сам давно вже покараний Богом...

– Смійся, – казала бабуся. – Сміх обеззброює. Він дратує і збиває з пантелику. А поки смієшся, думай, як діяти далі. І не вважай, що твій супротивник – не боїться. Він боїться. Тому й обрав найпідліший із варіантів – зробити вигляд, що тебе немає. Сунув голову в пісок і заляк. А якщо це так, то хіба можна ображатися на... те, що стирчить над землею?...

Прості люди

Як на мене, немає нічого більш зневажливого, як вираз «прості люди».

Особливо, коли він застосовується самими ж людьми стосовно себе.

Є й гірший: «Ми люди прості – в університетах не навчалися!»
Дивно, що говорять про це – з гордістю.

Адже довгі роки суспільству втовкмачувалося, що саме «прості люди» і є рушійною силою розвитку й прогресу, дійсними господарями та користувачами всього, що «навигадували» люди «не прості». Парадокс.

Зазвичай «прості люди» вимагають «порядку». Щоби на вулицях було чисто й тихо, щоби платили зарплату – маленьку, не вчасно, але ж платили! Щоби керівництво – керувало, звірі – звірили, ріки – текли, а травка – зеленіла.

Щоби «не прості» – знали своє місце й не збурювали інших своїми незрозумілими поривами. Адже дві-три думки про порядок і хліб щоденний на столі – хіба цього мало для існування?

Коли ти зневажливо відгукуєшся про цих «простих людей», можна почути обурений хор, мовляв, це не демократично та не по-людськи, хіба вони винні, що «в університетах не навчалися»? Вони теж мають право на свою думку!

Про порядок.

Про «не читав – але підтримую (засуджую)»...

Як правило, у простих людей все є. Адже вони не вибагливі. Але те, що їм необхідно, мов повітря – це КЕРІВНИЦТВО. Тобто та сила, котра скаже їм, що добре, а що погано. Вони не стануть вимагати перевірки – так воно чи ні. Адже КЕРІВНИЦТВО завжди має рацію!

Вони бояться втратити роботу.

Хоча – і це теж дивно! – вони її не мають, такої, яку б хотіли чи про яку мріяли. Для них важлива стабільність, навіть якщо вона – немов пряма лінія на моніторі медичного обладнання, який показує, що пацієнт «швидше мертвий, ніж живий».

Вони не можуть пояснити своїх вчинків, кажуть: «Спитайте далі» – і показують кудись поза спину, за якою ховається «керівництво». Або, мов молитву, промовляють: «Ми за порядок».

А що поганого в порядку? Власне, нічого.

Одна середньовічна жіночка кілька сторіч тому побачила, що вогнище під «єретиком» горить неправильно: з одного боку розгоряється краще, а з другого – зовсім не горить. Помітивши цей непорядок, вона підсунула туди оберемки хмизу, як підсунула б і під свій казан, на якому готувала вечерю для родини.

І зробила це не від злоби чи переконань. Ані того, ані іншого вона не мала й була доброю християнкою. А з міркувань «чистого порядку»: треба, щоб гарно і правильно розгорілося, а не абияк!

Якби вона могла здійснити обличчя вгору, певно, перелякалася б, побачивши того, під кого вона підкинула «дровенят». Можливо, всю ніч би думала: за що він постраждав, які мав переконання, і що ті переконання принесли б людству.

Але прості люди не часто поглядають на три метри далі від носаків своїх чобіт.

Інакше вони б перестали бути простими.

Мить, що стане вічністю

Пам'ять буває жорстокою.

Пам'ять взагалі жорстока.

Часом мені здається, що пам'ять і сумління – одне й те саме.

Пам'ять автоматично зберігає в собі ті миті, котрі, мов голки, поколюють тебе все життя.

Це – непоказні миті. У них немає героїзму, пафосу, доленосного вчинку.

Щоби їх запам'ятати, не треба напружуватись – вони закарбовуються самі. А потім – у будь-який час дня чи ночі, посеред будь-якого дійства, ніяк не пов'язаного з тією ситуацією, – спалахують, накочуються на тебе зненацька і б'ють точно в ціль – не продихнути.

...Мама співає в хорі: «Щедрик-щедрик-щедрівочка!...»

Її обличчя – серйозне, напружене, щоки палають, вона старанно виспіває кожну ноту. Довкола неї такі ж старенькі співаки та співачки, з тими ж дитячими напруженими обличчями. Вони теж стараються. Я – єдиний глядач у порожньому залі. Я прийшла подивитися, як співає моя мама. Так вона ходила дивитися на мене в дитячий садок...

Співаючи, мама поглядає в мій бік – їй хочеться співати краще й голосніше від усіх, щоби мені сподобалось.

Мені подобається.

Навіть не очікувала, що «народний хор ветеранів праці» так добре співає! Я пишаюся мамою. Моє серце стискається: я знаю – це та сама мить, від якої згодом захлинатимусь все життя – не продихнути.

«Щедрик-щедрик-щедрівочка – прилетіла ластівочка...»

...Батько довго порається із замком.

Замок скрегоче.

Ключ не слухається – не хоче повертатися.

А я думаю: нехай ці двері не відчиняться. Я боюся побачити батька.

Не можу уявити, який він.

Двері відчиняються.

Він важко тримається на ногах і, розчухнувши двері, розвертається – іде до ліжка.

Нас ціла делегація – рідних і близьких. Ми приїхали попрощатися.

Він лежить у ліжку, і його волосся, на диво, як у молодості – чорне-чорне.

«Він не дає помити голову! – каже доглядачка. – І взагалі, не дає помитись!»

Я пам'ятаю його зовсім іншим – іронічним і гарним, навіть зухвалим, якому навряд чи хтось з жінок міг сказати слово вперек. Тепер він лишився сам.

Він давно не виходить з квартири, лише стукає в стіну сусідам, щоби ті занесли чарочку й сигарети – його щоденний «хліб насущний».

Він лежить на сірих простирадлах, і я не знаю, чи впізнає мене. Ми не бачились багато років.

Але він раптом показує на свою щоку й киває на мою: там у нас однакові родимки...

І каже:

– Порода!

Так він казав колись давно, у моєму дитинстві.

Я не знаю, що зробити. Даю попити води. Він п'є.

– Я люблю тебе, тату, – кажу я.

– Я тебе теж, – важко промовляє він.

Раніше ми ніколи так не розмовляли.

І вже – не будемо...

Друзі й дороги

*...Коли я помиратиму,
Про що подумаю в останню мить,
Якщо, звісно, це не трапиться раптово? ...
Що зарахую до помилок?
А що – до досягнень?
Можливо, те й інше поміняються місцями?
І я зрозумію,
Що все минається і нічого не має значення,
Крім друзів...
Крім друзів,
Котрі стоятимуть і дивитимуться на
мене
В останню мить...*

...як на мене, найкращий роман Юрка Андруховича – «Рекреації», котрий закінчується імітацією масового розстрілу письменників...

Коли люди з автоматами оточили творців і вони відчули, що це їхня остання мить, – вони... взяли за руки. Вони стали простими, банальними, самотніми й переляканими дітьми.

Вони відчули: перХформенс скінчився. Профанація – також.

Профанація завжди закінчується, коли тобі в обличчя дивиться дуло револьвера.

Дружба й любов існують, як вічні категорії, коли ти відчуваєш, що в твої затьмарені очі дивиться зовсім тверезе око револьвера.

...я не люблю будь-яких масових заходів, адже всі вони є зомбуванням у той чи іншій спосіб. І подекуди ярмарком марнославства.

Але сама дорога до цього ярмарку – найцікавіше й найкраще, що згадуєш потім.

Одна з таких доріг називалася для мене «Дві хвилини правди».

...одного разу ми з видавцями і Ларисою Денисенко цілий день їхали в «бусику», завантаженому книжками. Їхали до Гуляйполя.

Зупинялися в придорожніх кав'ярнях, проїжджали села й міста. І я почала фантазувати про те, як четверо людей, які до того не знали одне одного, сіли в авто – кожен у своїй справі – і вирішили... ніколи не повертатися до міста. Що з ними сталося далі? До чого вони дійшли? Яке ОКО спостерігало за ними? І на які вчинки воно їх штовхнуло?

Дорога – це те саме море. Вона безкінечна і накочується хвилями.

Дорога – наркотик.

Безум.

Безлад.

Брудні руки.

Сік розбитих кавунів.

Кущі: дівчатка – направо, хлопчики – наліво.

Співи...

Ми з Ларискою співали кілька годин поспіль, доки Микола Кравченко, що сидів за кермом, не почав благати, щоб ми замовкли. Але ми не замовкли, адже (пригадайте самі щось подібне!) бувають такі відчайдушні години в житті, коли, здається, ти можеш все: співати краще за Марію Каллас, станцювати не гірше, ніж Плісецька, видати експромт, вартий Нобелівської премії. Це все робить дорога, рух і гарні друзі, що сидять поруч...

Вже на під'їзді до Запоріжжя, Микола, зазомбований нашими співами, раптом сказав: «А давайте плюнемо на все і махнемо на море. Тут недалеко!»

Але ж ми їхали продавати книжки! Що в умовах вітчизняного горекнигорозповсюдження стало традиційним. Ми мужньо відмовилися від спокусливої пропозиції. І таким чином опівночі опинилися в наметах на стадіоні Гуляйполя.

Приїхали першими. Тож зайняли найкращий вільний намет. Нам видали чотири пінопластові «матраци»...

Чудові умови! Щоб якось прийти до тями, ми вирішили повечеряти. На стадіоні було темно й порожньо, якісь маніяки бродили довкола наметів і час від часу волали в темряву: «Жадан!!! Жадан!!!»

Ми сиділи за розкладним столиком, який десь роздобув Микола, хрумтіли огірками. Дуже кортіло щось утнути. Адже порожні намети виглядали доволі нудно.

Чільна делегація письменників мала прибути вранці. Ми дістали двадцять – тридцять аркушів і старанно вивели на них «ЗАЙНЯТО.

ПОКАЛЬЧУК». Ховаючись у темряві та ледь стримуючи сміх, розвісили ці аркуші на кожному наметі.

...Уранці, коли ми ще спали, нас розбудили сотні голосів: «О! Дивись – тут вже зайнято. Тут живе Пако!», «І тут живе Пако!», «Скрізь живе Пако!» Особливо смішно було спостерігати, як хтось шанобливо зупиняючись біля «зайнятої резиденції», обережно заглядав у дірочку полотняних дверей і тремтячим голосом гукав: «Пане Юрію! Ви тут?»

Дивно, але через багато років цю кумедну ситуацію мені переповідають люди, котрі там були. І я мушу сором'язливо зізнаватися, що це зробили ми...

А Юрко приїхав удень. Промчав на тачанці стадіоном – в червоній сорочці, з чорним паском, у своїх незмінних чорних окулярах.

Тоді я не знала, що через кілька років писатиму такий нарис...

Торнадо на ім'я Пако

Відчуття того, що Юрко ПШШОВ, у мене не було навіть на похороні. Можливо, таким чином захищалась від реальності.

Думала: тепер він нарешті наговориться зі своїми улюбленими «латиносами» – Кортасаром, Борхесом, Астуриасом.

Уявляла: ось він заходить до них у затишне бунгало, обвішане килимами з яскравими геометричними малюнками – в сомбреро, у своїй яскраво-червоній сорочці, у чорному кептарі, каже:

– Привіт, хлопці!

І вони заварюють йому свій фірмовий чай-мате, посуваються, даючи йому місце. І починають сперечатися про «складнощі перекладу», звертаючись один до одного – «брате» або «старий»...

І потім ще довго, зупиняючись поглядом у міському натовпі на якусь чудернацьку яскраву постать, ловила себе на думці – це він! Не всидів на тих килимах, таки повернувся! Адже колись зауважила: якби в літературному світі Юрка Покальчука не було – його варто було б вигадати, щоб не було нудно.

Але він був!

У своєму фіолетовому пальті, з червоним шаликом довкола шиї, у незмінних чорних окулярах, у «мистецькому» береті, з-під якого вибиваються смоляні кучері. Галасливий, сумбурний, з купою

розповідей про все – водночас. Людина-феєрверк. І згадується він так само – у спалахах, у яких більше місця чомусь кумедному.

Адже веселе запам'ятовується краще, ніж сумне.

...Готую на кухні свою фірмову страву – «ліниві голубці». Виглядають не презентабельно, проте пахнуть смачно. Юрко вривається до кухні, щось говорить і, між іншим, вихоплює у мене ложку, відкидає кришку з недосмаженої страви і, продовжуючи говорити, закидає в себе ті «голубці». І так само швидко зникає, показуючи великим пальцем – «Во!» Я лишаюсь стояти біля порожньої пательні з німим питанням: що це було? Ніби вихор пролетів. А швидше за все, торнадо на ім'я «Пако».

Мені завжди здавалося, що він БІЛЬШИЙ за свої книжки, що він сам – ціла книга, яку ще не написав, але обов'язково напише. Про свої пригоди в Сибіру, де полював на оленів, про мандрівки світом, про небезпечні ситуації в циганському таборі чи ще деінде, про те, про що він не наважувався говорити – тільки натякав. Мовляв, «про це ще рано, потім»...

...Завжди був центром компанії.

Певно, декого дратував, адже не вписувався в коло своїх однолітків, був у колі молодих найбільшим авантюристом. Співав із хлопцями з «Мертвого півня», назвавши «групу» – «ВВМ»: Вогні Великого Міста. Такий собі окремих «проект», у якому своїм сумбурним речитативом «співав» власну поезію. І його слухали, адже сам «Пако» і тут був БІЛЬШИМ, ніж те, що робив. Ішли саме «подивитись на Пако». І, як мені здається, швидше за все отримати ту енергетику, яку він випромінював, як маленька електростанція.

З «домашніх ситуацій» якось вразила ще й така, з його донькою Оксаною. Тоді вона була зовсім маленька й несподівано заснула прямо на підлозі посеред кімнати, підклавши під голову кулачок. Розгублено повідомляю про цю подію Юркові, кажу, що малу, певно, треба перекласти на ліжко. «Не треба, – каже він спокійно, – вона так звикла!» – і підсуває їй під голову лише подушку. Спартанське виховання, подумала я, певно, готує її до труднощів життя. Одного разу я запитала (це було в інтерв'ю) його про «головних жінок його життя» і не помилилась, вже здогадуючись про відповідь – Оксана. Адже про доньку завжди любив говорити у будь-якій компанії, пишався їхньою дружбою, довірою і якимись «хлоп'ячими»

стосунками. І це було зворушливо. Зовсім не в'язалося з його циганським образом «самотнього вовка»...

Я думаю, що інші напишуть більше і краще.

Можливо, маючи на те дозвіл. Те ж, що згадується мені, – досить побутове. Те, що він колись розповідав мені для журналу, – лишилося на папері й навряд чи варто повторюватись. Те, що знаю від нього і про нього «не для преси», нехай лишиться таємницею. Адже Пако мусить бути овіяний таємницею!

А те, що вразило в серпні того року, в якому він ПШОВ, досі стоїть перед очима.

...Тоді на книжковому ярмарку, що проходив в Українському Домі, Юрко вперше був сам. Не знаю, як це правильно пояснити...

Довкола нього завжди купчилося доволі багато різних людей – друзів, приятелів, прихильників. А тоді я побачила його на автограф-сесії в якійсь незвичній аурі самотності.

І це здалося дивним. Підійшла. Ми обнялися. «Нічого, Ірко, – шепнув він мені на вухо, – прорвемось – будемо жити!»

А потім пішов сходами.

Ніхто не кинувся слідом, не гукав до нього, не пропонував забігти до найближчої кнайпи.

Він ішов абсолютно САМ, ніби збурені хвилі, які завжди оточували його, відкотились і принишкли. Він вийшов у скляні двері й досить довго стояв, дивлячись на Європейську площу. І це теж здалося дивним: щоб Юрко Покальчук – Покаль, Пако! – ось так нерухомо завмер над вогнями Великого Міста. Зовсім один.

Можливо, у тому не було нічого дивного.

Можливо, потім, коли він зійшов з пагорба, його знову закрутив вир облич, розмов, зустрічей, вітань.

І все було, як завжди. Але ті довгі хвилини, коли він стояв сам-один у вечірньому серпанку, чомусь врізались у пам'ять.

Потім він повільно почав спускатися вниз.

Був кінець серпня 2008 року.

Леся

...одного разу, років сімнадцять тому, коли я працювала в дитячій редакції на першому каналі Національного радіо, одна журналістка, перехопивши мене в їдальні, познайомила із головним редактором

дитячого журналу Лесею Ворониною. Я дуже важко йду на контакт, тим паче що моя колега сказала, що це – дружина Євгена Гуцала, дитяча письменниця. Мене заціпило, доки Леся запитала: «А чи ви часом не пишете для дітей?»

Я писала. Але соромилась це комусь показати. Тремтячими руками я віддала їй свою казку. І зникла на два місяці. Не телефонувала, не нав'язувалась із запитаннями, як там моя «нетленка»? А коли все ж таки вирішила поцікавитись, збиралася зо два дні, репетирувала розмову перед люстром.

Наприклад, можна почати так: «Доброго дня, пані Лесю... Це вас турбує...» Ні, краще так: «Пані Лесю, це Ірен. Я вам колись дала свою казку...» А що далі?

Вона, мабуть, скаже: «Так, дала. Вона нам не підійшла». А що я скажу потім? «Дякую-дякую-по-спині-ломакою»?...

Я обрала вечірній час, коли в мене вдома всі спали, і зателефонувала. «Пані Лесю, це Ірен...» – промовила я.

А далі ми проговорили дві години...

Говоримо й досі.

І досі – «на ви», але це вже за звичкою.

Якби не Леся, я б у багатьох випадках, коли треба було діяти, «жувала кашу» – тобто розмірковувала б з приводу «сенсу буття».

Адже завжди любила все ускладнювати.

Причому, настільки, що зіпсований на кухні кран видавався мені всесвітньою трагедією – адже тоді треба було СПІЛКУВАТИСЯ з НЕЗНАЙОМИМИ людьми!

Якби це було можливо, я б краще сама опанувала фах слюсаря-сантехніка, стоматолога, перукаря, електрика, теслі, працівника ЖЕКу чи податкової інспекції, одне слово – уміла б усувати всі ті проблеми, з якими доводиться зіштовхуватися в побуті. А якщо виникали якісь серйозніші проблеми, я мучилась через них і вони здавалися мені нерозв'язними. А до чого тут Леся?

...одного разу, готуючись до серйозної розмови з дуже важливою людиною, я зателефонувала до неї і сказала:

– Лесю, а якщо я скажу ось так...

І, як завжди, вдалася до розлогих екскурсів «від царя Панька» до нинішнього моменту.

Леся уважно вислухала мене.

– Ну як? – запитала я.

– Слушно... – сказала Леся. А потім, помовчавши кілька секунд, делікатно додала: – Але... мені здається... – Зрештою, вона замовкла, а потім рішуче сказала: Роздобудя! З вас знущаються, а ви розводите весь цей сироп про душу? Скажіть просто: «Пішли ви...» – тут м'яка й інтелігентна дитяча письменниця повідомила відкритим текстом – куди саме.

І в моїй голові, набитій метафорами, одразу все стало на свої місця. А коли я скористалася цією порадою, то з подивом зрозуміла, що все геніальне – просте. Подіяло!

Відтоді, завдяки Лесі, я намагаюсь більше нічого не ускладнювати...

До речі, Леся вважає, що всі письменники – ексгібіціоністи.

І тому, перед тим як подати цей рукопис до видавництва, я, напевно, віддам його Лесі (так я робила з усіма своїми творами). І якщо вона викреслить два-три епізоди, я погоджусь з усіма її купюрами.

Лізка

...колись ми забарилися разом сидіти на паперті.

Це було в ті часи, коли нам доводилося добиратися додому пішки, адже навіть квиток на тролейбус був нам не по кишені. Так, так, було й таке в середині 90-х! Але я, здається, вже про це говорила... Хоча ніде правди подіти: відчуття безвиході переслідувало всіх тих, кому нині «за...», чи не з дитинства. Можливо, тому ми такі живучі? Тобі дають по голові – а ти здіймаєшся на ноги й уперто йдеш далі. І – що дивно – виграєш. Адже «безвихідь» – той мій улюблений «нуль», з якого починається відлік. І... та казка, у яку я все ж таки наполягаю вірити всім. Отже...

...одного разу Лізка сиділа на цьому нулі. Цілком безперспективно. Глухо. Безвилазно.

Питання «паперті» постало руба. І тоді ми написали «резюме» в одну солідну фірму, так, заради жарту. Ми перечитали його сто разів, поредагували, «замочили» п'ятдесятма грамами розведеного спирту (іншого під рукою не було) і відправили до офісу небожителів.

Викликали її наступного дня. А перед тим, увечері, ми пішли до... церкви. Адже цей виклик був із царини фантастики – надто серйозною

була та фірма, щоби брати людину «просто з вулиці», тому хотілося підкріпити це дивне рішення «Божим благословенням».

Була зима, і «мело, мело по всій землі». Ми стояли в хурделиці, як дві замерзлі собаки.

– А якщо зайде мова про зарплатню, – перелякано сказала Лізка, – скільки просити?

– А скільки б ти хотіла для щастя? – запитала я.

– Зараз я була б рада, якби це було триста гривень...

– Ти жартуєш, – сказала я. – Скажи: п'ятсот. А вже потім, у разі чого, скинеш до цієї суми.

(До речі, можете собі уявити глибину тодішньої безвиході?)

Наступного дня дія розгорталася так. Одягнувши єдиний пристойний светр, Лізка з гідністю витримала співбесіду, завершення якої чекала з особливим тремтінням.

– У скільки ви б оцінили вашу роботу? – запитали її.

Як і було відрепетирувано напередодні, Лізка витримала паузу, порахувавши до п'яти. Триста? Чи п'ятсот?

Тоді їй підсунули маленький аркушик паперу, на якому легким почерком начальник накреслив цифру. Підсунув і запитально поглянув на майбутню співробітницю. На клаптику була написала цифра, яка не вкладалася до голови. Причому в доларовому еквіваленті. Озвучувати цю цифру я не буду, але, повірте, вона жодним чином не могла потрапити до наших мізків учора, коли ми стояли на паперті тієї церкви.

Те, що в Лізки відібрало мову, начальник сприйняв за глибокий сумнів у його платоспроможності й сором'язливо додав:

– Але бувають ще преміальні...

Увечері ми знову «замочили» справу моєю фірмовою солянкою. І повірили в диво. Хоча яке в тому диво? Це диво зробили кілька чинників, котрі завжди були в Лізчиному життєвому багажі: багато читати, цікавитися всім, що відбувається довкола, мати свою точку зору і не боятися її висловити. Хіба це дивно?...

...Років сім тому ми зняли з Лізкою такий сюжет. (Варто зауважити, що тоді я сама не знала, які зміни відбудуться і в моєму житті. Тому подаю цей сюжет у тій локації, у якій він відбувався тоді...)

Моя маленька кухня-кабінет, де сплю, працюю, приймаю гостей і часом щось перехоплюю за низеньким столиком, на якому стоїть

ноутбук. Зима. Я купила сокодавку – неабияке матеріальне досягнення на той час.

Ми начавили дві великі склянки апельсинового соку. Я ввімкнула камеру, вмонтовану в ноутбук.

На екрані з'явилися дві кумедні пики – двох жінок, які знають одна одну сто мільйонів років.

Текст:

Перша жінка (я): Ось це – моя подруга Ліза. Колись ми збиралися сидіти з нею на паперті... А тепер сидимо, п'ємо апельсиновий сік...

Друга жінка (Лізка):...дорогі коньяки...

Перша жінка:...обидві – красуні...

(Сміх)

Друга жінка (в глибокій задумі):...життя, в принципі, вдалося...

Перша жінка: А давай хором скажемо!

Перша і Друга жінки (хором): Життя вдалося! (Шалений сміх. Майже регіт.)

Кінець сюжету. Геппі енд.

...Лізці сняться пророчі сни. Вона схожа на Сандру Баллок. Років із десять тому вона з родиною збиралася емігрувати до Канади. Ридаючи з цього приводу, я вже пакувала для неї подарунок, у якому їй було б краще згадувати мене: свій пухнастий банний халат...

Доки чекали дозволу на виїзд, зрозуміли, що ніколи не зможуть покинути Україну, а Київ – найкраще місто на землі.

Навіть якщо все ж таки сидітимемо на паперті.

Галя й Оксана, хазяйка Чебурашки

...Зі львівської газети «Високий Замок» зателефонувала (це було десять років тому!) журналістка, назвалася Галиною Вдовиченко й повідомила, що приїде до Києва взяти інтерв'ю. Перебуваючи не в кращому гуморі, я зловтішно призначила зустріч «у чорта на куличках» – там, де було моє місце роботи. Просто назвала адресу. І, вже поклавши слухавку, подумала, що вона навряд чи зможе зорієнтуватися. Сама діставалася туди трьома транспортами.

Але Галя приїхала в призначений термін.

І її стаття починалася так: «Здається, ми гралися в одній пісочниці...»

Граємося досі, Галю.

Особливо з того часу, як кілька років тому отримала від Галини «дивного листа»: «Іренко, утнула щось незвичайне!»

Я зробила три припущення: а) пішла з роботи, б) завагітніла, в) написала роман.

Правдою виявилось третє: роман! Він називався «Пів'яблука» й одразу отримав відзнаку «Вибір видавців» на конкурсі «Коронація слова».

Потім з'явилися «Тамдевін», «Бора», кілька дитячих книжок і... «Інші пів'яблука».

А в мене неочікувано з'явилися дві подруги Галя й Оксанка, що відома у Львові як «хазяйка Чебурашки» і затишної маленької квартири в самому центрі, в якій не побував хіба що лінивий. Тобто «лінивий» на любов і дружбу.

Хоча й сама я потрапила в цю квартиру, як «лінива» і загальмована у своїх почуттях до всього нового, дурепа. Дійсно, я вважаю, що справжня дружба – прерогатива юності й навіть дитинства, а після певного віку можливе лише «приятелювання». Очевидно, Галя з Оксанкою так не вважали. І тому, на одному з славнозвісних книжкових Форумів, котрий щороку відбувається у місті Лева, після якогось літературного заходу в театрі Курбаса просто підійшли до мене й поставили перед фактом: на розі чекає Чебурашка, а стіл уже накритий.

Невідомий мені «Чебурашка» і накритий стіл у невідомій хаті, за яким треба їсти та щось говорити як «київській гості», нажахав мене до нестями. Хотілося повернутися в готельний номер, залізти до ванни, а потім, як каже моя подруга Леся Воронина – «накритися хвостом». Я почала чемно дякувати. І на півслові була підхоплена під руки...

«Чебурашкою» виявилася машина Оксани, а «невідома хата» – класичним львівським помешканням з дерев'яними сходами і загальним довгим балконом, що виходить у такий самий класичний внутрішній дворик, заходити до якого треба крізь вузьку і таку ж класичну львівську браму. До того ж уся маленька квартирка (як і тодішня моя в Києві) була вщент заставлена й обвішана цікавими

дрібничками, нагадуючи чарівну скриньку. І – жодного напруження. Дійсно, «гralися в одній пісочниці»...

Потім багато чого було... Навіть не знаю, що з того є найважливішим.

Певно, варто сказати щось серйозне. Скажімо, про те, що, крім журналістської та письменницької діяльності, Галя з Оксаною опікуються такою дивною «державою в державі», як осередок для безпритульних людей у Винниках – «Оселя». Його більш як п'ятнадцять років тому організувала дивовижна жінка, художниця Олеся Саноцька. Починали з одного намету для харчування бездомних, а тепер це центр ресоціалізації бездомних і знедолених людей, котрі живуть у багатокімнатному котеджі, ведуть спільне господарство, працюють, заробляють спільні гроші, працюючи у виробничих майстернях, займаються благодійністю, мистецтвом, а головне – разом надолужують свої життєві втрати. Перебуваючи там, відверто скажу, починаєш вірити в те, що справжню демократію можна побудувати ось так: в окремо взятому місці. Аби тільки... «держава» не заважала.

Але сьогодні мені не хочеться писати «про серйозне». Спогади спалахують яскравими картинками.

Скажімо, наша давня традиція «пікніків на узбіччі». Усі вони – не тому, що так романтичніше – продиктовані суворою обмеженістю в часі, яка існує в цьому божевільному житті.

З'їжджаємося посеред степів на шляху «Київ – Львів» – і капот Чебурашки перетворюється на розкішний стіл.

...одного разу з капоту Чебурашки посеред вечірнього степу ми їли... суші – нове кулінарне захоплення Оксани. Другого, переодягнувшись у костюми початку ХХ сторіччя (куплені Оксаною на розпродажі), фраки та «циліндри», ми ледь не влаштували аварії на дорозі між Таданями і Львовом, адже водії зупинялися, створюючи затори, не розуміючи, звідки й куди йдуть ці примари у фраках...

Завжди – «на перекладних», завжди з відчуттям, що «не домовилися» про щось важливе, завжди – феєрично.

...одного разу, щоби підкріпити дружбу сімейними узами, ми вирішили одружити Чебурашку з нашим Пунтиком. Як я вже говорила, Чебурашка – то синя «таврія» Оксанки. Досить заслужена автівка! У ній є все: від пляшки доброго вина до... пілочки для нігтів. Чебурашка дуже завбачлива. На відміну від Пунтика.

Пунтик – наш ще юний і неосвічений «фіат».

«Заручини» влаштували в селі Тадані, що в Кам'яно-Бузькому районі під Львовом.

У призначений час Пунтик чекав на «наречену», обвішаний кульками, з букетом польових квітів «у зубах». Чебурашка в'їхала на обійстя під гучний регіт, що чувся з її нутрощів. Вискочивши з автівки, Оксана з Галею зігнулись навпіл і ледь не качалися по траві. Гавкав, стрибав і чіпав за поли пес, квоктали кури, над дахами злітали лелеки.

Чебурашка зупинилася біля свого «нареченого» й була обдарована квітчастим шаликом.

А ми, «батьки» «наречених», пішли їсти «весільний» пиріг під вишнями в садку.

Те, що будемо згадувати...

Те, що зігриває.

Те, без чого неможливо жити.

...одного разу я несподівано (зізнаюсь, через своє невігластво й повну байдужість до ділових паперів) потрапила у «видавничий скандал». Його юридична суть для загалу не цікава, тому не варта докладного пояснення. Його моральна суть для мене полягала в тому, що я збунтувалася (досить смішно) проти повного закабалювання письменника несправедливими пунктами угод.

Цей скандал розпустив пир'ячко в соціальних мережах, набув певного розголосу і породив багато неоднозначних відгуків. Разом із ним, як не дивно, у мене з'явилося багато нових друзів, що телефонували та пропонували професійну допомогу. І озброювали юридичними знаннями безкоштовно. Ура!

Отже, це була неприємна історія. Особливо, коли, перечитавши «ділові папери», я з жахом побачила, що й сама добряче заплуталась.

Близько півночі, зрозумівши жах своєї помилки, набираю телефон Галі:

– Галко, вони (це видавці, котрі подали позов) праві: я дійсно – брехуха! – кричу в слухавку. – Я не дочиталася угоди, переплутала назви! Я всіх підставила! Що робити?

І чую в слухавці такий самий збуджений голос:

– Я щойно закінчила статтю – завтра вранці вона вже буде на... (вона називає відомий літературний сайт)!

Телепатія?

Чи просто – Галя Вдовиченко, мій надійний дружище.

Наступного ранку читаю ту статтю і серце стискається від вдячності, любові й того відчуття, що друзі дійсно приходять у потрібну годину. Наведу статтю повністю. У ній – уся Галя. Ну, і те, що вона про мене думає...

Якби це була не Ірен

ЯКБИ (послугуючись стилістикою з аналогіями), отож – якби це була не Ірен, я змовчала б. Якби я не знала Ірен, то, можливо, після публікації «Фальшивий діамант міледі» (у відповідь на «Пастку для автора») запідозрила б письменницю у прихованому таланті плести багатородові інтриги та в захланності, що завела її у «безсоромну брехню». Але для мене докази автора статті «Фальшивий діамант...» звучать непереконливо, а висновок про те, що «поняття «мораль» не знайоме пані Роздобудько», навіть, пробачте, смішить. Не можу втриматись від посмішки, бо знаю цю «пані Роздобудько» не перший рік і мала можливість переконатися у її схильностях нераз, і то в таких важливих речах, як людські стосунки.

Має вона, звичайно, свої недоліки. Може сісти не в ту маршрутку й не одразу помітити помилку. Може забути паспорт, коли він потрібен як ніколи. Відверто кажучи, іноді вона виглядає пофігісткою та роздубайкою. Піде та й витратить усі гроші на якісь презенти – ну хто так робить? А нагадати про фінансовий звіт у разі потреби – тут вона пасує; це для неї надто складно і неприємно, краще вже щось нове написати, оповідання чи повість.

Коли вибухнув цей скандал з авторськими правами на її детективи, десь проскочило звинувачення у тому, що вона пропонувала, мовляв, видавцям, власникам права на її роман, віддати право на екранізацію роману просто так – аби лиш фільм зробили. У це, як казав Жванецький, «вірю одразу й миттєво». Їй – «аби книжка», а фінанси – на десятому місці. Вона, я вам скажу, взагалі псує авторам текстів картину стосунків з видавцями, бо донедавна й особливих побажань, підписуючи угоди, не висувала. Що в договір одна сторона внесе – те й підписує. А тепер, за іронією долі, саме її й звинувачують у гріхах, які їй не властиві.

Так, вона могла щось важливе наплутати в документах, про щось забути й чомусь першочерговому не надати значення. Могла. Але навмисно піти на обман – ні.

Такий невеличкий штрих до портрета: вона якось просила у видавця, з яким закінчилась угода на черговий роман, скинути їй електронкою текст того роману, бо вона його не могла знайти серед своїх файлів. Загубила текст свого роману. Вона і з тими угодами (їх уже назбиралася купа) могла щось переплутати. Не здивуюсь, якби дізналась, що деякі з них договорів вона загубила.

Їду додому в маршрутці, думаю про це – дзвонить Ірен. «Я справді брехуха», – повідомляє. «Що таке?» – «Я переплутала назви романів...» Чогось подібного й варто було чекати. Якби ж то хтось досвідчений та знаючий взяв на себе той додатковий тягар – вести ділові стосунки та усю відповідну документацію, ту канцелярщину за всіма правилами... Запитайте будь-кого з авторів, який момент він найбільше любить у своїй роботі. І багато хто відповість: коли закінчую роман (повість, оповідання, вірш, сценарій...). А який не любите? Коли треба йти на переговори і підписувати договір на передачу авторських прав.

...У Булата Окуджави є пісня про те, що «коли мої друзі виб'ються в начальство – ось тоді й мені, напевне, стане легше жити!»

Хоч Галя – не начальство по своїй суті, але все ж таки заступник головного редактора газети «Високий Замок».

А мені, з появою в житті Галини, дійсно відчутно «стало легше жити»: коли трапляється щось важливе, про що не можеш мовчати, а «трибуни для виступу» немає – пишу до «Високого Замку», знаючи, що не кане в безвість. Навіть щось дуже особисте. Те, що болить. Скажімо, кілька років тому відійшла в інший світ наша подруга, чудова жінка, Катя Ватуляк, а я не могла приїхати на похорон – ну ніяк. Уночі пишу про неї статтю, вночі ж телефоную Галі, вранці – вона вже стоїть у номері. І я присутня на поминках бодай тими надрукованими рядками...

...одного разу я подумала, що це все надто егоїстично: Галя, починаючи з того першого дня, коли багато років тому приїхала до

Києва в пошуках моєї редакції, так багато написала про мене та про різні події з мого життя, а я, свиня, ще ніколи не робила з нею інтерв'ю.

Зробила для однієї газети. Прочитайте і ви...

Галина Вдовиченко: «Ніколи не зробила б навмисну підлість»

...Я дочитувала «Бору» на пароплаві, що плыв Дніпром і раптом спіймала себе на думці, що цей текст подібний до того, що відчуваю в затишній каюті посеред ріки: спокій, тихе погойдування на незбурених штормом хвилях, врівноваженість між внутрішнім і зовнішнім, комфортність...

Подумала тоді: а дійсно, романи, які пропонує читачеві Галина Вдовиченко, затишні й комфортні, як старовинний замок на пагорбі, у якому немає жахить, як лісова галявина, віддалена від галасливого мегаполіса, як острів, на якому відбувається НОРМАЛЬНЕ життя – без істерик і надривів, без зухвалості будь-якою ціною «завоювати читача», без ненормативних ситуацій, дратівливих і нереальних сюжетів. Просто – життя. Причому дійсно нормальне, людське, з усіма його впізнаваними деталями. А «екзотичність» ситуацій, як чи то присутність в оповіді вовчої спільноти, чи то дивний подарунок невідомого благодійника – лише тло, на якому розгортаються стосунки наших сучасників.

Причому як хочеться (даруйте – втрете!) особливо підкреслити: нормальні стосунки. Тобто ті, від яких, на жаль, відвикли і в літературі, і в кіно, і, що прикріше, у реальному житті...

Подумала: писати так і про таке – це завжди ризик. Чи почують тебе в загальному галасі?

Виявилось протилежне: що більше довкола галасу, то пильніше починаєш прислухатися до того, хто говорить спокійно, розважливо, зв'язно – немов несе хвилями ріки...

Галю, я була здивована, коли дізналась, що ти родом із... Заполяр'я! Як ти вважаєш, чи має вплив місце народження людини на її долю, характер?

Так, я народилась за Полярним колом, на Кольському півострові. Не пам'ятаю не лише того містечка на самому кордоні з Фінляндією,

але – що найдивніше – не пам’ятаю північного саява, хоча його мала б запам’ятати у свої півтора року, бо згодом ми повернулись в Україну. І це залишається одним із моїх бажань – знову вперше побачити північне саяво. Іноді помічаю в собі прояви «нордичного характеру» і тяжіння до різного роду «прикордоння». Кілька років тому навіть купила хатинку в горах на українсько-польському кордоні, а згодом зрозуміла, що вибір місця стався зовсім не випадково. Я там почуваюся як удома.

Яке місце в твоєму житті посідає інтуїція?

Часом саме інтуїція дає помітну підказку, треба лише ту підказку помітити. Я після школи послушалась тата (він мріяв, щоб я була лікарем) і подала документи на вступ до Івано-Франківського медінституту. Аж смішно це згадувати. З тих предметів, у яких не була впевнена, отримала завдяки посидючості та везінню дві «п’ятірки» та одну «четвірку», а твір, який самовпевнено вважала найлегшим іспитом, виявився для мене «найслабшою ланкою». Коли побачила оцінку «три», не повірила й подала на апеляцію, відтак переконавшись, що отримана оцінка виявилась цілком заслуженою. Я не добрала лише одного бала до прохідного. На останньому іспиті. На творі! І в цьому була іронія долі. Треба було послухатись себе, адже інтуїція мені підказувала: твоє місце не там, куди ти пнешся. А оскільки я цього не зрозуміла, то й отримала жорсткий урок. За який, до речі, була згодом вдячна долі. Наступного року я вступила на філологічний факультет Львівського університету, туди, де хотіла вчитись для себе, а не для батьків. Жінки зазвичай мають сильно розвинену інтуїцію. Саме вона висмикує з майбутнього деякі знання, які без неї не могли б потрапити у теперішній час. Кілька років тому я садила деревця біля нашого багатоповерхового будинку. До під’їзду підійшла моя донька, тоді ще підліток. У неї було багато друзів, але хлопчину, який ішов тоді з нею, я бачила вперше. Він запропонував мені допомогу й ходив додому кілька разів по воду, виносив повні відра – ті дерева ми посадили разом. Я глянула на нього в один момент і подумала: це мій майбутній зять. Так воно й сталося через кілька років. Про подібні випадки може розповісти чи не кожна жінка.

Чи легко тебе: а) здивувати, б) розсмішити, в) змусити плакати? Що має статися, щоб ти одразу відчула ці емоції?

Здивувати легко, для цього мені достатньо побачити зблизька пташку з гарним пір'ям. Або подивитись фільм талановитого режисера. Або несподівано відкрити глибину в людині, яка видавалася поверхневою. Розсмішити мене важко, коли намагаються розсмішити, і легко, коли гумор спонтанний, і дочасний, і ситуативний. Оце я справді люблю і ціную. А плачу я рідко, хоча приводів для цього не бракує.

Найсильніші емоції викликають старі та малі люди, уважні спостереження за ними. Тут тобі й здивування, і сміх, і сльози.

Які книжки в твоїй домашній бібліотеці стоять на «перших полицях»? Чи є серед них та, яка стала для тебе «особистою біблією»?

Книжки в моїй квартирі стоять та лежать усюди, у кожній кімнаті й навіть у коридорі та на полицях зашкленого балкона. Але я і далі мрію про кімнату, де всі стіни згори донизу були б заставлені книжками, і посеред цієї гармонії стояв би мій робочий стіл. Я розставила б усі книжки за певною системою, щоб їх можна було легко знайти. Так у мене було в дитинстві, коли я точно знала, де яка книжка стоїть. Із заплющеними очима могла зняти з полиці будь-яку книжку. А що зараз на «перших полицях»?... Мабуть, словники та енциклопедії. Без словників не уявляю своєї бібліотеки. Скажімо, без словника-довідника «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша». У таких книжках маю першочергову потребу.

З художніх усіх найдорожчих книжок не перелічити. Ну, от хоч би навмання: «Сто років самотності» Маркеса, «Аліса в країні Див» Льюїса Керролла, «Вбити пересмішника» Харпер Лі, «В очікуванні варварів» Кутзее, «По кому подзвін?» Гемінгвея, «Майстер і Маргарита» Булгакова, «Гамлет» Шекспіра, «Степовий вовк» Германа Гессе...

Я досить часто граю в таку гру: сама для себе заперечую якісь «совкові постулати» і знаходжу для того аргументи... Один із них, скажімо, такий: «ніколи не говори ніколи» – така собі «гарна»

позиція для людей-флюгерів. А чи є в твоєму житті те, чого ти НІКОЛИ не зробиш і не пошкодуєш про це?

Часом жінки кажуть: я ніколи б з таким не жила! Або: я своїй дитині ніколи б такого не дозволила! А я про себе наперед навряд чи щось подібне могла б сказати. Якусь непродуману глупоту можу зробити і швидко пошкодувати та спробувати її виправити. А навмисну підлість точно ніколи б не зробила.

Чого тебе навчила твоя мама?

Коли я ще не вмiла читати, мама купила мені грубу книжку в гарній суперобкладинці, і вона стала моєю улюбленою на все життя – «Аліса в країні Див». Тепер маю кілька різних видань цієї книжки, але улюбленим залишається те старе видання. Мама подарувала мені тоді книжку «на вирiст», я до неї тягнулася з усіх сил, коли вчилася читати, і років у дванадцять, коли насолоджувалася грою слів та сенсів, і після школи, коли почала звертати увагу на підтексти, які до того часу залишались непомітними. Тим подарунком мама, можливо, й не усвідомлюючи цього, підняла для мене читацьку планку дуже високо. І тепер вибагливий читач, який сидить у мені, муштрує мене як людину, яка пише, і змушує раз у раз відчувати напади незадоволення собою та віри в те, що завтра писатиму краще, ніж учора...

...А про Оксану, хазяйку Чебурашки, докладно (докладніше – нікуди!) написано в повісті Андрія Куркова «Остання гастроль Джиммі Хендрікса». Що додати? Щоб яось... без пафосу?

Але як «без пафосу», якщо це – неймовірний львівський феєрверк, сповнений любові, добра та дитячого захоплення.

Якщо б у мене запитали, де живе душа площі Ринок, я б показала на Оксанчину квартиру з дерев'яними сходами та ліжком під самою стелею, з якого Оксанка робить свої традиційні фото «зверху донизу».

Де внизу, впритул довкола маленького столика на коліщатках пересиділо пів письменницького світу!

* * *

...Не знаю, чи багатьом відоме це відчуття, коли тебе захльостує любов, захльостує і душить – та так, що не продихнути? І ти

перетворюєшся на якийсь всеохоплюючий «безтілесний дух», щоби оселити в ньому всіх своїх близьких, оборонити їх, прихистити в печалі й порадіти в радості...

Цікаво, чим я можу збити цей пафос?

Певно, тим, що скажу – іноді ми можемо цілковито по-свинськи не іздзвонюватись місяцями: у кожного свої справи, роботи й турботи.

Але відчуття того, що ми разом, що ми є – хоч де б були і де будемо! – незмінне.

І в тому «останньому саду, де ми зберемось ОДНОГО РАЗУ», певно, ми так само не зможемо наговоритися...

...Життя триває.

Як втиснути його в цей потік свідомості про всіх тих, кого люблю. І скільки ж треба написати сторінок! Про тих, хто, певно, шукатиме тут свого прізвища.

Щоби ви, мої дорогі, уникли розчарування (книжка ж не гумова!), запевню, всі ви завжди в моїх молитвах.

...Чомусь, коли подумки почала перелічувати імена друзів, виникло відчуття, що... прощаюсь.

Бр-р-р!

На цьому й припинимо ці сентиментальні «телячі ніжності»...

І почнемо так...

Камінна гостя

...одного разу я поїхала у відрядження, щоби побачити «живу Шерон Стоун». Пригадуючи, як вона своїм коронним рухом закидала ніжку за ніжку в «Основному інстинкті», я часом міркувала: а чи не варто при нагоді повторити його на якому-небудь заході, присвяченому невинній для інтелектуалів літературі? А ще готувала запитання про те, чи завжди треба мати під своїм ліжком ніж для розколювання льоду?

І чи завжди білявки бувають дурними? А якщо це так, то як вона пояснить своє «ейнштейнівське» «IQ»?

Враження від чудової, милої, простої та зовсім «незіркової» Шерон не вміститься в газетну колонку. Але в мене є й інше. Ось про нього – окремо.

...«світське життя» розпочалося в новому бутику «Dior», на відкриття якого й притягли з Америки до Москви цю легендарну жінку.

Софіти, що освітлюють срібний килим, телекамери, натовп за огорожами, міліція. І – світська тусівка, що проходить у бутик за запрошеннями. Якби це відбувалося на рідних теренах, я, мабуть, упізнала б різних вітчизняних «зірок». А так, окрім актриси Тетяни Веденєєвої та милої жіночки-ведучої, котру, як писали в пресі, «з'їла» чорношкіра Олена Ханга на шоу «Принцип доміно», я нікого не ідентифікувала. Проте почула такі ядучі оцінки й нищівні характеристики на адресу зірок та зірочок московського бомонду, після яких Бальзак з його «Людською комедією» – відпочиває.

Пані: декольте під назвою «далі нікуди», штучна засмага, вії – на півметра, діаманти. Від змішаного запаху дорогих парфумів можна врятуватися лише одягнувши протигаз.

Пані: головним чином модельного типу молодики в елегантних костюмах або ж – щось таке... з червоним волоссям... «вільні художники», модні фотографи.

Тихі розмови про те, що... ось пройшла колишня «хазяйка» Андрія Малахова з новим хлопцем – топ-моделлю, «а он та співачка (ім'я не називаю) вештається по вечірках у пошуках багатого жениха», «а в тої відомої телезірки зачіска за тисячу баксів, а смаку – нуль»... Голосні вітання, дзвінки поцілунки. А потім знову – шепіт. Про те, що... «у Шерон додалося зморшок, що вона – вже не така, як в “Основному інстинкті”...»

Нарешті – Шерон. Жінка, котра пережила п'ять клінічних смертей, купу злетів і купу падінь, море кохання і захоплення, а ще більше – підлості та зрад... Без жодних прикрас. У прямій чорній сукні, з ледь помітним макіяжем. Її жадібно поїдають очима і знімають на кіно-та фотокамери. Натовп хвилюється і знову... я чую про зморшки.

Хочу озирнутися на ту милу «світську» пару, яка сподівається прожити життя без жодної борозни на задоволеній пиці. І раптом чую справжній шедевр у стилі якого-небудь Задорнова – гості вечора продовжують «світський» діалог. Треба зауважити, що в залі стоїть парочка кронштейнів із супердорогим шматтям від «Dior» – сукня в єдиному екземплярі, така собі шубка за... не буду називати ціну, піджачок – такий самий, який носить Шерон. Одне слово, всього

небагато і все «от кутюр». Помітивши цей кронштейн, мадам каже своєму супутнику: «О, дивись, тут є вішалки! Ну що, будемо роздягатись?!» (В оригіналі це звучить так: «Ну чьо, раздеваться-та будем?»)

Мене починає душити сміх: я уявила, як ці двоє вішають свої, нехай і дуже модні лахи, на космічно-дорогий ексклюзив Діора.

Новітнє світське товариство...

Людська комедія...

Мабуть, вона, «камінна Шерон», бачила безліч таких комедій...

Вродливу дівчину з Мідвіля, що в штаті Пенсільванія, не зупинив на вулиці продюсер із захопленим вигуком: «Хочеш зніматися в кіно?»

Частіше запитання до касирки місцевого МакДональдсу були набагато простішими, а пропозиції – брутальнішими й зовсім не «кіношними». Найкраще, що могли зробити джони та фреди, пережовуючи гамбургери, це крикнути: «Гарна кралечка!» і запропонувати стати домогосподаркою на їхній кухні.

Потім вона не відмовлялася від зйомок на сторінках та обкладинках третьосортних журналів. А її перша поява на екрані в стрічці Вуді Аллена тривала... три хвилини: дівчина проїжджала повз головного героя на потязі. Потім у її «голлівудські» функції входило те, що режисери називали «оголюватись та рухатись».

У відповідь на першу подібну пропозицію режисер отримав ляпаса. Другим був Пол Верховен. Він ляпаса не отримав, а Шерон стала героїнею «Основного інстинкту». Так все починалося...

Сміх – це те, що, як на мене, може сказати про людину більше, ніж слова, манери та пози. Сміх не можна «напрацювати» штучно. Отже, Шерон сміється так, як... Ну, підіть на ринок і поторгуйтеся із найвеселішою і найязикатішою молодницею в торговому ряду! Трохи хрипкий, відкритий, закличний сміх Шерон зовсім не схожий на те дрібненьке хихотіння, коли побоюються заробити зайві зморшки в кутиках вуст і довкола очей. Вона може собі це дозволити. І... зморшки в тому числі. Адже (наважусь розшифрувати свої записи з диктофону):

– Жінка в елегантному віці не має перейматися, чи подобається вона чоловікам! Вона має подібатись самій собі і... обирати тих чоловіків, котрі їй гідні. На жаль, я це зрозуміла лише тепер.

– А що ви ще зрозуміли «лише тепер»?

– Те, що я нарешті... полюбила своє життя, і все те, що в ньому було. Байдуже – погане чи гарне. Стала інакше ставитись до кохання. Тепер я вивела для себе його головну формулу: «Я люблю тебе, щоб тобі було добре», а не навпаки, як я вважала раніше. Коли людині, котра перебуває поруч із тобою, добре, виникає почуття гармонії та спокою. Нині я менш егоїстично ставлюся до цього почуття.

– А чи завжди жінці треба тримати під своїм ліжком ніж для розколювання льоду?

– (Сміється.) Принаймні завжди треба пам'ятати про нього! Тобто про те, що ти завжди можеш стати вільною. Мені шкода принижених жінок. Мені часто кажуть, що, коли мої героїні на екрані вбивають чоловіків, це дуже подобається жінкам. Але... Але в житті частіше буває навпаки. На жаль...

– Кого і що ви любите?

– Солодощі! (Сміється.) Цукерки, шоколад! Дуже люблю приймати ванну – можу годинами ніжитись у теплій воді! А якщо серйозно, я обожаю своїх дітей (у Шерон троє прийомних хлопчиків – семирічний Роан, трирічний Лейрд та малюк Квінні), свою величезну родину – у мене двоє братів і дві сестри, купа племінників. Коли ми всі разом збираємося на Різдво – це для мене найкраще свято. Стільки галасу, стільки подарунків! Нещодавно в сестри народилася дитинка і я плакала від щастя! (Шерон багато років лікувалась від безпліддя, але народити власну дитину їй так і не вдалося.) Я люблю великі родини, для яких можна спекти навіть дві-три святкові індички! Я люблю прокидатися рано-вранці, поки вдома тиша, йти на кухню, вмикати кавоварку. Я п'ю каву, дивлюсь у вікно та шаленію від щастя, думаючи про те, що за кілька хвилин прокинуться мої хлопчики й будинок наповниться таким гомоном, від якого ніде сховатися. Але це – щастя. Я не хочу, щоб у світі були нещасні діти! (Шерон очолює благодійний фонд допомоги дітям-сиротам та безпритульним усього світу.) Тепер материнський інстинкт для мене найголовніший! (Сміється.)

– А чи завжди треба прислухатися до своїх інстинктів?

– Принаймні я завжди прислухалася! Щоб відчувати гармонію життя.

– У шлюбі з Філом Бронштейном була ця гармонія?

– Принаймні доти, доки я не побачила його в товаристві кількох блондинок...

- Невже якісь інші «блондинки» могли затьмарити Шерон Стоун?
- (Сміється.) Блондинки не завжди бувають такими дурепами, якими їх показують у кіно!
- Білий – ваш улюблений колір?
- Так. Адже це колір... моєї домашньої піжами! Я її дуже люблю. Розкрию секрет: я можу носити прикраси від найкращих фірм, бути весь час на людях у вишуканому вбранні й скрізь та завжди, як то кажуть, «тримати обличчя». Але коли я повертаюся додому, то одягаю те, у чому мені справді комфортно і затишно: своє найулюбленіше вбрання – піжаму. Це означає, що я – вдома, що за мною ніхто не спостерігає. А якщо вдається в такому вигляді проходити вдома хоча б день – о, це така насолода!
- Чого ви ще хочете від життя?
- Найбільш за все я хочу бути доброю матір'ю. Якщо я дам своїм дітям все те, чого вони потребують, я буду відчувати себе найщасливішою в світі!
- А для себе?
- Щоб мене любили... – І додає: – Глядачі...
Але мені здається, що вона хотіла сказати зовсім інше...

Жінка, яка не любить...

«Жінка, яку не люблять, – мертва жінка...» – сказала якось Габріель Шанель. Я гублюся, коли бачу мільйони безневинних небіжчиць перед собою. Я думаю про те, якби була чоловіком – любила б усіх жінок і ТАК, аби вони ніколи не відчули себе скривдженими. Це дійсно складне завдання – не бути покидьком. Але воно – цікаве. Шкода, що чоловіки цього не розуміють. Шкода, що вони такі нудні. Шкода, що їх так мало. Майже нема...

«Недоделана» чоловіча хромосома поволі робить свою чорну справу. Світ змінюється, перетворюється на суспільство безстатевих андрогінів.

Дедалі частіше мені корить запитати у якоїсь пари, що йде вулицею і голосно свариться: «Навіщо ви разом?...»

Хоча я не люблю слухати розмови розчарованих чи нереалізованих у коханні жінок. Я хочу вірити, що небалакучі, самодостатні, відчайдушні, сильні, розумні, сміливі, горді чоловіки існують не тільки

в американських стрічках на кшталт «Легенди осені», «Касабланки» чи «У снігах Кіліманджаро». І матусі не тремтять над ними, видаючи з родинної каси двадцять гривень «на кіно»... А дружини не нишпорять по кишенях у пошуках «зачачки». Краще хай подають патрони...

...коли я була маленькою, то уважно за всім спостерігала. І все помічала. Навіть найменші дрібниці. І в мене виникало багато дивних запитань, які я ставила вчителям і за які мене виганяли з класу. Одного разу, наприклад, я запитала, чи ходив до туалету дідусь Ленін...

Одне з таких запитань теж було досить дивним: чому чоловіки сякаються на асфальт, міркувала я, спостерігаючи за цим, як мені тоді здавалося, «суто чоловічим ритуалом». Ось іде вулицею дядько в капелюсі, з портфелем у руці і – р-раз! – затиснувши одну ніздрю, випорожнює другу просто на землю. Але чомусь не собі під ноги – а якось так навскіс, з «дальнім прицілом». Пам'ятаю, що тоді, у дитинстві, я була впевнена, що мами хлопчиків спеціально вчать їх робити саме так. Що в цьому є щось особливе і навіть таємниче, якась приналежність до чоловічої касті. Адже жодній жінці й на гадку не спаде повторити цей віртуозний трюк.

Я давно виросла, але в такому виді спорту, як сякання чоловіків на асфальт, нічого не змінилося. Може, у цьому є щось сакральне?

Сьогодні, їдучи на роботу, я навмисне почала звертати на це увагу. Поки доїхала – щонайменше троє лишили свою позначку під ногами перехожих. Голосно, майстерно (від одного пана в шкіряній дублянці навіть довелося відскочити!) і ніби – «між іншим». Ні, напевно, у цьому щось таки є. Можливо, є така книга: «Історія сякання і його вплив на функції чоловічого організму», котру читають на ніч хлопчикам з усіх верств населення. Адже я точно помітила, що сякаються не тільки бомжі. Всі. І ті, хто носять елегантні костюми, також. От він іде, такий красивий, у бездоганно випрасуваних штанах і чомусь не відчуває своєї маскулінної суті. Що робити? Піти до найближчого скверу, сховатися за дерево і показати (ну, цю саму суть) переляканим школяркам – якось неінтелігентно. Мабуть, саме цієї миті розпачу в нього й починається збуджене свербіння в носі. Ніс іде на виручку господарю, і той від радості мало не ляскає себе по чолу: звісно ж! Негайно! Сякатися! Прямо тут, у цьому набридлому натовпі, що заклопотано прямує до входу в метро, серед цих жінок і дітей, серед яток з речами, посеред усього білого світу! Довести, що ти – є.

Що ти – чоловік, що маєш право залишати свої сліди на асфальті, котрі всі будуть шанобливо обходити стороною! Свербіння посилюється, і настає мить великого піднесення: р-раз! – і набридлий натовп жінок і дітей сахається.

Що й слід було довести.

– Мамо, я теж так зможу? – захоплено питає малюк.

– Звісно, синку, – з ніжністю відповідає матуся. – Виростеш – зможеш...

Ось воно. Через стільки років я нарешті зрозуміла, що мала рацію: мами таки навчають хлопчиків цього мистецтва.

А якщо серйозно, мене жахає балакучість чоловіків. Вони невпинно розмовляють. Набагато більше, ніж жінки. Не вірите – просто почніть звертати на це увагу, і ви такого наслухаєтесь...

Щоранку я роблю такий дослід: підраховую, скільки мужиків сидить у маршрутці – ця кількість завжди перевищує кількість жінок, що не встигли зайняти сидіння. Завжди. Я дослухаюся – про що вони говорять: пиво і «вчорашній вечір», часом – гроші, часом – «тьолки».

Лякає, що вони брешуть і пліткують, лежать на диванах, марнують своє і чуже життя. І дуже – просто шалено! – люблять себе.

Це несправедливо... Мені здається, що саме чоловіки поволі позбавляють світ любові, прибирають її з найдальших кутків, мов сміття...

Це велика й печальна тема. Вона печальна для всіх. І її важко переформулювати...

Приблизно так я думала, перебравшись із велетенської квартири на околицю Троєщини, у якій і почала писати цю книжку.

Не знаючи, що згодом напишу так...

Сто відсотків правди

*Тендітна жінко, йди і більше не гріши,
Не відривай прекрасне тіло від душі,
Не продавайся ні за мирру чи єлей,
Ні за шматок черствого хліба для дітей.
О, так, я знаю – ти грішила не для втіх;
Хто купував тебе, той більший має гріх,
Хто продавав тебе, кипітиме в смолі,
Бо він любов земну зневажив на землі.
Бог є Любов – тож і з Любов'ю буде Бог!
Іще не раз нас розпинатимуть обох,
Нас ще не раз осліплі люди продадуть;
Тендітна жінко, тільки ти – Любов'ю
будь!*

*Майдан спустів... Ні фарисеїв, ні роззяв;
Де твої судді? Якось нишком розійшлись;
Хто камінь в серце, хто за пазуху узяв -
Та в тебе кинути усе ж не спромоглись!..
Тендітна жінко, йди і більше не гріши...
А як не хочеш йти – сядь поруч і пиши
В пилюці пальцем; то не гірше за
скрижаль,*

*Бо пише серце, що в житті спізнало жаль.
Вечірній вітер ту пилюку розмете,
Що там було – ми двоє знатимем про те,
Та ще той білий, випадковий голубок,
Що підглядів: «Бог є Любов. Любов є
Бог...»*

Ігор Жук. Ісус і Магдалина

...У Києві на вулиці Івана Кудрі, на розі непоказного будинку, висить меморіальна дошка: «Тут жила Ніна Миколаївна Грін». Так, дружина Олександра Гріна мала й такий тимчасовий прихисток, у квартирі своєї подруги Юлії Первової, дисидентки та правозахисниці.

Багато років ця дошка висіла нелегально: її виготовили та встановили за власні кошти прихильники творчості Гріна і друзі Ніни Миколаївни та Юлії Олександрівни. Протягом багатьох років, у дні народження цих видатних жінок, тут збираються ті, для кого «Пурпурові вітрила» стали другою біблією. І ті, кому пощастило бувати в цій квартирці на першому поверсі.

Мало хто нині знає, що Ніна Миколаївна, прототип усіх героїнь Олександра Гріна (зокрема й Ассоль), жила і в Києві. Мало хто знає майже детективну історію, як кілька хлопців на чолі з Юлією Первовою, попри суворе переслідування КДБ, вночі виконали її останню волю: перепоховати поруч із чоловіком на кладовищі в Старому Криму.

Це було небезпечно.

Тому все відбулося вночі з 22 на 23 жовтня 1971 року. Кілька хлопців, котрі знали один одного лише на ім'я (для конспірації), озброївшись саперними лопатками і ліхтариками, розрили дві могили. І перенесли труну Ніни Миколаївни до її чоловіка – Олександра Гріна. Так, як вона хотіла. Про цей «злочин» дізналися набагато пізніше, за часів «перебудови», коли з Ніни Грін було знято тавро «зрадниці»...

Але це – велика окрема історія. Вона досить добре змальована у спогадах Юлії Первової, що вийшли в невеличкій книжці «Спогади про Ніну Миколаївну Грін» 2001 року.

Шкода, що нині такі унікальні книжки – не на часі. А часи – позбавлені романтики та відчайдушних вчинків...

Цю книжку я прочитала усього лише кілька років тому. І дуже пошкодувала, що не знала всіх цих людей раніше – тоді, коли в театральному гуртку читала «Пурпурові вітрила» напам'ять і шалено вірила в усе те, про що багато разів уже написала вище. У диво, романтику, у те, що мрії здійснюються, а добро завжди перемагає зло.

Усе те, над чим половина населення, на жаль, досі зверхньо піджартовує...

Так от.

У книзі Юлії Олександрівни багато разів фігурує ім'я – Ігор Жук. Разом вони досліджували долю якогось невідомого поета, котрий у двадцяті роки минулого сторіччя листувався з Гріном (а це було небезпечно й досить дивно, адже Гріна вважали «нерадянським

письменником»), а потім видав єдину книжку віршів і... канув у безвість. Але вони встановили це забуте ім'я – Павло Коломієць.

Врятували людину від забуття...

Ігор взагалі багато кого рятує і досі.

Когось – піснями.

Когось – учинками.

Якби не він, в усьому тому, що я пишу або ще писатиму, було б лише 99 відсотків правди. Адже завжди один «чорний» відсоток залишала на скепсис і зневіру, іронію і зверхність щодо стосунків між людьми. Часом писала і сама не вірила, що ТАК може бути не лише на сторінках книжок.

Скажімо, те, що люди можуть усе життя ходити одними й тими самими стежками багато років – і не зустрітися.

А потім зненацька, поза законами життя, але за законами дива – все ж таки зупинитися і поглянути одне одному в очі: «*Чи подобаються вам ці квіти? ...*»

Тому що закони дива набагато сильніші. Потрібно лише в це вірити.

Власне, про це я вже писала.

Але варто підтвердити написане найголовнішим фактом у житті.

І нехай це виглядає так.

...Він працював на вулиці Кіото, 27.

Вона – на вулиці Кіото, 25

Проте вона часто ходила в їдальню через дорогу – на Кіото, 27, адже там їжа була смачнішою.

Вони часто разом сиділи в тій їдальні.

Тільки – за різними столиками. І ніколи не поглянули одне на одного.

Так буває...

Він підпрацьовував на четвертому поверсі за адресою Хрещатик, 26.

Вона працювала на четвертому поверсі за адресою Хрещатик, 26.

Вони неодноразово проходили по одному й тому самому коридору – мимо.

Вони мали цілу купу спільних друзів.

І за законами логіки – були друзями. Але не знали про це.

Він любив твори Гріна.

Вона знала їх напам'ять.

Ішли роки.

Він був самотній і шукав свою половину, але не знаходив таку, яку хотів.

Вона була самотня і більше нікого не шукала, просто знала, що Він десь має бути. Можливо, в Америці, можливо, в Албанії чи на якому-небудь забутому Богом острові в Середземному морі.

Для віри це вже не мало жодного значення...

Йому казали: ти вільний – можеш обирати.

Їй казали: чому ти завжди сама?

Він не знав, кого обирати, якщо ти – вільний.

Вона не знала, як відповісти на це запитання, якщо довікола так багато людей.

...одного разу вона почула по радіо його голос і несподівано вигукнула: «Я тут!»

Але як він міг почути її, якщо радіо – не телефон...

Він мав концерт у будинку Вчителя.

Вона планувала туди піти – і не пішла, адже жила надто далеко.

А на вулиці було холодно. Зима...

Одна спільна подруга сказала: «Ви дуже подібні...»

Друга спільна подруга сказала: «Він – це ти, тільки в чоловічому образі...»

Ішли роки.

Третя подруга, яка не знала, що також є «спільною», сказала: «Ти любиш Кустуріцу – а я знаю того, хто перепише тобі всі його фільми...»

Вона відмовилась, адже ніколи не ходила «по гостях» з перспективою знайомства з будь-ким. Навіть якщо б це був сам Кустуріца. Адже давно вже розмовляла з Шекспіром.

Тільки запитала, як звати того, хто любить кіно так само, як і вона.

І почула Його ім'я.

І вирішила піти...

Він заліз до Інтернету й одразу побачив її фотографію.

На ній вона висіла на дереві – донизу головою.

Вона залізла до Інтернету й побачила, що він – доросла людина, котра, певно, не зрозуміє того, що вона любить повисіти на дереві донизу головою.

Він відпросився з роботи.

Вона зателефонувала подрузі й відмовилася від зустрічі.

Подруга сказала, що він уже відпросився з роботи – не можна бути такою нечемною!

Було 23 число – улюблене число їхнього улюбленого письменника Гріна.

Він ішов підземним переходом.

Вона вискочила з-за рогу прямо на нього.

Спільна подруга сказала: «Познайомтесь, це...»

Але – не договорила.

Він подумав, що вона надто серйозна і може піти в будь-яку мить.

Вона подумала, що надто хвилюється і виглядає надто серйозною.

Його однокімнатна квартира була дуже схожою на її однокімнатну квартиру.

Багато картин і книг.

Мало меблів і їжі.

Він присів на бильце дивану.

«Сідайте зручніше, – сказала вона, – Вам тісно!»

Він подумав, яка вона уважна до незнайомих людей, і сів поруч.

І тиха-претиха тиша осіннього лісу почала падати на її лисячий хвіст і вуха купою золотого листя.

Листя сипалося і сипалося, аж поки не засипало її всю, сховавши від світу.

Лисиця лежала під жмутками теплого листя і думала: «Тепер я нарешті врятована...»

Кустуриця лишився поза кадром...

...Умовляю себе нині: менше пафосу – більше іронії!

І сама себе зупиняю: ні, тоді це знову буде лише 99 відсотків. А мені завжди було потрібно лише сто і – жодною десятою менше! Можливо, тому все в житті складалося так важко й так довго...

...Як давно я думала: ми неправильно живемо! Спостерігала за людьми, слухала їхні розмови і думала: щось тут не так.

Має бути краще.

Набагато краще.

Адже не може бути, щоби люди сходились лише заради того, щоби разом їсти, спати, купувати речі, їздити у відпустки. Згодом – сваритися, набридати, перевиховувати одне одного, виставляти вимоги, складати ультиматуми, зрештою – зраджувати, брехати. Зрештою – терпіти. Старітись у спільному маразмі. Або – в глибокій самотності з відчуттям змарнованих чи нереалізованих почуттів...

Я думаю, що любов, або краще сказати – любов як Божий дар чи промисел – ніколи не дається «за просто так».

«За просто так» звалюється на двох людей, що випадково опиняються поруч, як морські камінці, викинуті хвилями на берег моря – лише закоханість, симпатія, зрештою – статевий потяг, навіть почуття власної вигоди, страх самотності, навіть звичайне бажання просто жити, як усі нормальні люди, в парі.

Немає в тому нічого грішного.

Люди є люди... І любов буває різною...

А от любов як Божий дар і промисел – зовсім інша річ.

Якби я була фантастом, написала б повість про те, як, починаючи від самого дитинства (а можливо, ще до народження!), той, хто відповідає за гармонію в світі, уважно стежить за людиною і наділяє її цим даром за якийсь певний учинок. Причому цей вчинок аж ніяк не пов'язаний з тим, що в світі людей вважається вчинком.

Скажімо, ти можеш тисячу разів переводити самотню бабцю через дорогу, завжди чемно вітатися з сусідами, годувати голубів, подавати милостиню жебракові, старанно вчитися, ніколи не ображати маленьких і поважати старших, не вбивати, не перелюбствувати, не красти, не, не, не...

А навзаєм – не отримати за це нічого.

Анічогісінько! З незрозумілих причин.

А який-небудь ледащо опуститься на коліна біля джерельця, аби роздивитися равлика, що розпустив на два боки свої очка-вусики – і це чомусь сподобається Творцеві більше, ніж мільйон добрих справ, котрі роблять для нього інші.

І Він стукає того в чоло: отримайте-розпишіться!

І дає цей дар або як велике щастя, або як важкий тягар.

Або як «два в одному»: і те, й інше – водночас.

І не відомо, що краще: мати його в собі чи не обтяжуватися зайвим.
Я чесно не знаю, що краще...

Носити в собі цей дар досить небезпечно.

Часом він буває таким нестерпно важким, пекучим і так рветься назовні, що ти вивалюєш його на першого ж зустрічного.

І цей зустрічний починає світитися, мов маленький Ісус на картинах художників Ренесансу, – теплим тьмяним світлом, що виходить зсередини. А якщо добре придивитися, помічаєш, що то його освітлює маленька зірка, котра висить в отворі печери. Вона і є першоджерелом того світла...

Скажете, так не буває?

Думаю, не скажете.

Принаймні ті, хто розуміє, що криється між цими рядками...

...Добре, покинемо алегорії.

Так от, я завжди думала – на досить побутовому рівні, досить приземлено, але це здавалося мені важливим: чому одна вільна істота, народжена окремо від іншої, вихована в інших умовах і звичках, після того, як стає до щасливого шлюбу з іншою такою ж самою вільною істотою (вихованою окремо і т. п.), згодом набуває права робити зауваження, перевиховувати, щось вимагати. Одне слово, підрихтовувати, підтісувати, «полірувати» напилком, мов тато Карло – Буратіно?

Як на мене: одружився з Буратіно – люби його (її) таким, який він (вона) є. Або – розвертайся і йди геть, щойно від його дерев'яних зазубрин запахне твоєю кров'ю.

Або – або.

Третій вихід – безнадійний і гіркий, якщо врахувати, що... життя одне.

Одне й надто коротке.

Власне, його, цього виходу, і немає.

Є просто третій варіант.

І ось у цьому «варіанті», як мені часом здається, і живе величезна кількість населення планети Земля, навіть не замислюючись над тим, що життя – одне, коротке, неповторне. І – лише ТВОЄ.

Ну, я про це вже говорила...

...А до чого тут казочка про лисицю і листя?

Не знаю. У цьому розділі мені дуже хотілося написати зовсім інше – не таке метафоричне.

Про те, як несподівано додався до мого «не стовідсоткового» максималізму один загублений відсоток. І я побачила світ чоловіків, які, як писала розділом вище – «не сякаються на асфальт», і не «позбавляють світ любові, прибираючи її з найдальших кутків, мов сміття»... Я так більше не писатиму.

...Не знаю, що ще додати.

Все давно мною ж і написане.

В інших книжках – і в рядках, і між рядків...

«Як писати книжки»

У Стівена Кінга є книга, котра не має нічого спільного з його іншими творами: «Як писати книжки».

Майже посібник-підручник.

І – пастка!

Адже попри всю теорію, викладену від «А» (як розробити історію, як тримати лінію сюжету і т. п.) до «Я» (яким має бути робоче місце письменника і його остаточна редактура), там є і такий пасаж: «Я не вірю, що письменником можна стати через обставини або за власною волею. Потрібен деякий набір початкового інструменту...»

І оцей «набір початкового інструменту» – річ незрозуміла, як і саме словосполучення. Адже про який «інструмент» ідеться?

Папір, ручка, комп'ютерні клавіші?

Щось інше?

...**одного разу** моя мама в якійсь поїзді познайомилася з жінкою, яка назвалася письменницею.

Це так її вразило, що вона потоваришувала з нею і деякий час спілкувалася, розпитуючи про «письменницьке життя-буття». Виявилось, що жінка тільки починає писати роман і не вбачає в тому нічого складного.

Я крутилася у них під ногами й чула, «як пишеться роман»:

– Все просто, – розповідала мамина подруга, сьорбаючи чай. – Важливий обсяг! Роман же має бути товстим. Тому я беру якогось героя і роблю так: на дві-три сторінки описую його фігуру – зріст, статура, ширина плечей, ноги і таке інше. На обличчя приблизно має «йти» від чотирьох до шести сторінок, на очі – п'ять: колір, розріз, погляд, те як він дивиться на різні предмети, тощо. А одяг! Про те, як він одягається, можна писати сторінок десять, не менше. Звички – ще чотири сторінки. Про дитинство і родину – тут уже складніше, треба добряче спітніти. Але я беру якісь приклади зі своїх знайомих. Потім сторінок двадцять присвячую його дружині, чи супутниці, чи жінці, з якою він щойно познайомився. Там те саме: статура, вік, очі, волосся, одяг. І п'ятдесят сторінок у кишені! А розмови! Розмова може потягнути за сорок сторінок. Вона ж «в розбивочку» пишеться: кожна

репліка – абзац! От і виходить: ти ще нічого не написав, а сто чи сто двадцять сторінок уже маєш. Це ж роман! Має бути от таким!

І вона розвела пальці на товщину цеглини.

– А про що він? – наважилася втрутитись у розмову я.

– Як про що? – здивувалася письменниця. – Усі романи пишуться про любов! Тут взагалі просто: він зустрічає її. Або навпаки. Це ще тридцять сторінок: яка була погода, як вони поглянули одне на одного і те-пе. Потім конфлікт: він її кинув. Потягне на всі шістдесят: страждання і те-пе. Ще можна сюди додати подруг чи домашніх тварин, сусідів, якусь суперницю-розлучницю, ревнивого чоловіка. Та все, що завгодно. Он «Анна Кареніна» – про що? Все одне й те саме. Нічого складного!

«Анну Кареніну» я ще не читала, але книжка дійсно була «широкою», мов півцеглини.

Після спілкування з маминою подругою я ходила в піднесеному настрої, адже вже мріяла й собі «писати книжки», тільки не знала як. І цей майстер-клас здався мені дуже корисним. А жінка – небожителькою.

Того ж вечора я почала писати «роман» про Виделку, Ніж і Чашку, котрі жили на столі в кухні, а ночами, коли всі засинали, розігрували між собою свої драми і комедії.

Але – о горе! – розтягнути на двадцять сторінок змалювання їхніх очей, ротів та вух у мене не вийшло. Навіть півсторінки не набігло! А діалог вийшов лише на дві «з хвостиком».

Потім Чашка, котра виявилася надто пихатою, взагалі впала зі столу й розбилася... Причому я зовсім не хотіла її розбивати: просто вона так повелася з друзями, що інакшого виходу для неї не було! А Виделка й Ніж замість того, щоби закохатися в одне одного до нестями (сторінок на сорок), узагалі розсварилися. Ніж пішов полювати на котлети, а Виделка вийшла заміж за Чайника.

Одне слово, справжнього товстелезного роману не вийшло. А ще я помітила дивну річ: герої говорили і діяли зовсім не так, як я запланувала від початку. Це так мене налякало, обурило і здивувало, що я покинула це хибне заняття.

До наступного дня. Коли до мене заговорили Шафа і Лисяча Шкура, що лежала перед диваном...

«Початковий інструмент» – те, з чим народжуєшся на світ. Які в тебе руки, до чого вони пристосовані – вправно тесати каміння, тримати пензля чи смичок, ручку чи відбійний молот. Важливо, що все це ти триматимеш у руках відповідно до свого покликання. І, звісно, матимеш погляд і мислення – у тій же гармонії з руками.

З «написанням книжок» відбувається майже так само, як із тим, що я називаю «даром любити». І «початковий інструмент» майже той самий – те, що ти маєш у душі, всередині себе. І носиш те все в собі, як стокілограмову гирю.

Є тисячі причин, через які люди починають писати.

Від химерного бажання заробити до не менш химерного прагнення слави. Не знаю, чи є серед цих причин найважливіша – щоби не померти...

Цю причину сформулював для мене (дуже давно) Борис Пастернак, сказавши, що «рядки з кров'ю вбивають»: «Нахлынут горлом – и убьют...»

Коли часом хтось надсилає свої твори з питанням поради, чи варто писати далі, частіше за все, я відповідаю так: якщо виникає така дилема – «писати чи ні» – краще швидше покинути це заняття!

Воно небезпечне.

Воно здається райдужним лише після перших публікацій, а далі – «емоційна гойдалка», з якої можна злетіти прямо в прірву. Кидайте, поки маєте такий вибір! Адже такого питання і такого вибору не мусить бути, якщо ти не можеш НЕ писати – добре чи не дуже, не має значення. Якщо «добре» – то надрукують, якщо «не дуже» і не надрукують, не читатимуть – все одно таким чином ти не схибиш, принаймні перед собою.

Чому – «кидайте»? Можливо, я надто максималістична і в такому питанні, як творчість мені важко щось узагальнювати – це дійсно особисті речі. І мої перестороги та попередження комусь видадуться смішними. Адже що тут такого складного – писати книжку? Вигадав героїв, сюжет, визначив ідею, а можна ще й «синопсис» (план) зробити – і пиши собі! Не забувай про «епітети-порівняння».

Був би час...

А от чому одними книжками зачитуються роками або сторіччями, а інші – забувають, щойно прочитавши, у чому секрет?

Мені завжди було цікаво думати про такі речі.

Думати й говорити. Я досі шалено ціную «кухонні розмови» про психологію творчості, але майже ніколи не виносила їх поза межі «кухні». Тому коротко хочу поділитися уривками цих міркувань – різних років (починаючи від 1988-го) і з різних своїх щоденникових записів.

Як відрізнити поганий твір від справжнього.

«Справжній» має «ефект нігтя»! Тобто, читаючи, ти обов'язково мусиш щось «відкреслити», помітити, запам'ятати. Якщо в книзі є бодай два-три речення, з котрими хочеться жити далі, – то вже є доброю книгою. Поганий твір – мов жмуток сіна: пожуєш і виплюнеш.

Матриця.

...це – страшно, адже нагадує фільм жахів: у твою оболонку з міцним ударом вселяється хтось інший! Мало того, що вселяється цілком безцеремонно – він ще й хоче говорити, діяти, робити вчинки, які тобі зовсім непритаманні. І ти мусиш вистояти, витерпіти, прийняти його в свою оболонку, мов у матрицю, у котру заливають свинець або... накладають тісто чи якусь іншу субстанцію. Небезпечно, коли ти посилаєш його на смерть – можна й самому не повернутися.

Магія слів.

Можна написати, що «надворі було літо і в саду дозріли яблука».

А можна так: «Важкі сади стікали схилами Дніпра». Це – Паустовський.

Буває і так, що всі метафори – зайві, вони лише захаращують те «просте», що по своїй суті вже є поезією.

Невідома субстанція.

Відчуваю над собою якусь невідому субстанцію, що зависла над головою і хоче висловити себе – через мене. Навіщо. Можливо, тому, що ми – близькі за якимось набором ДНК чи порядком розташування клітин. Як це страшно! Вона, ця субстанція, говорить до мене, немов крізь щільні шари вати, а я намагаюсь розібрати слова. І дещо таки вловлюю, але повністю висловити – не можу, не вмію. Лише видаю якісь незрозумілі звуки, воруху губами. Але ж «ТАМ» – чекають! Адже це можу сказати лише я, а я – мовчу або імітую...

Жах!

Але жах полягає ще й у тому, що не менше мучиться і та невідома субстанція, котра поклала свої надії саме на мене!

Крамольні думки про великих.

...бачу Набокова, що схилився над метеликом з тонкою гострою голкою, якою він розправляє крильця, проколює тулуб і пришпилює до картону. Метелик рефлекторно смикається. Набоков – неперевершений ентомолог. Але я не про науку...

Мені здається, що Набоков не добрий. Стиль його – дистильований, чистий, мов озон. Але він усіх пришпилює ним до картону гострою голкою. І соромно, і незатишно, і боляче...

...найбільший талант Марини Цветаєвої – її донька Аріадна.

...поети бувають: від Бога і від горя. Решта – імітатори.

...Ніцше – Мефістофель за плечима людства. Він звертається до гіршої частини душі людини – і вона відгукується. Тому що навіть у найчистішій душі закладена певна частина гріховності. І ця частина більш рухома, більш активна, більш здатна штовхати до вчинків.

...Ахматова – Ганна Горенко. Мені здається, що вона більше любила у віршах, ніж у житті. У житті вона лише дозволяла любити себе – з холодною величчю. Інакше як може бути в жінки стільки «коханих чоловіків»? Чоловіків може бути й багато, але коханий – один. Тоді навіщо ж ці – «багато»? Страх самотності? Але ж вона все одно була самотньою, як справжній поет...

...учора в Києві (примітка: запис від 19 листопада 1989 року) відбулося перепоховання праху Василя Стуса, Юрія Литвина та Олекси Тихого. Якби найменший янгол шепнув їм на вухо – тоді! – що ось так воно буде! Що ось так буде зустрічати їх Україна, наскільки б легше стало їм зносити торттури! Невже не було ЇМ жодного знаку? Ані видіння? Ані пророчого сну?... Впевнена: були!

Два «ч».

Успіх письменника визначають два «ч»: Читач і Час. Читач може помилятися – тому його рішення – тимчасове, сьогоденне. Час підтверджує цінність творчості.

Деталі.

Є такий не дуже добре зрозумілий (принаймні мені) вислів: «диявол ховається в деталях»... Впевнена в іншому: в деталях ховається Бог. Все в житті починається саме з деталей: з кінчиків нігтів співрозмовників до кінчиків їхніх чобіт, з ганчірки під порогом будинку до кавалочка пилу під ліжком. Деталі можуть сказати про людину і світ більше, ніж велика яскрава вивіска на фасаді.

Огида до слова.

Давно-давно мені потрапили на очі рядки Євгена Євтушенка про те, що «поет починається тоді, коли надходить відчуття... огиди до слова». Це мене страшенно обурило! Адже Слово було для мене Богом, як і написано в Біблії. Все в мені було суцільним пафосом щодо письменників, літератури, тієї ноосфери, що її утворюють книжки й особистості. Минуло багато років, і з усім жахом, з усією оголеною правдою і безвихіддю, я несподівано зрозуміла, що він мав на увазі. І відчула ту ж огиду. Адже нині надто багато слів і надто багато тих, хто вправно й навіть майстерно-талановито складає їх на папері. Приєднує і припасовує одне до одного, цементує розчином, штукатурить і що там ще... – «облицьовує». І не відчуває жодної муки та жодних сумнівів. І тієї «огиди», коли слова вистрибують, мов веселі цвіркуни, одне схоже на інше...

Так, «поет» починається в мовчанні.

Він мусить починатися – наново, з кожної нової книжки, закреслюючи всі попередні. Забуваючи про них.

Вважаючи, що нічого ще не написав.

Це здається мені єдино правильним.

Можливо, я помиляюсь...

Як писати книжки.

Цього навчити неможливо й навіть не потрібно. Щоб навчитись добре писати, як це не парадоксально, важливо навчитись зовсім інших речей!

Їх багато. По-перше, треба й самому багато читати, щоби навчитись розрізняти справжній твір від «словесної потерухи», тобто виховати в собі добрий смак. А по-друге й десяте – навчитись співчувати, приймати чужий біль за свій, не соромитись показувати свої почуття, мати власну думку та не боятися висловити її, навіть якщо вона йде супроти загальноприйнятої, сприймати всі прояви життя і все, що тобі дається, гідно, і все використовувати на досвід, вміти слухати і спостерігати, не розраховувати на успіх і славу – знати, що ти маєш все відшкодувати власним життям.

* * *

Але все то так – «думки вголос».

Зрештою, гонорар теж важливий. І місце роботи – письменницький кабінет, де завжди тихо й пахне кавою або цигарками. І хтось із домашніх шанобливо зазирає в шпарку: чи не подати ще кави? І всі довкола зітхають: він (вона) пише РОМАН! А потім іде на прогулянку, щоб нагуляти нові думки. І не забути про... дві-три сторінки – «на очі», п'ять – «на одяг» і зо двадцять – «на розвиток стосунків»...

Книжкові заходи

...одного разу ми їхали потягом «Київ-Варшава».
На Міжнародний книжковий ярмарок.
Їхали-доїхали.
Побули-відбули.
Купила собі велетенський чорний капелюх на Маршалківській...
Повернулись.
І кожен із тих, хто там був, написав свою статтю.
Як завжди, дала свою «на оцінку» Лесі.
– Я не хочу бути «міледі»! Вона погано закінчила! – пручалася
Леся, коли прочитала моє писання.
– Але це мені потрібно для заспіву, – умовляла я.
Умовила.
Відіслала статтю до газети.
Ось якою вона вийшла.
«...За дві години до відправлення потяга «Київ – Варшава» я
заслабла, мов Констанція Бонасьє у монастирській келії. Уявила, як
дитяча письменниця Леся Воронина, котра теж їхала в складі
делегації, умовляє мене голосом «міледі» взяти себе в руки.
– Ні, ні, – кажу я. – Їдьте самі. Ви ж бачите: я не можу...
– Я без вас нікуди не поїду! – рішуче каже «міледі».
– Благаю вас, залиште мене тут, – каже «Констанція».
За вікном лунає цокання копит.
– Що це? – лякається напівпритомна «Констанція». – Це – наші?
– Ваші, ваші, – загадково посміхається «міледі», визираючи у
вікно, де на конях весело скаче когорта на чолі з Андруховичем та
Жаданом. – Ану ж бо, негайно підводьтєся!
– Краще вбийте мене! Дайте отрути! – кричить перелякана
«Констанція».

...Ось приблизно так я вирушала на Варшавський міжнародний книжковий ярмарок, увесь час міркуючи, навіщо мене туди покликали. Нічого «суспільно-значущого» я не пишу, «маси» до мене не дослухаються.

Тоді – навіщо?

Інтуїція не підвела.

...Вагон номер 3 був переповнений знайомими, яких я не бачила сто років. Всі збуджено ділилися враженнями про отримання візи в передостанній день та придбання квитків після багатогодинного стояння у довжелезних чергах. Адже всі з якогось дива вирішили, що держава, котра везе на ярмарок письменників у ролі «гонорових гостей» (цього року 52-й Міжнародний ярмарок присвячено саме Україні), піднесе їм все це на блюдечку.

На кордоні пізно вночі наш вагон розібрали на за частини – в буквальному розумінні. Разом із прикордонниками прийшли хлопці в робочих комбінезонах із електровикрутками й завзято почали розгвинчувати стіни та стелю. За годину наполегливої праці з нашого та сусіднього вагона, на очах вражених пасажирів, повиносили... 50 мішків сигарет, що були запхані не лише в стіни, але й у деякі матраци.

Тобто – все почалося з контрабанди.

...А на Варшаву, як співалося в популярній пісні 60-х, «падав дощ». Нас зустріли й повезли в готель, оголосивши, що з «носа» належить віддати за двомісний номер по 90 доларів, за одномісний – 150. І що ці гроші вже люб'язно за нас проплатили наперед, отож хоч-не-хоч, а мусиш поселилися і мусиш віддати бакси.

Це трохи всіх нас здивувало, адже в мене були зовсім інші (і, як виявилося, хибні) уявлення про подібні заходи. Якщо це КНИЖКОВЕ свято, думала я, то на ньому мають бути хоча б зо двадцять-тридцять, а то й більше, знаних українських письменників, купа видавництв і величезна кількість різних книжкових заходів у великих залах. Але про які зали йдеться, якщо... не було перекладачів? Власне, вони були й не потрібні, адже письменники, котрі мали презентації, проводили їх у невеличкому залі при експозиції – для самих себе й десятка своїх співвітчизників. Власне, з письменників я бачила лише Марічку Матіос, Юрка Покальчука, Галину Тарасюк. Десь на горизонті, далеко поза межами української експозиції, з'являлися ті, хто давно зробив

прорив до Польщі й почувався там, як риба у воді. Вони, оминаючи державний стенд, активно вантажили пачки з новими книжками, презентували їх у великих залах, зустрічалися зі своїми закордонними шанувальниками. І чхати хотіли на те, що відбувається на першому поверсі під синьо-жовтими прапорами.

У принципі, це з їхнього боку було мудро.

Я ж весь час вирішувала, чи потрібні мені ці міжнародні збіговиська й навіщо? Щоб поставити на крилі літака ще одну «зірочку» – «Учасник міжнародного ярмарку у Варшаві»? Звучить? Як брязкіт консервної бляшанки, прив'язаної до котячого хвоста. Після цієї поїздки я зробила кілька висновків. Ось вони. Доки у нас не буде літературних агенцій (що, в принципі, могло б стати потужним бізнесом, враховуючи цікавість до української сучасної літератури в світі), тим із письменників, хто не має особистих контактів за кордоном, на таких помпезних заходах нема чого робити, крім того, щоб бути державною «ширмою». Цю думку підтвердила й польська перекладачка, з якою я випадково познайомилася на Варшавському ярмарку. По-друге, державні установи – це потужна і незламна СИСТЕМА, котра працює лише на себе. Тому письменників було мало, а натомість був грандіозний концерт за участю сотні (може, і більше) артистів та величезний «фуршет» після нього. У привітанні віцепрем'єра з гуманітарних питань не прозвучало жодного імені письменника, проте ми дізналися, що книговидання у нас шалено розвивається. Хотілося додати: але без жодної підтримки держави. Швидше – навпаки...

А найголовніший висновок: справжня література та її лідери мають завжди бути в опозиції до будь-якого, навіть найпрогресивнішого, державного устрою. Це природно і нормально. Інакше суспільство застрягне в болоті, розучиться думати і стане зомбованим стадом.

Кінець цитати...

Мій перший Форум, або Як я перемогла Пауло Коельйо

...потрапити до Львова на Форум Видавців хоч раз у житті мусить кожен!

Часом, розмовляючи з кимось про те, що в Україні «мало читають», я ловлю себе на думці, що використовую останній аргумент Михайла Самуеловича Паніковського, і кажу: «Їдьте, Шуро, у Львів!» Обов'язково – у вересні. І сходіть на Коперника. І ви побачите там шалені черги, але не за ганчір'яним мотлохом, а за книжками. Адже Львівський Форум – це одне з небагатьох інтелектуальних свят, де можна зустріти лише своїх – чужі тут просто не ходять. А якщо і промайнуть у супроводі телекамер, то лише саме для цих телекамер, щоб із обізнаним виглядом потицяти перстом в обкладинку класика зі шкільної програми.

Але саме тут можна побачити й усвідомити: скільки ж тут своїх! Тих, хто ЧИТАЄ книжки. Адже у звичайному буденному режимі вони розчиняються серед інших, мов цукор у воді. А тут концентрація сягає такої щільності, що доводиться добряче попрацювати ліктями, аби пробитися до видавничих стендів.

І, відверто кажучи, саме це мені й подобається на Форумі! Ось ця концентрація інтелектуалів на один квадратний метр.

Мій перший Форум (здається, це був 2004 рік) був схожим на...

На що?

На «перший раз – у перший клас», на випускний вечір, на перше побачення, перше весілля, а також – на держіспит і перше попередження інспектора ДАІ.

Одне слово, на все те, що викликає жах і захват водночас, а потім ніколи не повторюється, як, власне, все те, що відбувається уперше...

Моя перша книжка також більше ніколи не повториться. Вона давно вже існує в зовсім інших виглядах, навіть має одну престижну відзнаку.

А тоді це був маленький «пробний» покетбук розміром з долоню, виданий у Львівському видавництві «Піраміда» (низький уклін!) – «Ранковий прибиральник».

Слова, яких доти не знала, що воно таке – «автографсесія», «презентація» – стукали в скронях, як «Ленінградська симфонія» Дмитра Шостоковича, без переможної кульмінації.

Дійсно: до стенду, де я сиділа, мов наречена, вирядившись у білий костюм, за кілька годин підійшло людини зо дві. (До речі, обіцяю: хто принесе цю книжечку з моїм підписом того року – отримає приз!) Сором і жах...

А сама презентація мала відбутися в етнографічному музеї – одна на трьох: з Богданом Жолдаком і Володимиром Єшкілевим. Можливо, нині хлопці образяться, але засвідчую: представників видавництва вкупі з нами була така сама кількість, як і «вдячних слухачів» у залі.

Двоє з них – Леся Воронина і Марина Муляр – були з боку «нареченої», решта – чоловік зо п'ять, певно, були друзями хлопців.

Нічого, виступили, оком не змигнувши! Адже в нас було чудове виправдання: саме в цей час мав презентацію сам Пауло Коельйо!

Черга до нього розтягнулася аж по всій довжині вулиці Коперника. І усвідомлення того, що десяток божевільних ентузіастів прийшли саме до нас, а не потонули у вирі прихильників великого Пауло, ми вирішили вважати неабияким досягненням.

– Роздобудя, ну, ми ж прийшли! – втішала мене Леся.

А Маринка пискнула про те, що мені дуже личить білий костюм...

На цьому свою місію на Форумі та подальших подібних дійствах я могла б вважати закінченою: куди мені (навіть і всю в білому!) до священних письменницьких лав, а головне – до читачів, котрим на мене начхати (навіть і всю в білому!).

Але, як кажуть у казках, «не так сталося, як складалося». І попри такий шалений провал, наступного року я вже досить мужньо «відсиділа» на двох стендах видавництв з двома наступними книжками.

І навіть уже змогла безстрашно дивитися в очі покупців без залицяння бездомного цуцика і відчаєм пофарбованої коняки на циганському ярмарку...

...З того першого в своєму житті Форуму приїжджаю у Львів регулярно, безперебійно, майже «наркоматично», адже без цього вересневого ковтка Свободи Слова весь наступний рік буде здаватися прісним і «недоукомплектованим».

Як авто без керма.

Як застілля без друзів.

Адже в усьому цьому шаленому вирі, яким є Форум – з неймовірними читацькими чергами до стендів, зі штовханиною на сходах, з безліччю заходів, до яких треба вчасно добігти, з неможливістю осягнути неосяжне (до речі, саме цей шалений вир мені й подобається!) – головним вважаю зустрічі з друзями.

Однодумцями.

Опонентами.
ЧИТАЧАМИ!

Чорний квадрат

Часом здається, що всі ми тупо борсаємося в мілкій, укритій зеленим слизом калюжі амбіцій і дикого небажання почути одне одного. І не здатні сказати королю, що він голий.

Непрофесіоналізм міцним кільцем стискає все живе, все, що поки ще може називатися мистецтвом. Це дуже тісна калюжа, яка спершу може здатися рікою, морем чи навіть океаном – аж поки ти переплив її з кінця в кінець. До того ж вона переповнена «родичами родичів» – мафією, на яку не полює поліція. Адже вона – невловима.

Про що йдеться?

Про тупі серіали, тупі журнали, ідіотичні ток-шоу, бездарні й бездушні художні проекти, «гопацькі» державні заходи, політичний паноптикум. Про «совок», який закінчиться лише із (прости, Господи!) останнім його могіканином – з вахтеркою на дверях театру, буфетницею у привокзальному ресторані, «жеківкою», що видає довідки, чиновником, що кланяється, мов китайський порцеляновий песик...

Про те, що Тетяна Толстая назвала «Чорним квадратом».

Я не знаю, чи потрапить вам до рук цей нарис, але не можу втриматися від того, аби не навести цей уривок...

«Митець «доквадратової епохи» вчиться свого ремесла все життя, бореться із мертвою, сталою, хаотичною матерією, намагаючись вдихнути в неї життя... Часом його праця і молитви увінчуються успіхом; на коротку мить чи на мить довгу «воно» трапляється, «воно» надходить. Бог (янгол, дух, муза, часом – демон) поступаються, згоджуються, випускають із рук ті речі, ті ефемерні почуття, ті клаптики небесного вогню, імені яких ми не можемо назвати, котрі вони зберігали для себе, для свого, прихованого від нас, дивовижного помешкання. Випрохавши божественний подарунок, художник відчуває мить гострої вдячності, неприниженої покори, незганьбленої гордості, мить особливих, світлих сліз, що очищують... «Воно» накопилось – «воно» проминає, як хвиля...

Художник «післяквадратової епохи», художник, що помолився на квадрат, зазирнув у чорну діру і з жахом не відсахнувся – не вірить музам і янголам. У нього свої чорні янголи з короткими металевими крилами, прагматичні й пихаті істоти, які знають ціну слави земної і те, як загарбати її найжирніші шматки... Люди полюбляють нове – треба вигадати нове, люди полюбляють обурюватись – треба їх обурити, люди байдужі – треба їх епатувати: підсунути під ніс смердюче, ганебне, моторошне...»

І ще одне. «Десакралізація – гасло ХХ сторіччя, гасло неуків, посередності та бездарності. Це індульгенція, яку одні нездари видають іншим, переконуючи третіх, що так воно й мусить бути – все має бути безтямним, низьким (нібито демократичним, нібито доступним), що кожен має право судити про кожного, що авторитетів не може бути в принципі, що ієрархія цінностей непристойна (адже всі – рівні), що цінність мистецтва визначають попит і гроші...»

І ще одне.

...Про справжнє і несправжнє.

Або про те, як відрізнити талановиту людину від неталановитої. Дуже просто. Талановита людина – НЕ ЗАЗДРИТЬ.

Усе талановите ЛЮБИТЬ усе талановите. Інакше не може бути. Все заздрісне користується поняттями «успіх», «мода», «популярність», і при цьому презирливо кривить губи, і – гоп! – швиденько (щойно відійдеш) – перевертає привітну маску іншим боком: тим, де темними прорізами в картонці зяє порожнеча.

Гадаю, що справжній художник хоче бути почутим.

Просто – почутим.

Він хоче збагнути і зрозуміти суть цього короткого, безглузлого і прекрасного життя, бодай одним штрихом (літерою, нотою) додати до нього трохи немаргінальних думок і почуттів, трохи доброти. За Ліною Василівною Костенко: «...сказати поблідлими вустами хоч кілька людям необхідних слів».

Хоче збагнути всю печаль і самотність світу, розмотати цей щільний шовковий клубок, щоб знайти всередині відповідь на свої запитання у вигляді крихітного і, можливо, нікому не потрібного зернятка, виростити його і зібрати під ним бодай п'ятьох однодумців...

Якщо ж їх буде більше, набагато більше – це вже назвуть «успіхом».

Але – інші, не він. Бо йому на це, власне, начхати.

Бо він завтра може померти.

А сьогодні йому важливо зробити цей штрих...

Навіщо?

Ніхто не знає.

І він сам – не знає.

Таємниця...

Післямова-2006

...одного разу я сіла за комп'ютер, аби написати статтю до львівського «Поступу», адже один із її керівників сказав: «Пиши про що хочеш і як хочеш. Можна зі стьобом, можна – з ненормативною лексикою. Байдуже. Потім можеш використати це для книжки...»

...одного разу я і почала писати про те, що відчувала в ту мить: «... Усе набридло. Від усього – нудить. І так, що легше назвати те, від чого відчуваєш хоч якийсь кайф, ніж перелічити всяку гидоту. Навіть у задоволеннях неможливо визначити пріоритет.

А якщо розпочати з того, від чого нудить, і з часом зрозуміти, що все це і є життя?...

Тобто – переформулювати проблему, як радять психологи?...

І от у що це все вилилось – у таку неправильну книгу...

Але для кого вона писалася?

Для себе? Лесі? Лізки? Галі?

Можливо, для тієї невідомої дівчинки, що сиділа в нічному осінньому сквері під ліхтарем і читала... «Гудзик»? Про неї мені розповіла здивована співробітниця, що в цей час проходила сквером. Сто разів потім я намагалася уявити ту дівчину: що вона там вичитала, чому зупинилася на півдорозі додому – одна під ліхтарем? Про що хотіла почути в цю мить? І чи почула?!

Чи для тієї жінки, про яку мені теж розповіла одна знайома журналістка: в театрі (?) під час вистави вона підсвічувала мобільним телефоном «Амулет Паскаля»?

Чи для старенької бабусі з ціпком, котра подолала сходи кав'ярні «Смачна плітка», щоб поспілкуватися, адже, за її словами, «наступного разу для неї вже не буде»? Потім (та й зараз!) я шукаю її в юрмі – і не знаходжу! І думаю, чи все їй сказала тоді?...

Для юнака, що сплів мені бісерний шнурок для окулярів – сунув до рук і щез у натовпі?

Відверто кажучи, сама не знаю.

Не знаю, де всі ці люди і що роблять зараз, у цю саму мить, коли я згадую про них.

І хочу зазирнути в кожне обличчя...

Почути уривки фраз...

Усміхнутися...
Помахати рукою...
І тихо причинити за собою двері...

Післямова-2014

А з цим уже складніше...

Власне, вся книжка переписана відсотків на 70.

Перебудована, як стара сільська хата, у якій тіснувато жилося і в якій було забагато дзеркал, у котрі полюбляє зазирати кожен автор. Власне, трохи з них все ж таки лишилося – я це визнаю і вибачаюсь, якщо зображення було кращим за оригінал. Але про це можуть знати лише ті, з ким сиділа за одним столом, їла з однієї тарілки чи пила з однієї пляшки...

Але й зараз, через стільки років, я досі не знаю – для кого вона писалася? І всі інші? Для кого, навіщо?...

Можливо, саме тут і потрібне те, що я називаю «переформулюванням»: не «для кого» – а для чого? Відповідь на це запитання я знаю.

Вона проста: щоб не померти. Адже навіщось була дана ця хвороба: все записувати?

Скористаюся цитатою Стівена Кінга (котрого вважаю письменником набагато серйознішим, ніж його звикли вважати в світі): «Якщо ви знайдете те, до чого маєте більший хист, ви будете ЦЕ робити, поки не піде кров з пальців або очі з орбіт не вистрибнуть. Навіть якщо вас ніхто не почує!...»

Певно, саме зараз настав час, коли мені байдуже, почують мене чи ні, внесуть у «рейтинги» чи «курми загребуть». Час збирати каміння...

За ці роки з'явилося багато нових авторів, від яких можна почути фразу: «Коли я входив (входила) в літературу...» Важко уявити, що так сказав би хтось зі старшого покоління – Дімаров, Гуцало, Загребельний...

Відверто кажучи, я заздрю такій упевненості. Тому що напевне знаю: увійти «в літературу» неможливо. Це все одно, що вхопити Бога за бороду.

Принаймні про це – через багато років – скажуть два «ч»: Час і Читач.

А я переформулюю навпаки: література увійшла в мене, як «удар блискавки», як хвороба, поглинула і роздушила, мов дев'ята хвиля.

Це сталося зненацька.

...одного разу я, розпашіла і захоплена біганиною у дворі, з якогось дива забігла у відчинені двері невідомого закладу, щоби сховатися від погоні «фашистів» (ми грали у «війнушку») і залякла посеред сотні високих полиць, до верху заставлених книжками. Тобто я випадково потрапила до бібліотеки.

І одразу забула про «війнушку», адже мене вже понесло в те море, де стільки невідомих мені людей століттями говорили саме до мене! Я мусила дізнатися – про що? Вигризти з тих полиць усе те, про що не знала і могла не дізнатися ніколи. Аби не цей випадок. А чи був це – випадок? Не знаю...

Я досі захлинаюсь у цьому незбагненному морі, яке то кидає тебе на задушливий берег і лишає на гарячому піску з тим же питанням: «Навіщо?», то виносить на гребінь, з висоти якого ти бачиш, що твоя «щаслива хвиля» – лише крихітний «баранець» у порівнянні з іншими – потужнішими.

Але, яким би недолугим і неправильним не було все те, що виходить з-під твоєї руки, ти не можеш жити інакше. Просто – не можеш жити...

А наостанок дозволю собі скористатися ще однією порадою пана Стівена: «Чим коротша книга, тим менше в ній брехні!»

І попрощаюсь.

...До наступного переформулювання!

З повагою, ваша І. Р.

Примечания

1

Герой роману І. Роздобудько «Амулет Паскаля».